

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום" רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, מודיעין עילית, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה,

בירור הלכה

בריטב"א מגילה ב. ובביאור הגר"א ברכות ב. כתבו דלענין קריאת שמע לא אמרינן דשומע כעונה, ומקורו בירושלמי ברכות פ"ג ה"ג ושננתם לבניך שיהא כל אחד משנן לעצמו, וז"ל הגר"א על המשנה קורין את שמע, קורין לשון רבים, דכל אחד חייב לקרות, ואין הש"ץ יכול להוציא, כמו שאמרו סוטה כז. כיצד אמור שירה על הים וכו' ר"נ אמר כקורא את שמע, דכל אחד קורא שמע כדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים ביחד, אלמא דאין אחר יכול להוציא את חבירו בקריאת שמע. ובטעם הדבר כתב באליהו רבה סי' ס"ב סק"ב בשם האבודרהם והמהר"ם אלשקר שהוא מדכתוב ודברת בם, וכל שחבירו מוציאיו אין כאן דיבור שלו, והובא במ"א סי' ס"ב סקט"ז. [ובקור אורח ברכות ב. כתב דלא מהני שומע כעונה בקריאת שמע כיון דבמצוה דאורייתא לא מהני שומע כעונה, ויעוין בספר שומע כעונה סי' ה בטרטורז]. אכן בלשון הגר"א ה"ל מבואר שהוא מדין קבלת עומ"ש, דלא חשיב קבלה אלא כשהוא בעצמו מקבל, וכ"ה במנחת"ח מצוה תכ"א סק"ג.

ויש להוסיף דבר נחמד, דהנה בחובת קר"ש איכא תרת, חדא מדין שינון ת"ת, כמבואר בירושלמי ברכות פ"א ה"ב ושבת פ"א ה"ב [א] דרשב"י לא היה מפסיק מתורתו למצות קריאת שמע, ופריך דהלא כל הלומד שלא ע"מ לעשות נוו לו שנהפכה שלייתו, ומשני זה שינון [תורה] וזה שינון [קריש] ואין מבטלין שינון מפני שינון, וכ"ה לשון הרמב"ן בברכות כב. ושבלי הלקט סי' מ"ח דעיקר קר"ש שינון דברי תורה.

ומאידך יש בקריאת שמע דין קבלת עול מלכות שמים, עי' ברכות כ: דס"ד לחייב את הגנשים הואיל ויש בה קבלת עומ"ש, ושם דצריך להמליך את הקה"ב וכו', ובברכות יג: דעד על לבבך מצות כוונה, מכאן ואילך מצות קריאה, ולשון הירושלמי [פ"ב ה"א], ושננתם עד כאן לכוונה, מכאן ואילך לשינון וכו', ועי' רבינו יונה א. דאין יוצאין ידי"ח קר"ש בקר"ש על המטה שאין אומרינן אותה מבואר ככוונת עומ"ש. ועי' ב"י ארח סי' ע בשם האהל מועד דאף דאשה פטורה מקר"ש דהוי זמ"ג, מ"מ חייבת בפסוק ראשון מדין קבלת עומ"ש.

הלא מעתה כשבאנו לדון בהלכות שומע כעונה בקריאת שמע, הרי מצינו בזה ב' ליפותות דאין מוועיל בה דין שומע כעונה, הן לענין דין ת"ת שבה, והן לדין קבלת עול מלכות שמים בזה, דהנה הגר"א והמנחת"ח כתבו דיסוד מה דל"מ שומע כעונה נראה כשנותי אלהיו בדרכות [פ"ג מ"ג] כתב דממירי בח"ע וחב"ת, [נכחיהא דמבואר חגיגה ד. לעצמו מכון כלפי דין ת"ת שבה, דכלפי דין ת"ת ל"מ שומע כעונה דבעינן שיהא כל אחד משנן בפיו.

ומצאתי כן באבודרהם בטעם מה שאין שומע כעונה בת"ת דכתיב ודברת בם, והוסיף וזה לשונו, קר"ש אינו יכול לפטור משום שנאמר ודברת בם, משא"כ בקריאת'ת וכו', אבל בתלמוד תורה אין ש"ץ יכול לפטור לשום אדם עכ"ל, הרי להדיא דהטעם שאין שומע כעונה בת"ת, הוא משום דבתלמוד תורה אין מוועיל שומע כעונה, דעיקר חובת קריאה לכל אחד, דכדכתיב ודברת בם, והדברים מכוונים מאד.

ובחיזוינו ר' שמואל פסחים אות קכ"א הביא דברי הרא"ש והריטב"א בפסחים ז: דמתוך דבריהם מבואר דאין מוועיל דין שומע כעונה בתלמוד תורה, והמקור לזה נראה כדברי האבודרהם מדכתב' ודברת בם וכמנ"ל ב"ח [מ"ג] [נכחיהא דמבואר חגיגה ד. הצורח פרישה מן האשה בשעת מתן תורה, וביאור בתוס' ברכות ב: ד"ה כדאשכחן] שהוא מדין שומע כעונה, ועי' יומא וז' ואכ"מ].

דין יחיד ודין רבים א בקר"ש ב בזימון ג תפילת הש"ץ ד בברכת התורה ובהקניסאי האין משכח"ל קר"ש בחצי עבד וחצי ב"ח

והנה בירושלמי ברכות [פ"ג ה"ג] שם מיטע עבד מקר"ש מדכתב' שמע ישראל ה' וגו' מי שאין לו אלא אדון אחד, יצא עבד שיש לו אדון אחד, ובחיזוינו הגר"א ברכות ב. וכ"ה בשנותי אלהיו בדרכות [פ"ג מ"ג] כתב דממירי בח"ע וחב"ת, [נכחיהא דמבואר חגיגה ד. דמטעמ מראה מי שיש לו אדון אחד, ופריך תיפול' פטטור כמו אשה, ומשני בח"ע וחצי בן חורין, ועי' בית שלמה ארח סי' י"ז בשם רחסד לאברהם].

[והנה שיטת הרדב"ז בסי' תתס"ז דסומא פטור מקריאת התורה, דכל שהוא פטור מן המצוה מפני האנוס [דברים שכתבנו א"א רשאי לאמרו בנ"פ] דממה אינו צריך לקיים ע"י אחרים, ותמה עליו הגר"י אנגל מהא דר"ה כט. דח"ע וחב"ן אינו מוציא את עצמו אלא צריך לשמוע מאחרים, ובהר צבי ארח ח"א סי' ל"ז כתב ליישב דשאני מצות שופר שעיקרה בשמיעה אין דין שיהא ראוי הוא עצמו לתקוע].

ותמוה, מה צריך קרא למעט חצי עבד וחצי ב"ח מקריאת שמע, הלא בלא"ה אינו יכול לקיים המצוה, דהלא איתא בר"ה כט. דחצי עבד וחצי בן חורין אין יכול לקיים מצות שופר, דאין צד עבדות יכול להוציא את צד חירות שבו, ואי"ח אינו יכול לקרוא קר"ש לעצמו, כיון דצד עבדות אינו יכול להוציא צד חירות שבו, ואי"כ למה לי קרא דחצי עבד פטור מקר"ש, תיפול' דהוא עצמו אינו יכול לקרוא, ואף אחרים אין יכולין להוציאו דאין שומע כעונה בקר"ש.

ובמנחת"ח מצוה ת"כ סק"ג עמד בזה, ותיריך דודאי מהני שומע כעונה בדיעבד, כמבואר בריטב"א דבאינו בקי יכול להוציא אף בקר"ש, אכן דעת הגר"א באמרי נועם ריש ברכות דאף באינו בקי אינו יכול להוציא בדיעבד, [אפשר שזה לשיטתו דצריך שכל אחד יקבל על עצמו עומ"ש], ושוב צ"ע למ"ל קרא למעט חצי עבד שהוא פטור מקר"ש, הרי אין משכח"ל אופן שיהא מקיים.

ויש לומר, דלדברי הגר"א נראה דכל מה שאין מוועיל שומע כעונה בקריאת שמע, משום שצריך כל אחד לקבל על עצמו קבלת עול מלכות שמים, נראה דמעיקר חובת הקריאה מודה הגר"א דמועיל שומע כעונה, ואך דמדינא דקבלת עול מלכות שמים צריך שיהא כל אחד קורא. ונפ"מ נראה דאף דלא מהניא דין שומע כעונה בקריאת שמע, היינו רק מחובת קבלת עול מלכות שמים, אך מ"מ אחובת קריאה מהני שומע כעונה.

ומעתה נראה מה דצריך קרא לפטור חצי עבד מקר"ש, וקשה תיפול' שהוא עצמו אינו יכול לקרוא, ואף אחר אינו יכול להוציאו ידי חובתו, ולמשנ"ה הרי שפיר מהני שומע כעונה כלפי חובת קריאת הפרשה, וכל מה דלא מהני שומע כעונה הוא רק כלפי חובת קבלת עול מלכות שמים, דהיינו קריאת פסוק ראשון [עד על לבבך], הא

שומע כעונה בקר"ש מדין א. קבלת עומ"ש ב. מדין ת"ת.

מיהא ס"ד דעבד יתחייב בקר"ש, קמ"ל מקרא לפטור מקר"ש. והנראה בזה בישוב הקושיא, עפ"ד האבודרהם דבמקום שיש עשרה שפיר יכול הש"ץ להוציא את הרבים ידי חובתן בקר"ש, [לכל הפחות את שאין בקאין], וכן הסכמת הפוסקים דמהני שומע כעונה בש"ץ כשקורא בעשרה, והוא שענה אמן, וכן הביא במהר"ם אלשקר בשם האבודרהם, והובא במ"א סי' נ"ט סק"ה ובאליהו רבה סי' ס"ב שם, וכתב באליהו רבה דבעשרה הר"ז כדיבור ידידיה וקרינן ביה ודברת בם, הלא מעתה נראה מה דמשכח"ל קריאת שמע דחצי עבד וחצי בן חורין, והוא בגוונא שיהא שומע מפי הש"ץ בעשרה.

אלא דעיקר הדברים חתומים, מה מהני מה דהוי בעשרה, והלא מ"מ יסוד הדין הוא מדין שומע כעונה, ומה לי שיש י אנשים ששומעין, הא מ"מ ודברת בם ליכא, וגם דהנה באבודרהם מבואר דלא מהני בעשרה אלא בעניית אמן, וצ"ע היכן מצינו דינא דעניית אמן על קריאת שמע, ובפרט דמשמע דעניית אמן היא מעכבת, והרי בכל הברכות עניית אמן אינה מעכבת, וכי"ז סתום וחתום. אשר מבואר בזה דבר מחודש מאד, דחלוק ביסודו דין המוציא את חבירו ביחיד, לבין עשרה שמקיימין מצות קריאת שמע ביחד, כי יחיד הקורא קר"ש הרי דבהחפצא מצוה דיחיד היא, וכשמוציא את חבירו בשמיעה הרי הוא מהני רק מדין שומע כעונה, שאין שום זיקה וצירוף בין הקר"ש של זה הקורא וזה השומע וזלת בקיום המצוה שיוציאן ידי חובתם בקר"ש זה, ובקר"ש הרי ל"מ שומע כעונה דכתיב ודברת בם.

לא כן בעשרה, כאשר האחד קורא קריאת שמע וכולם עונין אמן, הרי שבהחפצא הרי"ל קריאת שמע דרבים, וכך קיומו בכך שהאחד קורא וכולם עונין, הלא מעתה מיושבת היטב דברי הפוסקים, דבשומע כעונה לא חשיבא אמירה ידידיה, וכיון דכתיב ודברת בם בעינן שקריאת שמע תהא קריאה ואמירה ידידיה, לא כן בעשרה שפיר קרינן ביה ודברת בם.

והוא מוכרח, דהנה בבב"ב סי' ס"א סק"מ כתב וז"ל בקצרה, אם יוצא בקר"ש ע"י אחר שיכוין להוציא, רוב האחרונים סוברים דיוצא בזה, ונראה דדוקא במבין הלשון, ואפילו בלשון הקודש בעינן דוקא שיבין השומע, עיין בסיון קצ"ג סי"א, ובשכנה"ג הביא בשם ברכת אברהם דדוקא ביחיד המוציא את היחיד, אבל יחיד המוציא את הרבים, אפילו אינם מבנינים בלשון הקודש יוצאים עכ"ל, והדברים חתומים מה לי אם מוציא אחרים ידי חובתן, הלא עיקר הדין הוא דכיון שיוצא מדין שומע כעונה, צריך להיות שומע' והיינו להבין, ואי"כ לזה שאינו מבין היאך יוצא במה שיש עשרה, הא מ"מ אין כאן שומע' כעונה, וצ"ע, וכל דעשרה שיוציאין ידי חובתן אזי יתחפצא דקריאת שמע הוא קריאת שמע דרבים, והוא חייל ע"י קריאת הקורא ושומיעת השומעים, [ואננס הגר"א באמרי נועם ברכות ב. כתב דאף בעשרה לא מהני דלא כהסכמת הפוסקים].

ויסוד הדברים, נלמד מברכת הזימון דיחיד המברך ה"ל ברכת המזון דיחיד, ואילו ג' שאכלו כאחד נתחייבו בברכת המזון דרבים, וכאשר האחד מזמנ ומבכר ומוציא את כולם ידי חובתם, הרי שאין יוצאים ידי חובתם מדין שומע כעונה, כי אם שהברכת המזון הוא ברהמ"ז דרבים, וכך הוא טעמה של ברכת המזון דרבים, שהאחד מברך וכולם שומעין ועונין אמן, וגם שם הביא בבאור הלכה סי' קצ"ג בשם הברכת אברהם דאף דכל שומע' כעונה צריך להבין הדברים, אך כשג' מברכין ברכת המזון בזימון אין השומע צריך להבין, ואין לזה שום מובן, אך למשנ"ה מוכרח דבמקום שהברכת המזון הוא של רבים, הרי דאין השומעים יוצאין מדין שומע כעונה, אלא משום שהברכת המזון בעצמו הוא ברהמ"ז של רבים, ועניית אמן הוא רק להיותו כחלק מן הציבור, שהאחד אומר וכולם שותקין ועונין אמן. ובמשכנתות יעקב סי' ס"ג הביא דשיטת הירושלמי דאין חיוב ברכת התורה אלא בת"ת דרבים, ומקורו מדין ברכת הזימון שהוא רק ברבים, יעוי"ש בארוכה, והיינו שהתורה בעצמה היא חפצא של ת"ת דרבים, ולכן רק תורה כזאת מחייבת ברכת התורה.

והדברים מחוזרים, דהנה הפמ"ג סי' תרפ"ט במשבצ"ז סק"א [ד"ה ואגב] הביא דברי המהר"ם אלשקר הג"ל דאם קרא קר"ש בעשרה וענו אמן יצאו ידי"ח קר"ש, וזה לשונו, אני יודע, דמה עניית אמן בקריאת שמע, עכ"ל, ויש להוסיף בקושיות, דיסוד דין עניית אמן לא מצינו במקום שצריך קריאת פרשה, דעניית אמן הוא לקבל ולהאמין את תוכן הדברים, כמו שפצינו בשבועות לו. לענין שבועה, שעניית אמן כמוציא שבועה מפיו, וכן מצינו לענין ברכה, אך במקום שצריך לקרוא פרשה שבתורה, לא מסתבר שיועיל עניית אמן לאשווי' כאומר גוף הדברים, וזהו שהקשה בפמ"ג היכן מועיל מסבאר עניית אמן לענין קריאת שמע, וצ"ע. אשר למשנ"ה הדברים נפלאים, דבאמת לא מצינו עניית אמן על קריאת שמע, וכטעם הנזכר, אכן בקריאת שמע בעשרה, הרי דגוף הקריאת שמע היא חפצא של קריאת שמע דציבור, וחפצא זו של קר"ש דציבור מתקיימת ע"י שהאחד קורא וכולם עונין אמן, ואין זה משום דעניית אמן כמבכר, שהרי אין באים לצאת ידי חובתן ע"י עניית אמן, אלא ע"י עצם קריאת הש"ץ, שהוא שבכך חייל קריאת הציבור לכל הציבור.

והנה לשון הר"מ בפ"ה ברכות ה"ב, שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון, ואי זו היא ברכת הזימון אם היא האוכלים משלשה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך וכו', ואח"כ אומר ברוך אתה ה' וכו', והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה, ואינו מובן איזה דין נתחדש בזה שהן צריכין לענות אמן, והרי עניית אמן אינה מעכבת כמבואר בשו"ע סי' ר"ג ס"ז וסי' ר"ט ס"ה וצ"ע. ולמשנ"ג נראה מאד, דאף הדיוצא מדין שומע כעונה אין עניית אמן מעכבת, מ"מ בזימון שדינו להיות חפצא של ברהמ"ז דרבים, בזה צריך לעיכוב שהאחד מברך וכולם שומעין ומשיבין אמן, ובהר.

והוא מוכרח למה שצידד בבאיהו"ל סי' נ"ט ס"ד [ד"ה בנחת] לענין מה שפורסין על שטעם שהאחד מברך ברכת קר"ש לכל הציבור, דאף בדיעבד מעכב שיענו אמן, וכבר העיר המגיה שם על הגליון דהלא בכל מקום עניית אמן אינה מעכבת, וצ"ע, ע"כ כמשנ"ג, דבמקום שהשומע יוצא לא מדין שומע כעונה, אלא משום שגוף הדברים המה נאמרים בתורת דברי הציבור כולו, בזה עניית אמן מעכבת, [ויעוין מה שהאריך

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

עוד טובט וטעם בענין זה הרה"ג ר"ב טולדאנו בגליון מס' 3, וכן מוכרח בלשון הר"מ בפ"ח תפילה ה"ה לענין ש"ץ בברכות קר"ש, וכן משמעות הר"מ בפ"ח תפילה ה"ט לענין תפילה, דמשמע דעניית אמן מעכבת, וכי"ז כמשנ"ג דלענין חזרת הש"ץ ולענין ברכת קר"ש יסודו שהברכה בעצמה היא ברכת הציבור, ובזה צריך עניית אמן להצטרף עם הציבור.

אלו מצוות יכול חצי עבד וחצי בן חורין לקיים בעצמו

והנראה עוד, דהנה איתא בר"ה כט. מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אחרים ידי חובתם, ואף את עצמו אינו מוציא, דלא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות, ובכ"י או"ח סי' תרפ"ט כתב דה"ה דבקריאת מגילה אף לעצמו אינו מוציא, כמו שאמרו לענין שופר דלא אתי צד עבדות ומוציא צד חירות, וכן הכריע הרמ"א סי' תרפ"ט ס"ג.

ובמנחת"ח מצוה ת"כ סק"ג כתב דמי שחצי עבד וחצי בן חורין חייב במצות קר"ש, אך הוא עצמו אינו יכול להוציא את עצמו כשם שאינו יכול להוציא את עצמו בתקיעת שופר, ואף דלא אמרינן שומע כעונה בקר"ש מ"מ הרי במקום אנוס ודאי אמרינן שומע כעונה, אלא שכ"ז רק לדעתו דבמקום אנוס אף בקר"ש אמרינן שומע כעונה, ובמנחת"ח מצוה ת"ל סק"ד כתב המנחת"ח, דחצי עבד וחצי בן חורין חייב בברכת המזון משום צד חירות שבו, ועכ"ז לעצמו אינו מוציא, דלא אתי צד עבדות ומוציא צד חירות, כמו שאמרו שם לענין שופר, עכ"ד.

ולכאורה צ"ע בזה, דא"כ בכל המצוות נימא כן, דרך משל במצות תפילין, דאין יכול להניח תפילין לפי שצד עבדות משתתף במעשה המצוה, ואי"כ אין כאן מצוה דחובר, ואף צד חירות אינו יוצא בה ידי חובתו, באופן דע"כ צ"ל דכחיובו כך קיומו, דמאחר שחיובו בתעריכות חירות ועבדות, כך קיומו באופן זה, ואי"כ למה רק לענין תקיעת שופר ומקרא מגילה [וברכת המזון] הוא שכתבו הפוסקים דאין מוציא לעצמו. ובחזו"ח או"ח סי' כ"ט סק"ד תירץ וז"ל, כל מצוה שבגוף לא שייך כי אם בגוף שלם, מ"מ כחיובו כן קיומו, וכי היכי דחיובו בתעריכות קיומו בתכונה הזאת, אבל בתקיעת שופר שהמצוה היא השמיעה, ואין התקיעה אלא תנאי, הלכך כי היכי שאין מוציא את מינו, מפני שעליו לשמוע תקיעה שלמה, וכששומע מח"ע לאו תקיעה היא, כן אינו מוציא את עצמו שהרי צריך לצאת בשמיעה, והרי לא שמע תקיעה שלמה, והמשך החזו"ח, דלפ"ז במגילה שפיר מוציא לעצמו, דלא כהב"י והרמ"א, שהרי אם קרא המגילה ולא השמיע לאזניו יצא, יעוי"ש שדחך.

ובאבני נזר או"ח סי' תמ"ב כתב, דיסוד מה שח"ע אינו יכול לתקוע לעצמו, הוא משום שיש תנאי שצריך לשמוע קול שופר של בר חיובא, וממילא אינו מוציא לעצמו דקולו אינו קול של בר חיובא משום צד עבדות, ומכאן זה השיג על הב"י והרמ"א, דבמקרא מגילה ודאי מוציא לעצמו, שהרי יצא אף בלא השמעת האזון, ואף לדעת הפוסקים דצריך לשמוע היינו רק משום פרסומי ניסא, וסגי כל ששומע מה שמוציא מפיו.

ואשר נראה בישוב שיטת הב"י, דהנה אמור בר"ה שם, שכשם שחצי עבד אינו מוציא אחרים, משום דלא אתי צד עבדות להוציא בר חיובא, כך אינו מוציא לעצמו, ובפשטותו והיה נראה לחלק בזה, דכדי להוציא אחרים דין הוא שהגברא יהא בר חיובא, ובזה דנים את הגברא, ומאחר שהגברא יש לו צד שאינו בר חיובא אינו יכול להוציא, אך לעצמו דנים אם מעשה מצוה היא, ולמה לא הוי מעשה מצוה משום צד חירות.

והנה הגר"א בא"ח סי' קפ"ו חקר בדין הקטן שאכל ושבע ובין ברכת המזון, ובעודו שבע הגדיל האם צריך לברך שוב, או דנימא דכיון שבין בעודו קטן סגי בכך לפטור חיובו, ובמשיב דבר ח"א סי' י"ח האריך דרק לאחרים אינו יכול להוציא כיון שאינו בר חיובא, מ"מ לעצמו שפיר יצא ידי חובתו, דכיון דאף בעודו קטן יש לו מצוה מדרבנן משום חינוך, שפיר מוציא לעצמו יעוי"ש, ויעוין ציונים לתורה כלל י"ב בסופו.

וביאר הדברים כמו שהאריך בזכרון שמואל סי' י"ט, דכללא הוא דמלבד מה שצריך שיהא למעשיו תוקף ושם של מעשה מצוה, כללא הוא דאינו מוציא אחרים אא"כ היה בר חיובא כמותו, ותרי דרבנן אינו מוציא לחד דרבנן, אף דהוי מעשה מצוה, מ"מ אינו בר חיובא כמותו, הן הן הדברים, דלהוציא לאחרים צריך שיהא בר חיובא כמשנ"ג, אך לעצמו אינו צריך להוציא את עצמו אלא כל דהוי מעשה מצוה סגי ויוצא ידי"ח.

הלא מעתה נראה מה דח"ע וחצי ב"ח יכול לקיים כל המצוות, דזוגמת הנחת תפילין וברכת המזון, דכל שאינו מוציא את עצמו אלא מקיים מצוה, הרי שבזה אין דין שיהא בר חיובא, אלא סגי מה דהוי מצוה, וכיון דצד חירות סגי לזה שהוא חלות שם מצוה, ממילא שפיר יוצא ידי חובתו, ומה שאינו מוציא אחרים ידי חובתן, אין זה משום שאין לזה שם מצוה, אלא משום שהגברא אינו בר חיובא, וצד עבדות אינו בר חיובא.

אשר נראה דבזה חלוק דין תקיעת שופר, דיש מצוה בשמיעת קול השופר [מלבד דין התקיעה], ובזה אף בתוקע לעצמו הרי שגדר הדין בזה הוא שמוציא את עצמו ידי חובתו, היינו דאין דנים גוף המעשה בלבד, אלא דנים שהגברא מוציא את עצמו ידי חובתו, וזהו לשון הש"ס שם דכשם שאינו מוציא אחרים ידי חובתם כך אינו מוציא את עצמו ידי חובתו, והיינו משום דצד עבדות מוציא את עצמו, וחסר בו צד בר חיובא.

הלא מעתה עלינו לדון לענין קריאת מגילה, דבפשטותו נראה כדברי האחרונים הג"ל, דכיון דעיקר המצוה היא חובת קריאה, אי"כ דינו ככל המצוות דח"ע וחב"ן קורא לעצמו, אכן נראה בזה דלדעת הפוסקים דדין מסוים הוא בקריאת מגילה שצריך לשמוע משום פרסומי ניסא, ונימא דאין אין דין שמיעת הדברים בלבד, אלא דין לשמוע מגילה, ואי"כ בזה הדדינן דינא דבקריאת עצמו הרי הוא מוציא את עצמו ידי חובתו. אכן לענין קריאת שמע וברכת המזון שפיר דומה לכל המצוות שח"ע וחב"ח יכול לקיים בעצמו, כיון דהחפצא דמצוה הוי מצוה גמורה, כפי שבואר, וכיון שאינו בא להוציא את עצמו אלא לצאת ידי חובתו יצא.

גיליון מס' 5

אדר תשס"ז

ענייני קריאת שמע
טוש"ע ומשנ"ב או"ח
סימנים ס"א - ס"ה

בגיליון:

בירור הלכה

בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה

שאלות אקטואליות
ובירורי הלכות

עיון הלכה

נפולנים וחקירות בהלכה

תשובות ופסקים

בירור דעת גדולי הפוסקים
וחידושיהם

פניני הלכה

ליקוט פנינים בהלכה
ושו"ת משולחן

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו

בירור שרשי מנהגים
וטעמיהם

האיר המזרח

מראי מקומות בפסקי
רבותינו הספרדים דיע"א

מדרש הלכה

המדרש והאגדה בהלכה

גדולי ההלכה

תולדות גדולי ההלכה

חקר הלכה

מחקר בשרשי
המנהגים ותקנתם

גנדי הלכה

גגנוזות בהלכה
מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו
של מרח ה"בן איש חי"

הערות והארות

הערותיהם של
אברכי ורבני הכוללים

ביני עמודי

עיונים בהלכה מחכמי ורבני
בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה

בירורי עיניים ומקורות
בכתבי האר"י ז"ל
מאת הגרי"מ הלל שליט"א

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

הרה"ח ר' נחום יואל

ברהרה"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מגווע המהרש"ל ובעל סדר הדורות

נלב"ע בשם טוב

ביום ה' בכסלו תשמ"ז

מוהר"ר פרץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב בטבת תשנ"ז

וזה החשובה מרת **יענטא**

בת מוהר"ר אשר ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרווחם

אברהם בן אלטון הררי ז"ל

נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב

וזה המרווחתם

שרה עליזה טובה בת מול הררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

עיון הלכה

בבאר היטב סי' ס' הביא מחלוקת הפוסקים, במי שהיה מנברך בברכות ק"ש ומצא עצמו אומר הגדול הגבור והנורא, ואינו יודע אם הוא בברכת יוצר וצריך להמשיך קדוש הוא, או בברכת אהבת עולם וצריך לומר הגבור והנורא בטחון. וכ' בשם תשרי פרי הארץ (חלק א'רח"ס יג') ד"חזור לברכת יוצר מספק, ובתשרי גינת ורדים (חלק א'רח"ס כלל א' סימן א') פסק דממשיך באהבת עולם מספק, דספק ברכות להקל, אך כ' דראוי שיחזור מתחילת אהבת עולם, דכיון דאין בה פתיחה בברוך א"כ עדיף שיאמר מתחילה שלא יהיה צד בברכת אהבת עולם שהיא מקולקלת. ויסוד מח' הוא מוך דינא דהרמב"ם ונפסק בשו"ע סי' ס"ז דמי שנסתפק אם קרא ק"ש וברכותיה דחוזר ואר' ק"ש וברכותיה, אף הדברכות הם רק דרבנן ובעלמא קי"ל ספק ברכות להקל אפ"ה אם נסתפק גם על הק"ש חוזר וגם על הברכות, כמש"כ בתשרי הרשב"א דרך היתה התקנה שיחזור בכה"ג גם על הברכות ונחלקו הפוסקים ה"ל בכה"ג דודאי לא קרא עדיין ק"ש האם גם בכה"ג חל דין דחוזר ומנברך בברכותיה, דק"ש מחייב גם הברכות ולכן בספק חוזר, כן ס"ל להרב פרי הארץ, ומשא"כ להרב גינת ורדים ס"ל דרק כשיש ספק על הק"ש הדין ספק לחומרא מחייב גם את הברכות, ומשא"כ כשאין ספק על הק"ש הוה כמו דאי קרא אפ"ל ונסתפק על הברכות דכ' הרמב"ם דאינו חוזר ואר הברכות. ועיין בעוד פוסקים דציידו במח' זו לכאן ולכאן, ועיין בהגהות הגרעק"א סי' ס"ד דהביא מח' זו ונסה כדעת הג"ן, וכן העתיקו כמה אחרונים דממשיך באהבת עולם ומהיות טוב יתחיל מתחילת אהבת עולם.

ולכאז' יש לתמוה בזה בדברי הרב גינת ורדים במש"כ דממשיך בהגדול הגבור והנורא בטחון ורק מהיות טוב כ' עדיף להתחיל מתחילת אהבת עולם, דלכאור איך רשאי להמשיך עד סוף אהבת עולם ולחתום הרי להצד שלא אמר תחילת אהבת עולם חשיב ברכה לבטלה דחיסר עיקר הברכה, דאף דק"ל דאפי' קיצר באמצע הברכה אם אמר פתיחה וחתומיה יצא יד"ח והכא ברכת אהבת עולם היא סמוכה, אך צריך שיזכיר תוך הברכה (עי' מב' מ' ס"ח בשם הב"ס) וכאן קיצר הרבה מותר הברכה, ובידושלמי קורא לאהבת עולם ברכת התורה דזה עיקרה, וא"כ כשחיסר לא יצא יד"ח וא"כ איכא כאן חשש ברכה לבטלה, ואין היתר לו לגמור הברכה מספק והיה צריך לחייבו להתחיל מראש הברכה. ושאר הפוסקים דדנו בדבריו לא מצאתי לע"ע שעמדו בנקודה זו ותמוה כ"ל. ואולי בזה אפ"ל דכיון שאומר ובנו בחרות וקרבנות מלכנו לשמך הגדול דזה מעמד הר סיני, והרי החתימה היא הבוחר בעמו ישראל א"כ חשיב שאמר תוכן הברכה ויצא יד"ח ע"ע.

והנה בביה"ל סי' ס"ה כ' להסתפק בדין שהה כדי לגמור את כולה בברכות ק"ש מהו השיעור, האם צריך שישנה כדי לגמור כל הברכות עם הקו"ש או דסגי בשעה כדי לגמור אותה ברכה שנמצא בה, וכן בשכבר שהה כדי לגמור כולה האם חוזר לברכת יוצר או לראש הברכה שנמצא בה, והספק הוא אמרין דכל הברכות מקושרות זו בזו ואף שאינן מעכבות זו"ז, או ידלמא דכל ברכה עומדת לעצמה. וכ' דשוור ספק זה נמצא בירושלמי ולא איפשטא ולכן פסק דמספק מקילינן, ולכן אם שהה כדי לגמור ברכה אחת לא חוזר כלל, דשמא רק בשעה כדי לגמור כל הברכות צריך לחזור, וכן בהפסוק בין ברכה לברכה שמא אינן מקושרות זה בזה. וכן כשהפסיק כדי לגמור כל הברכות חוזר רק לראש הברכה שנמצא בה דידלמא אין ברכות מעכבות זו את זו, עתכ"ז ע"ש.

וי"ע כ"ל, דאם נמצא באמצע ברכת יוצר ושהה כדי לגמור אותה ברכה הרי יש צד דהוי הפסק, ואין מותר לו להמשיך בברכה יוצר ולחתום דהוי כמו שאמר סוף הברכה בלא פתיחה דודאי לא יוצא יד"ח, ואף דאם יחזור מתחילת הברכה גם הוי ספק דאולי לא צריך לחזור, עכ"פ עדיף לעשות כן דבכה"ג דאי יצא ידי חובת הברכה נטחוהו, ומשא"כ כשיסיים מלבד דאיכא ספק ברכה אפשר דלא אמר הברכה. ועוד דהביה"ל לכאור איירי גם בכה"ג שנמצא באהבת עולם סמוך ממש לחתימה אפ"ה יכול לסיים, ולמה לא יתחיל מתחילת אהבת עולם וכו"ל.

וכן יש להקשות ביותר, בדברי הביה"ל סי' נ"ט ד"ה וזכור מיד, ע"ש דהביא במי שפתח בבורך בטעות ברכת המעריב ערבים וזכור לאחר כ"ד ובא לתקן ולומר יוצר אור, דדעת הפמ"ג דלא מהני תיקון, ודוקא תוכ"ד מהני. והקשה עליו בביה"ל, דהרי הגמי בברכות י"ב ע"א מסתפקת במי שמחזיק כוס שכר בידו וטעה ופתח אדעתא דחמרא וזכור לאחר כדקמן, והיינו שתיקן תוכ"ד, ורועה לפשוט מברייאת דפתח בהמעריב ערבים וסיים ביוצר אור דיצא, ודוחה דידלמא דזקא התם דיש ענין להזכיר מדת יום בלילה, והר"ף פסק לענין פתח בחמרא וסיים בשיכורא לקולא מטעם ספק ברכות, ועפ"י הקשה הביה"ל דהוי לדחיית הגמי דרך לענין ברוך מהני משום דתיקנו להזכיר מדת יום בלילה, לפ"ז אין ענין דזקא תוכ"ד, ורק דאיכא ספק דידלמא לא הוי סברא אלא דמהני מדין פתח בחמרא אך כמו דהקיל הר"ף בפתח בחמרא משום סכ"ל ה"ה ניקל לאידך גיסא בפתח במעריב ערבים אף דזכור לאחר כ"ד,

דידלמא העיקר כדחיית הגמי וסכ"ל, ולכן חלק עליו ופסק כדח"ח דיכול לתקן אף לאחר כ"ד.

ותמוה ה"ה דהי דאיכא ספק בברכות אף מותר לו להמשיך הברכה דגם ע"ז איכא ספק דברכה דידלמא

לא מהני תיקון והתקלקלה הברכה ואז חצי ברכה בלבד ולא יוצא יד"ח. והכא קשה ביותר דהרי התחיל

במעריב ערבים דהוי מקולקל ורק דרזויים לתקן ע"י שימשיך יוצר אור, וכיון דאיכא ספק ברכה לכאור

הרי צריך להתחיל מההתחלה ולא יהיה כלל ספק ברכה כשמתחיל, דהרי בתחילה לא אמר נכון ורק

היה לו אפשרות בפסחים וכיון דאיכא ספק לא יכול לתקן. וא"כ תמוה למה התייר הביה"ל לתקן ולומר

יוצר אור, וצו"ע בכל זה.

והנה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ביני עמודי

כתב הטור בסימן ס"א סעיף י"ג "ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואע"פ שאינו מן הפרשה, משום לא דאיתמר בפסחים בפרק מקום שנהנו כשקרא יעקב לבניו ביקש לגלות להם את הקץ ונסתלקה ממנו שכניה, אמר שמא יש בכם מי שאינו הגון, פתחו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, פתח הדקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואמרין נמי התם הכי נעביר ונימריה לא אמרה משה, לא נימריה לא אמרה עיקר תיקנו לומר אותו בחשאי וכו'. וכתב הגה"ה בכתב בשלטי הגבוהים פרק ה'ה קורא בשם ר' ישעיה אחרון ז"ל וז"ל, ונראה בעיני שאם לא אמרו אין מחזירין אותו עכ"ל. וכתב הב"ח דטעמו דק"ש דאורייתא לא יצא יד"ח אם לא אמרו, אבל בשכמ"ל אינה אלא תקנה כיון דאמרה יעקב להלך אין מחזירין אותו, עכ"ל. והביאו הגמ"א בסעיף י"א, וכתב דלהבוש כתב שאפי' אמרו ולא אמרו בכוונה צריך לחזור עי"י"ש.

והנה נידון דלמה נכתב בברכה אף אמרו ולא אמרו בכוונה צריך לחזור עי"י"ש. ונראה שטעם ודאי ה"ה בכתב בשלטי הגבוהים פרק ה'ה קורא בשם ר' ישעיה אחרון ז"ל וז"ל, ונראה בעיני שאם לא אמרו אין מחזירין אותו עכ"ל. וכתב הב"ח דטעמו דק"ש דאורייתא לא יצא יד"ח אם לא אמרו, אבל בשכמ"ל אינה אלא תקנה כיון דאמרה יעקב להלך אין מחזירין אותו, עכ"ל. והביאו הגמ"א בסעיף י"א, וכתב דלהבוש כתב שאפי' אמרו ולא אמרו בכוונה צריך לחזור עי"י"ש.

והנה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא, האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק, דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דחוזר מהברכה דודאי לא אמר, דכיון דיש לו ספק על הברכות מספק דיש לו. ודבר זה דבספק התפלה

חוזר ומתפלל, התם שאני שיכול לומר בתורת דבנה, ומשא"כ הכא דאי"א להתפלל חצי בחובה חצי

ולמה נידון כיצאצ בזה מציונו, במי שהתפלל והסיח דעתו באמצע התפילה ואינו זוכר באיהו ברכה נמצא,

האם יחזור מהברכה שודאי אמר, או דיאמר מהברכה שודאי לא אמר. ובח"א כ"ל כ"ז סי' כ"א פסק,

דח

תשובות ופסקים

ד' אלהים אמת, חזרת הש"ץ עלי: בשו"ע (סי ס"א סעי ג) איתא: בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם מסיים שליח ציבור ד' אלקיכם אמת וחוזר ואומר בקול רם ד' אלקיכם אמת. [ויש לציין מה שכתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ו סעי ו) דאין ראוי לחזור על פסוקים או תיבות בקריאת שמע שלא אמרם בכוונה כדי לאומרם בכוונה, מלבד פסוק ראשון של קריאת שמע, כיון שמי שלא כיוון בקריאת שמע אלא בפסוק ראשון יצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולקרוא, וכמבואר בשו"ע בסימן ס' סעיף ה. על כל אין לחזור על פסוק שלא כיוון בו כדי לאומרה בכוונה, כגן חשוב מאוד לומר בקריאת שמע רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ולכן תיקנו לחזור ולומר ד' אלקיכם אמת כמבואר בשו"ע בסימן ס"א סעיף ג; א"כ אם יחזור על התיבה פעם שניה נמצא מוסיף על הרמ"ח תיבות, שגם בחוזר על התיבה פעמיים יש משום הוספה על המנין, שהרי ע"י שחוזר פעמיים על התיבות ד' אלקיכם אמת משלים לרמ"ח תיבות, וראה בזוהר חדש במדש רות דף צ"ד ע"א שהחמיר מאוד בזה, וראה עוד בכה"ח בסימן ס"א אות י', ולכן בשביל כוונה באותם תיבות אין להפסיק מנין רמ"ח תיבות ושמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א בכלל יש מקום לדון האם יש ענין בק"ש לחזור ולקרות בכוונה כמו שדנו בשאר מצוות כשיצא בדיעבד האם יש מקום לחזור ולקיים את המצוה לכתחילה].

ובמשנה ברורה (ס"ק ח): כתב: ובספר עשרה מאמרות כתב שהש"ץ לא יסיים בלחש בתיבת אמת כי אם כשחוזר ואומר בקול רם ובה ימצא החשבון רמ"ח דאי לאו הכי יהיה רמ"ט, אך המנהג כהשו"ע שיש לומר גם בפעם הראשון אמת שלא להפריד ביניהם, ואמת השני אינו מן המנין אלא ברכת אמת ויציה היא, כן כתב הפמ"ג. והרא"ה כתב שהעיקר כעשרה מאמרות.

וכתב בס' אשי ישראל (פרק כ הערה ס"ג) דבספר נזירות משמון סי ס"א כתב להכריע דאם הש"ץ סיים את קריאת שמע וממתין לאדם גדול יאמר "אמת", אבל אם לא ממתין לא יאמר. וכן כתב שם בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאם צריך להמתין עד שהרב או הציבור יסיימו שיאמר אמת ואם אין צריך להמתין שלא יאמר אמת.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (ארח חיה סי ד) ובדבר המחלוקת אם הש"ץ יאמר בלחש אמת. נראה להכריע למעשה דאם הש"ץ גומר אחר הקהל שתיקף חוזר ואומר לא יאמר בלחש אמת, דהא לא יהיה לו הפסק בין אלקיכם לאמת, ואם הוא צריך לחכות יאמר אמת כדי שלא יהא הפסק בין אלקיכם לאמת.

[ועי' שהסופר: והנה נמצא שהציבור משלימין לרמ"ח תיבות אף שהוא באמצע הברכה דאמת וציב. דהא כיון שאין חזו"ין לומר אמת הרי תיבת אמת (ששמעים מהש"ץ) הוא מאמצע הברכה דאמת ויציה והוא קצת פלא]

וממון הגר"ש אלישיב שליט"א, מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי, שנוהגים שהש"ץ מסיים גם בפעם הראשון אמת וחוזר ואומר ד' אלקיכם אמת.

אל מלך נאמן בנשים: בשו"ע (שם) איתא: ואם הוא קורא ביחיד יכוין בס' ווי"ן שבאמת ויצים שעולים צ' והם כנגד ג' שמות ההיה שכל שם עולה כ"ו דו' אותיותיו הם ל'. וכתב הרמ"א: ויש עוד טעם אחר בדבר דטו"ו ווי"ן עולים צ' והקריאה נחשבת א' הרי צ"א כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו והוי כאילו אמר ד' אדני אמת ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר אל מלך נאמן שמע וגו' כי ג' תיבות אלו משלימין המנין של רמ"ח והוא במקום אמן שיש להוסיף אחר ברוך הבורח בעמו ישראל באהבה וכן נוהגין. וכתב במ"ב (ס"ק י"ד): עיין מ"א וב"ח שמנהג קדוש הוא [ממ"ג].

[ובערור השלחן (סעי י"ב) כתב: ויש מהגדולים שגמגמו מאוד בהפסקת אל מלך נאמן אחת אלעזר (ח"ב סי כ"ח) כתב: אשר שאל אם אשה תאמר אל מלך נאמן ביחיד חוזר ואומר ד' אלהים אמת ולא אדע על מה שמכח זה ומוטב לחזור ג' תיבות אלא "אתכם מארץ מצרים" שאין בהם שם וראיתי נוהגין כן. ועיין בשו"ת משנה הלכות סי' ס' י"ז]

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי כ"ח) כתב: אשר שאל אם אשה תאמר אל מלך נאמן בקריאת שמע כיון שהוא רק להשלים הרמ"ח תיבות נגד אבריו של אדם ואשה יש לה רנ"ב אברים וכמ"ש המ"א בסי' תרי" ס"ק ג' באשה, שאין לה לעשות נר ויהפ"ם מחמת שאין המספר שייך באיברין

חקר הלכה

טעם אמירת אל מלך נאמן קודם קריאת שמע נתבאר בדברי הראשונים שהוא ע"פ דברי חז"ל (מדרש תנחומא פרשת קדושים סי' ה) אמר רבי מני לא תהא קריית שמע קלה בעיניך מפני שיש בה נאמתיים וארבעים ושמונה תבות כמנין אברים שבאדם, ומהם ברוך שם, אמר הקב"ה אם שמרת את שלי לקרות קריית שמע כתקנה אין אשמור אתה, לכן דוד מלקט שמריני כאישון בת עין, אמר לו הקב"ה שמור מצותי וחיה, ע"כ והנה כשנבוא למנות את תיבות קריאת שמע נמצא דחסרים שלש תיבות ואינם אלא רמ"ה תיבות, וכדי להשלים למנין רמ"ח הוסיפו עליהם ג' תיבות א"ל מלך נאמן. וטעם הוספת תיבות אלו דווקא, הוא ע"פ דברי הגמ' (שבת קי"ט ע"ב) דכוונת אמן היינו **אל מלך** נאמן, ותקנו בדמקום עניית אמן אחר ברכת הבורח בעמו ישראל באהבה, יאמרו את כוונת האמן דהיינו אל מלך נאמן, ובהו נשלמים רמ"ח תיבות בק"ש. [טעם נוסף מאמירתו מאמר הארצין] (סי' קפ"ח) משם רבינו חננאל: "א"ר ר"ח ונ"ל דלחכי תיקנו לומר אל מלך נאמן בראש ק"ש ערבית ושחרית, שהוא במקום אמן לפי שאין כל אדם רזיז לענות אמן אחר ש"ל". ודבריו צ"ב].

מנהג זה לומר אל מלך נאמן קודם קריאת שמע אף בציבור, מנהג קדום היה, אלא שמצאנו דעות חלוקות בדברי הראשונים מן תיקן אמירתו וזמן תקנתו. דהנה מלשון הרוקח (הובא בהגהות מהרש"ל על הטור, ולפניו בספרי הרוקח ליהא) נראה הדוא מתקנת הגאונים, שכתב בזה"ל: מנהג בישיבה אמן אל מלך נאמן שמע ישראל, כי היכי דתרוי רב מר דניאל גאון ורמ"ח תיבות יש בק"ש חסדי מהו ג' הוסיפו עליהם **הבירים והאשי ישיבות** אל מלך נאמן כדי שיהיו עולים למנין רמ"ח כנגד איברם שבאדם, עכ"ל. אמנם הראב"ה (סי' ה"א) הביא משם תלמוד ירושלמי שהיה לפניו [לפניו] בירושלמי ליתא! ושם מבואר דהוא מתקנת חז"ל, וז"ל הראב"ה: "ורואית בתלמוד ירושלמי בפירקין וכו' רמ"ח תיבות יש בקריאת שמע חסר ג' כנגד רמ"ח איברים שבאדם, אוספון **רבנן** עליהן שלש אל מלך נאמן עד דהויין רמ"ח, ע"כ גמרא ארצין ישראל".

דעה נוספת מובאת בדברי רבינו אשר בד"ד ז"ל נכד הראב"ד ז"ל, בפריושו ל"ג מדות וי' ספירות, וכתב וז"ל: "ושמעתי מפי חכמי חכם ונבון ששמו רבי שמואל בכמה"ד יעקב מארץ טריישו שהעידו כמה גדולים עליו שהוא מגזע רבינו שלמה זצ"ל וכו' שקבלה בידם **שאשי כנסת הגדולה** תקנו אל מלך נאמן". דעה זו נדחתה ע"י הר"י בר יקר ז"ל (פריוש התפלת והברכות עמ' י'), אלא שהוא הקדים אמירתו עוד קודם זמן

דילה שהם רנ"ב ע"ש. ומאחר שבלאו הכי כתב המג"א בסי' ס"ג בשם מהרש"ל שלא יאמר אל מלך נאמן שלא להפסיק בברכת קריאת שמע על כן באשה יש לומר ודאי דלא תפסוק כיון דלא שייך המספר בה. הנה מחמת שמקור הדין והענין שצריך להיות רמ"ח תיבות בקריאת שמע הוא רק מהזהו"ק והתיקונים כמ"ש בב"י סי' ס"א שם באורך (בשו"ת משנה הלכות שם כתב: ודבריו הקדושים צ"ע שהרי מבואר כן במדרש תנחומא ובגדולי הראשונים אשר אל זכו עוד לספר הוזהר כידוע בדבזמן הגאונים עדיין אל זכו לזהו"ק) על כן הנונו בזה לכתוב בתשובה קצת מדברי קבלה אם לא ביתא אדם לי להכריע ולברר בסוד ד' ליראיו עכ"ז לאשר יסוד הדין בזה רק בזוה"ק על כן באמת צריכין אנו לבוא למקורו טהור בדרך האמת, ועיי"ש דמסיק דלטעם שכתב האריז"ל בשער הכוונות ובסידור שפיר גם אשה צריכה לומר אל מלך ואין חילוק כלל.

וכן שמעתי ממון הגר"ש אלישיב שליט"א שאשה שקוראה קריאת שמע ביחידות שמתפללת בביתה ואינה שומעת מפי השליח ציבור בבית הכנסת שלאחר קריאת שמע חוזר שנית ואומר ד' אלהים אמת ג"כ תאמר לפני קריאת שמע אל מלך נאמן, וכן כתב בהליכות ביתה להגר"ד אויערבאך שליט"א סי' ה סעי' ג.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי: דנשים שמתפללות ביחידות אין צריכים לומר אל מלך נאמן לפני שמע ישראל דהרי הטעם הוא להשלים הרמ"ח תיבות נגד אבריו של אדם ולאשה יש רנ"ב אברים.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דעדוף שנשים לא יאמרו אל מלך נאמן והוספי שהרי נשים הרי בכלל פטרות מקריאת שמע.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דנשים אינם צריכות לומר אל מלך נאמן וכן פטרות מקריאת שמע, וכמו שנוהגים כשמניחים תפילין של ר"ת ואומרים ק"ש שאין אומרים אל מלך נאמן, ועוד שהרי יש להם רנ"ב אברים.

הכוונה בפסוק ראשון האם דוקא בשעת אמירת התיבות או אפשר למיזן אחר: בשו"ע (סי' ס"א סעי' א) איתא: צריך להתארץ בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלזה רומז החטוטרת שבאמצע גג החי"ת, ואירץ בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם.

וכתב במשנה ברורה (סי' ק"ח): כתב המגן אברהם בשם המ"ע, שאירץ בחי"ת בשיעור שליש ובד' כשיעור ב' שלישים, ויש אומרים שלא יאירץ בחי"ת כלל רק כיוון הכל בדלי"ת וכן כתב הגר"א בביאורו.

ובשו"ע (סעי' ז) איתא: ידגיש בחי"ת שלא תהא כרי"ש, ובמ"ב (ס"ק כ"א) כתב: בלי ידגיש יותר מדאי, שנראה כאילו הד' נקודה בשו"א או בצירי, אלא הכונה שיעטיעמנה יד.

בלבושי שרד (סי' קכ"ח על המ"א ס"ק ע"ג) כתב: אף על פי שהדלי"ת דאחד מבואר בדבריו של להארץ באות עצמה, וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דלכתחילה יש להשתדל לכוון הכוונות הנ"ל באות עצמה ואם אינו יכול שייסיים הכוונה לאחר אמירתו.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דלכתחילה יש לכוון בחי"ת ובדלי"ת, ובדיעבד אפשר לכוון לאחר קריאת הדלי"ת, ודי לכוון בקריאת הדלי"ת "לד' רוחות" ואז יסיפיק לכוון בשעת האמירה. ועינין בס' יגל יעקב בתשובות הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א מכתב כ"ג.

אולם בשו"ע הרב (סעי' ז) כתב ומה שאמרו להארץ בד' של אחד לא אמרו להארץ ולמשוך בקריאת הד' שהרי כל אות שבסוף התיבה ואין נקודה תחתיה והיא נחשבת לגמרי, אלא יאירץ במחשבתו להמליכו בד' רוחות בקריאת הד' ואחריה בטרם שיתחיל ברוך שם.

וכן שמעתי ממון הגר"ש אלישיב שליט"א דצריך להתחיל לכוון בשעת האמירה וכיון שאי אפשר לצמצם אפשר לסיים את הכוונה לאחר האמירה.

ובשו"ע (סי' ה סעי' א) איתא: כשיזכיר השם יכוון פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוון בכתיבתו בוי"ד ה"א שהיה והוא ויהיה, ובהזכירו אלהים יכוון שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם.

וכתב שם בס' שו"ת הלכה (אות ג) פשטות לשון הנוטרי"ע שיש לכוין כשמוזכיר השם. וכן מוכח ברבינו יונה בספר היראה דכתב וז"ל "ובכל אחד ואחד משני שמות האמורים בפסוק ראשון יאירץ עד שיחשוב היה הוה ויהיה וכו' עכ"ל. אולם בא"ח ס"ק"ב כתב בשם רבינו בחיי שקודם שיזכיר

תשובות ופסקים מגדולי דורנו

השם יכוין כן, וכ"כ הגר"ש גאנצפריד זצ"ל בהגהותיו לסידור דה"ח, דכתב דה"ח "וכשיזכיר השם יכוין וכו'" והוסיף הגר"ש "קודם שמוזכירו". ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ק"ח) כתב כמדומני שהמנהג כמשמעות הטור והשו"ע דלא כא"ח, איבאר שמעתי מעדקים שנהגו גם כא"ח, ויל"ע אם אי לא מספיק לכוין בשעת הזכרת ד' או אלהים אי יכול להמשיך לכוין לאחר שסיים הזכרת ד' דומיא למש"כ בשו"ע הגר"ז בסימן ס"א סעי' ז דמועיל כוונה לתיבת "אחד" בטרם שיתחיל לומר ברוך שם, וכן כתב בספר יסוד ויורש העבודה שער המזרח פ"ה עיי"ש.

וכתב שם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בתשובה: אע"ג שמלשון רש"י בברכות י"ג ע"ב (ד"ה ודלית) לענין ח' ד' וכן מכל משכ"ת מהשו"ע ורבינו יונה מבואר דהכוונה היא ממש בעת ההזכרה, מ"מ לענ"ד הקלושה היה נראה כיון שאנשים פשוטים כאשר ירצו לדקדק ולכוין ממש בשעת האמירה עלולים מאד לשבש בכך את התיבה, ולכן בתפילה שהיא תחנונים טוב לכוין מקודם שמוציא מפיו, כדרך המתחנן שיועד ומכוין קודם שמוציא מפיו. ובק"ש שזה רק קריאה יכול לכוין גם אח"כ [ועינין בהגהות ביצחק יקרא על המ"ב להגר"א נבנצל שליט"א שכתב בשם מרן זצוק"ל שבהברה שלנו לא שייך להארץ בד' שב"אחד"].

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א בשם מרן החזו"א זצוק"ל דאפשר לכוון את כל הכוונות של פסוק ראשון של קריאת שמע לאחר אמירתו לפני שמתחיל ברוך שם.

הכפלת פסוק שמע בשנים מקרא ואחד תרגום: בשו"ע (סי' ס"א סעי' ט) איתא: אסור לומר שמע ב' פעמים בין שוכפל התיבות שאומר שמע שמע בין שוכפל הפסוק ראשון.

ובמ"ב (ס"ק כ"ב) כתב: משום דנראה כאילו מקבל עליו שתי רשויות ח"ו. ואם לא כיון שמתעורר יחזיקו שני קראי בלחש, ואם ליכא שומעין אפילו בקול רם מותר, אבל אם כיון מעיקרא אפילו בלחש אסור, ובסליחות מותר לומר שמע בכל פעם שאומר ועיבוד דכיון שמפסיק הרבה בינתיים לא מיחזי כשתי רשויות, ועיין בט"ז בסימן ס"ג ס"ק ג' שכתב ג"כ דאם מותרת אחיה זמן בין הקריאה הראשונה לשניה שרי דאין שמעתיין אותו אלא א"כ קורא ב' פעמים רצופים ואפילו מגונה נמי לא הוי.

בשו"ע (סי' י"פה סעי' א) איתא: אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום אפילו טעויות ודבוקי.

ובמ"ב (ס"ק ב) כתב: ובענין הקריאה יש דעות בין אחרונים, יש אומרים שיקרא כל פסוק ב' פעמים ותרגום עליו, ויש אומרים שיקרא כל פרשה ב' פעמים ואחר כך התרגום, היינו שיקרא כל פרשה פתוחה או סתומה ב' פעמים ואחר כך התרגום, ובמהם אברהם ובשערי תשובה מצדדים כדעת הראשונה, ובספר פרישה רב איתא שהגר"א נהג לומר התרגום אחר כל פרשה פתוחה או סתומה או אחר מקום שנראה יותר הפסק ענין, ודעיבד ממו רבינד.

ובקצות השלחן (סי' ע"ב בבדי השלחן ס"ק י') מבאי דכתב בס' משמרת שלום סי' כ"ד דפרשת שמע לא יקראה פסוק זה לבד שנים מקרא ואחד תרגום אלא יקרא ב' פעמים הפרשה עד ובשערין משום דאסור לומר שמע ב' פעמים כמ"ש בשו"ע סי' ס"א ופלא גדול בעיני שלא ראיתי מי שנתעורר לזה עכ"ד המשמרת שלום. וכתב על זה שם הקצות השלחן והנה כיון שאין להזכיר בשום פוסק וכל העולם נוהגין לקרוא הפסוק שמע ב' פעמים שנים מקרא ואחד תרגום בדואי אין שום איסור ח"ו בדבר, ועי' בה"ש שם דבלחש או ביחיד רשא, ועי"ל כיון שהאיסור לומר ב' פעמים משום דמחזי כב' רשויות ח"ו אז דוקא כשקורא פסוק שמע עובד וכופל מלא מי שקורא שמעתי חלה דסדרה וכופל כל פסוק הרי נכבד היטב שקריאת ב' פעמים שמע הוא ג"כ משום שמו"ת ככל פסוקי התורה.

וכן כתב בכף החיים (סי' ס"א ס"ק ל"ה): ומי שקורא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ונהוג לקרות כל פסוק ופסוק שני פעמים ואח"כ התרגום וכדעת האר"י ז"ל וכמה אחרונים ז"ל, אין לו לחוש בפסוק שמע ישראל שלא לקרותו ב' פעמים רצופים דלא שייך בזה לומר דמחזי כמקבל רשויות ח"ו דשאני הכא שהרי קריאתו מוכחת עליו שהוא כופל כל הפסוקים ואינו לא במתנייתן ולא בגמ', אלא מחוורא דהאי מנהגא לית הכא, ועוד שכבר נסתפקו תתו ז"ל אי לא קפדינן אלא בקורא קריאת שמע בעוונה או דילמא לא שגא, ונהי דנקטינן לחומרא כמבואר בסעי' י"א מ"מ בכה"ג ליכא למיחש כלל. מאמר' אות ה' דברי מנחם בהגב"י

אל מלך נאמן

רמ"ח תיבות היה ליה תוספת בקריאת שמע, והאי תוספת לא יעקב אמרה ולא בניו ולא משה אמרה ואי"כ אגן היכי אמרינן לה, השתא בשכמלו"ו אי לאו דאמריה יעקב לא הוה אמרינן ליה, ואע"ג דאמריה יעקב לא אמרינן ליה אלא בחשאי, ואגן ניקום ונימא מדעתן מידי דלא אמריה יעקב ולא משה לאו איתא לא במתנייתן ולא בגמ', אלא מחוורא דהאי מנהגא לית ליה עיקר ומאן דיכלי לסלוקיה שלא ע"י מחלוקת וכו' שפיר דמי.

על שורש ויסוד המנהג בכלל ועל השתלשלות המחלוקת בין הראשונים בפרט, נותר בידינו תיעוד מלא בספר 'מגן אבות' להמאירי (ונודון תרס"ט, עמ' י"ז), ואלו מקצת דבריו: ”מנהג קדום בארצות הללו מימי קדם בימי הרבנים הגדולים וכן בארץ צרפת ובאשכנז שאומרים אחר ברכת אהבת עולם כשבאים להתחיל בקריאת שמע, אל מלך נאמן. ובאמת לא היה מנהג זה לא בארץ המערב בארץ ישראל ולא בארץ המזרח וכו'. ובימי ר' זרחיה הלוי שיצא בבהרות מעיר גירונא וזכה ללמוד במגדל לניל ועמד שם זמן רב וחזר לו לשם והנהיג בשם כל בני הקהל כמנהג הארץ הללו וכו'. ובהגיע תור הרב הגדול ר' משה בר' נחמן ז"ל ראה שמקודם לא היו נוהגים כך ושככל ארץ שקד לא היו אומרים אותו, ונתקשה בעיניו על שהיו אומרים אותו וכו'. וסידר הרב ר' שלמה בזה את הרב המופלג רבינו מאיר מטוליטולא, ושהרב ז"ל השיבו שהוא טעות ושאין אומרים אותו בכל ספרד ולא בארץ ישראל, ונתבטל המנהג על פי הרב ונמחק מן המחזורים, והחזיקו רב טוביה לעצמו וזמן שבו והואדא לאל על שנתבטל השבוע הזה על ידי. והביא ראייה כז"א ממה שחברו בירושלמי של ברכות הפורס על שמע וכו' והמבכר על אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אמן אחר עצמו, ואם ענה הרי זה בור". ועי"ש עוד בדבריו שהארריך לקיים וליישב מנהגם לאומרו.

והנה מנהג זה אף שמונה קדמוני היה והיה נפוץ ברוב קהלות ישראל, מ"מ נתבטל לגמרי ברבות הימים. ועיקר הטעם לביטולו, מלבד הטעמים הנ"ל, היה מפני מה שנמצא כתוב בתיקוני הזוהר (תיקון י' דף כ"ה ע"ב): ואיה כלילא מארבע פרשנין דקריאת שמע דאינון רמ"ח תיבין עם אל מלך נאמן, ובגין דלא יעבדון הפסקה תקינו למהדר שליחא דצבורא ה' אלהיכם אמת, עכ"ל. והיינו דהשלמת רמ"ח התיבות בק"ש אינו נעשה באמירת אל מלך נאמן קודם שמע ישראל, אלא ע"י חזרת הש"ץ ג' תיבות ב' אלהים אמת, והדבר מבואר יותר בדברי הזוהר חדש (רות דף צ"ה ע"א): פתח ר' יהודה ואמר, רפאות תתי' לשירין וגו' התורה היא פרואה לאדם

הרה"ג יוסף זונדל שוב קרית ספר

אות ב': ולי נראה דיש לאומרו בפעם השניה בלחש, כדי לצרף לזה ג"כ סברת האומרים דאם אומרו בלחש לית ביה מיד:

וכן כתב בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ל"ו): נראה לי לחלק דדוקא באומר שני דברים שווים דרך תחנון ובקשה או דרך שבת ותהלה שייך לחחד דב' רשויות לא כן בקורא פסוקי תורה וכתובים, וראי' לזה שהרי מצוה לחזור הפרשה שנים מקרא וע"פ האר"י יש לכפול כל פסוק ופסוק וקורין הפסוק שמע ישראל ב' פעמים זה אחר זה ואין קפיצא. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א, מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דמותר לקרות בשנים מקרא ב' פעמים את הפסוק שמע דרך דרך תפלה אסור לקרוא ב' פעמים שמע ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' ק"ח אות ג) כתב: עי' בשו"ת אבני צדק (סי' ט) שכתב דאין חשש כיון שכך קרא חז"ל. ועי' במקור"ח להח"י (בסי' ס"א ס"ק') שהביא דאם הפסיק בין שנים לשמע בין שנים שאילת שלום אין חשש עיי"ש. ולפ"ז מהיות טוב יש לו עצה שישפיק בין פעם ראשון לפעם השני יותר מכדי דיבור וליכא חשש, ועי' ג"כ בשו"ת ערוה"ב אר"ח דאין חשש.

משמש התפילין בקריאת שמע: בשו"ע (סי' ס"א סעי' כ"ה) איתא: כשאומר וקשרתם לאות על ירך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיני' ימשמש בשל ראשו, וכן הוא בשו"ע סי' כ"ח סעיף א.

ובמ"ב (סי' ס"א ס"ק ל"ט) כתב: וכן בפרשה שניה כשמוזכר ענין תפילין צריך למשמש.

[ושמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דמרן החזו"א זצוק"ל לא היה ממשמש התפילין בקריאת שמע]

ובחיי אדם (פלא ד"ד סעי' ט"ו) כתב: והמנהג לנשק בשעת משמוש ובשעת

החתן והכלתן משום חיוב מצוה, וכן העולם נוהגין כשמשמשין ביד וידך וכן בקיצור שו"ע (סי' י"ז סעי' י"ז) כתב: כשאומר וקשרתם לאות על ירך ממשמש בשל יד ומנשק וכשאומר והיו לטוטפות בין עיני' ממשמש בראש ונושק.

ובשער אפרים (שער י' סעי' ד) כתב: ואם אין יכול לנשק הס"ת בפה ינשק ביד. ובפתחי שערים (שם ס"ק ה) כתב: עיין בקיצור של"ה ובסידורים מלגלג על נשיקת היד, וליטא דכיון שזיכר ששועה זה שמונשק בידו במקום שנגע בס"ת שפיר דמי לעשות כן שמראה כאלו ע"י הגניעה בס"ת נדבק ביד דמסתא וכן מנשק שם, וכן העולם נוהגין כשמשמשין ביד התפילין משום היסח הדעת או כדי לתקן כשהזיוז ממקומם נושקים היד, והנוגע במקום מטונין יש לו ליטול ידיו וחילופו דבבר שבקדושה מביא לידי טהרה וענין נשיקה הוא חיבור לטהרה ויש בזה חיוב מצוה. אמנם בערוך השלחן (סי' ס"א סעיף י'): כתב: וכשיאמר וקשרתם לאות על ירך ידך ימשמש בתפילין וכו' וכי"כ להקדים את של ראש ויחזיקו עיקר". וכן מנהג הגר"ש אלישיב שליט"א רק ממשמש ואינו נושק, וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שהוא רק ממשמש ואינו מנשק.

ובלקט הקמח החדש (סי' ס"א ס"ק ל"ה) כתב: ורבים אוחזים הטלית ובהטלית נוגע בתפילין ונושק הטלית וכן מובא באשי' ישראל (פרק כ' הערה ל') דמרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל היה נוותן הטלית או את הרצועות על התפילין ואת זה היה מנשק, וכן כתבו בהליכות שלמה (פרק ז ארצות הלכה 35) דמרן זצוק"ל היה ממשמש בתפילין בשעת ק"ש עם הרצועה של תפילין על ע"י חוטי הציצית ואותה היה מנשק, ולא נשק את ידיו, וכן לימד את בניו קודם שנעשו בר מצוה, שאין נכון לנשק היד אלא את הרצועות.

בשו"ע (סי' כ"ח סעי' א) כתב וימשמש בשל יד תחלה, ובמ"ב (ס"ק"ג) כתב דהש"ל יד ספוקה לו למשמשו ואין מעבידין על המצות.

ובס' שיח הלכה (ס"ק ד) כתב לפ"ז נמצא לכאורה דמי שידו מונחת לו סמוך לתפילין של ראש, והגיע במצב כזה למקום שמשמששנין בתפילין, ונגון לקשרתם לאות על ירך וגו' חייב להקדים למשמש תפילין של ראש תחתיה דעתה לא ספוק לידו, ואדרבא אי יעביד ידו למשמש של יד יעבור לכאורה על איסור דאורייתא דאין מעבידין.

וכתב לו שם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בתשובה: נראה שהקורא ק"ש בביתו ביחידות צריך שפיר למשמש תחלה את של ראש אבל המתפלל בציבור לא יוכל להקדים את של ראש ולשנות משמאל, וגם יש לחשוש שאחרים יטעו לחשוב שיכולים למשמש כרצונם ולכן טוב להוריד את ידו למקומו למטה ולמשמש ככל אדם, ואולי יותר טוב להקדים את של ראש ואח"כ של יד ושוב פתח את של ראש.

הרב שלום הלל

נוול "אליבא דהלכתא" - חודיעין עניית

לגוף ולעצמות בעולם הזה ובעולם הבא וכו', דאמר ר' נהוראי בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין רמ"ח אברים של אדם, והקורא ק"ש כתקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת לעצמו ומתפרט בו וכו'. אדריה טמא והוא ינוקא לעי מאורחא ויחב קמיהו, שמע אילין מילין קם על גרוליה ואמר והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ח תיבות, א"ל ר' חורמסקית דמחזי דר' עקיבא בהאי מיד', א"ל כך שמעתי מאבא דבק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין איבריו של אדם, מאי תקנתיה תקינו דשליח צבור חזר ג' תיבות אלו ומאי נינהו ה' אלהים אמת, כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכו'. והכי א"ר יוחנן בן נורי יוסי ר' חורמסקית דמחזי דר' עקיבא חסידים הראשונים תקנו ק"ש כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם, והא חסרו מהם שלשה, תקנו שיהא ש"ץ חוזר ומשלים אותם, ומאי נינהו ה' אלהים אמת וכו'. וכל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחיסר רג' תיבות ששליש שבו חסר חסר, והוי קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות וכו', עכ"ל.

והנה כיום מנהגינו להשלים רמ"ח תיבות בק"ש אף ביחיד ע"י חזרת ג' תיבות ה' אלהים אמת (כ"כ הגאון חיד"א ז"ל (ברכי יוסף סי' ס"א אות א), קשר גדול סי' י"א אות י"ט) והוסיף "ושמעתי שכ"כ מהרנ"ז זצ"ל שנהג כן רבינו האר"י זצ"ל, והגר"ח פאלאג'י (כן החיים סי' י"ד אות מ"ט), והגר"ח (כן איש חי פרשת וראי את אה"א), ולכאורה יש להעיר על מנהג זה מדברי הזוהר הנ"ל דמבואר דהקורא ק"ש ביחידות אינו משלים איבריו ועליו נאמר מעוות לא יוכל לתקון וכו', וי"ל.

- עי' ספר הרוקח (סי' ש"ב), רמב"ן (ברכות י"ב ע"ב), חידושי הראשונים (ברכות מ"ה ע"ב), שבלי הלקט (סי' ט"ו), ספר המנהיג (דני תפלה סי' ל"ג), אבודרהם (סדר שחרית של חול). 2. ומש"כ הטור (סי' ס"א) דחסר ארבע תיבות, כבר כתב הב"י דאין מדקדקדק ולא חסרו אלא ג' תיבות. וכ"כ המהרש"ל בהגהותיו על הטור כתי"י. [וכן מנה מוהר"ם התיבות ומצאם עם בשכמלו"ו רמ"ה, ואי"כ מה שכתבו כאן בפנים שחסר ארבע טעות הוא". אמנם הבי"ח כתב ליישב לשון הטור דס"ל דתיבות' לעולם ועד' תיבה

פניני הלכה

שמע ישראל – כוונותיה, רמזיה, מעלותיה, וסגולותיה: והקורא את שמע צריך להתחיל אל מלך נאמן, לפי מה שדרשו רז"ל בתנחומא פרשת שמע (קדושים ו) אמר רב מנא לא תהא ק"ש קלה בעיניך שהרי רמ"ח תיבות יש בה, כנגד רמ"ח אברים שבאדם. אמר הקב"ה אם שמרת רמ"ח תיבות שבק"ש וקראת אותן כתקנן, אני משמר רמ"ח אברים שבוך.
• ובטעמי ר' יהודה החסיד ז"ל מצאתי, בקרית שמע יש רמ"ח תיבות עם אל מלך נאמן, כנגד רמ"ח איברים שבאדם.
"עון" במילוי אותיות "ע"ן ו"ו נו"ן", עולה בגימטריא רמ"ח. והעון עולה ברמ"ח איברים שבאדם, כמה שנאמר (עי' יחזקאל לב, כז) ותהי עונם על עצמם, ובמלכות שמים כתיב (תהלים קה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמכה "לומר שכל הקורא את שמע בכונה ניצול מן העון". (שבלי הלקט טו).
• וכמ"ש חכמי האמת דמי שמחשב בפי' שמע ישראל למסור עצמו על קדושת ה' באמת "מתכפרין לו עונותיו", ובשמע יקבל באומרו אחד ד' ומיתות על עונותיו יכול להעלות ניצוצי קדושת המצוות אם ישים אליו לבו לב שלם לקבל ד' מיתות ולמסור עצמו על קדושת ה', "ומתכפר לו גם עון חילול השם שהוא במיתת כמשז"ל". (דברים אחדים [להחיד"א סוף דרוש ב]).
• שמע ישראל מתחיל בש' ומסיים בד', מכאן רמז לקורא את שמע שניצול מן השד. (רבינו יהודה החסיד, שבלי הלקט טו).
• הפסוק מתחיל בש"ן ומסיים בדל"ת הרי שד', שהשדים בורחים מהקורא שמע בכונה, (בעל הטורים דברים ג, ד).
• אמרו רז"ל דקורא ק"ש הוי כמקריב קרבנות ומבטלת המזיקין, ולכן פי' שמע ישראל מתחיל בש' ומסיים בד' דהיינו שד', ונשאר מתיבות שמע "מען", ומיתבת אחד "אח", והוא ר"ת "מנחה עולה אשם חטאת", ומתבטלים ד' מזיקין "משחית עון אף חימה", כמ"ש בס' ארץ החיים מזמור ל"ח. (אהבת דוד [להחיד"א] דרוש י"ז).
• מי שקורא ק"ש שחרית וערבית עולה לפני הקב"ה יותר מכל הקרבנות. רז"ל במדרש הביאו הרב חידושי הגרשונים, ויש לרמוז בפי' שמע ישראל "אדם קרב"ם" רמז דבקריאת שמע ישראל חשוב שאתם מקריבים קרבנות. (נדבש לפי [להחיד"א] מען ק' את טו).
• ובטעמי ר' יהודה החסיד ז"ל מצאתי, ואבהת, רהיו, ורשנתם, וכתבתם, מתחילין בו"ו, שהן ד' ווי"ן עולין כ"ד, וביל"ת דברוך הרי כ"ו בגימטריא י"ה-וה-ה.

שמע – טעם שנקטוה בלשון זה – ורמזיה: כתב ה"ר אליעזר מגרמיישא, מפני מה נתן לישראל ליחד שמו של הקב"ה בלשון שמיעה שאומרים שמע ישראל, ולא נתן בלשון הסכת או בלשון [הבנה], שכך פירושו של שמע הבינו כל השכילי שם אלהינו ה' אחד. משלו משל למה דברנו דומה, למלך שזימן כל עבדיו לסעודה, והושיבים בפתידירותא של אחד, והעלה להם כל מעדני עולם על שולחנות של זהב. והכין לעצמו שולחן אחד קטן של זהב כמו ססידר לעבדיו, והעלה עליו מאותן המעדנים שחיכין לעבדיו. אמר המלך במה היא ניכר שאני מלך, אמר לאחד מעבדיו כי הבא לי שני כוסות של מרגליות שיש בן בבית גזי ושים אותן על שולחן, והבם יכירו כל הכנסים שאני מלך. הלך העבד להביא שני הכוסות וכשהוציא הכוס הראשון מן התיבה נפל המכסה התיבה ונשבר. ותרשלו ידיו של העבד. אמר המלך ולמה העבד מעכב, אמרו לו אדונינו המלך, נשבר כוס אחד שבידיו. אמר להם יבא בכוס השלם ואשתמש בו, וכירו שאני מלך. והמלך זה הקב"ה, והעבדים אלו ישראל שזמנם לסעודה ברה סיני ביום מתן תורה, והשרה שכנתו עליהם, והם אמרו (שמות כז, ד) "נעשה ונשמע". חטאו בעגל ואמרו (שם לב, גב) קום "עשה" לנו אלהים, ואבדו זכות של "נעשה". אמר הקב"ה במה שנשאר בידיהם זכות של "נשמע", בו יהיו מייחדים את שמי בכל יום אחרת וזאת כזרת לדורות, לפיכך נתן להם ייחוד שמו הגדול בלשון "שמיעה", עכ"ד. (אבודרהם).
• ואומר שמע ישראל. ונהגו לאומרו בקול רם, כדי לעורר הכוונה בפסוק ראשון שהוא עיקר הכוונה. וגם הוא דרך עדות, כאילו כל אחד אומר לחבירו, שמע כי אני מאמין כי ה' אלהינו הוא יחיד בעולמו. ולכן נקראת ע"ן של שמע גדולה ודל"ת של אחד גם כן גדול, שהוא סימן "עד", רמז לעדות. דבר אחר, שמ"ע נוטריקון (ישעיה מ, כז) שא"ו מירום עיניכם. למי, שדי' מלך עולם. אימיתי, שחרית מינחה ועירבית ואם תעשה כן, תקבל עליך, עיול מלכות ש"מים, שהוא שמע למפרע. ד"א, "שמע" יתפרש לג' ענינים נגדרים זה מזה. הא' "הכנסת הקול בחוש השמע", כמו (שמות יח, א) וישמע יתרו, והב' נגדר אחר השמע והוא "ההבנה", כמו (דברים כח, מט) גוי אשר לא תשמע לשונו. והג' נגדר אחר ההבנה והיא "הקבלה", כמו (דברים יא, ג) והיא אם שמות תשמעו. ושלשתן ישנן בפסוק הזה, שמצוה על כל איש ישראל לשמוע תבא הזה ולבקש אותו, ולדעת כי ה' הוא האלהים על עוד מלבדו ולקבל עליו עול מלכותו. (אבודרהם).
• שמ"ע עולה בגימ' "קדוש", וכתב (ישעיה נה, ח) אשר לא ידעון אליו ירצו ולקדוש ישראל, "שמע יקראו", בשביל קריאת שמע. (רבינו שלמה בן שמשון מגרמיישא).
• שמע ישראל, כתב הרב עיר וקדיש בספר חובת הלבבות וז"ל, שמע ישראל, אמרו המקובלים שהוא לשון קבוץ כפז וישמע שאול את העם, וכל אחד בעת ק"ש מייחד לבו עם כל ישראל ומדבר אליהם, שמע ישראל כלנו באהבה וקשר לב אחד בלי קנאה ושנאה, ועתה אנו מקבילים יחוד אלהינו עלינו ואומרים ה' אלהינו ה' אחד. עכ"ל. (אהבת דוד [להחיד"א] דרוש ג).
• ה' אחד, בהיותו נותן מציאות את אפיסתו מוחלטת, התבאר, שאין נמצא זולתו ממש נראה, שגרמז בהיות אות הדל"ת של אחד גדולה. ובאות העי"ן של שמע הגדולה רמז, שראוי לפקוח עין ולהגדיל העינין בזה. ולזה אמרו (ברכות יג, ב) ובלבד שיאריך בדל"ת של אחד,

פניני הלכה – ילקוט פנינים בהלכה

למען יכין לזה (ספורטו).
• ש"י עולמות זוכה הצדיק בעבור שמע ישראל דר"ת ש"י, (זרע ברוך על מס' ברכות דף ו, דברים אחדים ריש דרוש י"א).
• שמע ע"ן גדולה ודל"ת דאחד גדולה, הוא עד, כמו שאז"ל. ואפשר לרמוז כי ע"ד ר"ת "עונה דיבור", לומר, שאם יש לו עונה אין יצה"ר שולט בו, וגם דיבור לשמור דיבורו שיהיה בדברי תורה אז ניצול מיצה"ר ויזכה ליחד קב"ה ושכינתיה. – אפשר כי זה א' מהטעמים כי ע' של שמע גדולה, רמז לשמור ברית העינים, וד' דאחד גדולה לשמור הדיבור. "והם ב' עיקרים גדולים שרוב גופי תורה תלויים בהם. עין דיבור, (כסא רחמים [להחיד"א] פ"ט ממס' סופרים ה"ד, כסא דוד [להחיד"א] דרוש כה).
אחד – הכוונה בה: אל מלך נאמן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ארבע שמות. לפי שכשיושבין לארבע רוחות בבתי כנסיות, כל אחד מכוין כאילו פני שכניה כלפי פניו. שלא יאמר אדם, כיון שפונה אל, ואני במזרח והוא במערב, ואין כיפה ברגע אחד לכל צד, וכתב (ויקרא כז, ט) ופניתיו אליכם. כל אחד ואחד צריך לכוון ליבו כאילו שכניה פונה אליו. ובשכינה אין לומר, אין יתכן שיפנה לארבע רוחות כאחת, ככתוב בספר הכבוד, שבשעה אחת בוחן כל הלבבות, ונפעם אחת שומע תפילה מזה ומזה, ואע"פ שזה מתפלל צרכיו וזה צרכיו. (ספר חסידים סי' תקק"ב).
• סוף ד' פסוקים הללו (מאדך, לבבך, ובקומך, ובשעריך) ך' חמש מאות, ודל"ת שבסוף "ועד", לומר שאנו מייחדים שמו בארבע רוחות העולם שהוא מהלך ת"ק שנה, (טעמי ר' יהודה החסיד, שבלי הלקט ט"ז).
• ויארין בדל"ת כשיעור שימליכוהו בארבע רוחות העולם, כחשבון ד' שהוא ארבעה. וי"א שירמזו בעיניו כנגד השמים והארץ וארבע רוחות העולם. ונמצא כי בשלש אותיות של "אחד" נכללים ג' עולמות. שיכוין באל"ף להקב"ה, הוא ראשון. ובח"ת לשמנה גלגלים. ובדל"ת, לארבע יסודות שהעולם מיוחד בהם. (אבודרהם).
• ויש נוהגין להטות הראש כפי המחשבה, והטי"ו צ"ל בדרך ד' מתנות מזבח, דהיינו מזרח צפון מערב דרום, ועכ"פ לא יטה הראש מזרח מערב צפון דרום כדי שלא יהא נראה ח"ו כמזמזם שתי וערב. (עטות זקנים אר"ח סי' ס"א).

שמע ישראל וכר – חומר הכוונה בה ומעלת המכוון בה: שכולנו חייבים לקרות את הפרשה לא לכוונת קריאה בלבד, כקורים אחת מפרשיות שבתורה לצאת ידי חובת הקריאה בלבד. צריך לכוין דעתנו, לדעת שהוא אחד יתעלה, ושהוא אלהינו, ושאנו חייבים למסור נפשינו, ותאותנו וכל מאודינו לשמו יתברך. ושנהיה גומרים ומסמימים הסכמה מוחלטת בכך, לא בעיקמית שפתים לבד. השם יצלנו מן הכת שנים ומהם לא לה כמציאר ודואגים על כך, כמו שגומר אדם רחמ' ושקבל עלינו זה לא כמציאר ודואגים על כך, כמו שגומר אדם בלבו יראת מי ששולט עליו, ושאי אפשר לו לצאת מתחת רשותו, ולהמנע מעשות מצותו. רק כאורה, וחושק חשוק, להשיג רצון אדוניו אשר אהבו. לו ישים אהבתו נפשו, ימצא לנפשו תענוג ומתכבד בכל מה שיגיענו ברדיפת מצותיו. (אורח הרשב"א ח"ה סי' כ"ה).
• אמרו במס' ברכות (י"ד ע"ב) כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו דהא כתיב בו לטוטפות. מכאן אנו למדין כיצא בזה כל הקורא ק"ש בלי כוונה מעיד שקר, דהא כתיב בכל לבבך וזהו הלא תתפלה, ואם מהרהר בעיניני העולם הוא משקר, ובכל מאדך שמחשיבי ממהו מעבודת בוראו, וכ"ש אין תועלת באותו הרהור דעליה אתמר אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות בורות נשברים. (ס' חידים דף ס"ה).
• אמרו כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד שקר בעצמו, ומה נענה אנו יתמי ידימתי כי ח"ו נמצא מעידין עדות שקר, אתנו יעד ומבין דברי הק"ש ועיקר מצות ציצית ותפילין אפילו לפי פשוטן, כי היצה"ר מטעה אותנו לשלח פינו ולשונו באין מבין מה אנו מדברים ומה אנו עושין במצות אלו, איו מה היה לנו בדור יתום כזה. וכבר כתבו ז"ל כי לב ישראל נבעת בשמוע פרשיות של תוכחות, ולמה לא יעלה על לב כי בכל יום פעמים שלש אנו קורין אלות הברית בפי' והיה אם שמוע השמור לכם פן יפתה לבבכם וכו', כי העושה מצוה ומתפלל ולבו הלך חשכים ח"ו כעז"ז ומהתל ח"ו, אוי לנו, ואין להאריך בזה, (דברים אחדים [להחיד"א] דרוש ה).
• יזהר מאד לדקדק בהן, והמדקדק בהן שכרו הוא שמצננין לו גיהנם, שהוא מדה כנגד מדה (ברכות י"ז ע"ב), שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע חום טבעי שלו לדקדק באותיותיה, ובשכר זה החום הטבעי שהוא מעורר מצננין לו כנגדו חום אחר שהוא בגיהנם. (לבוש סי' ס"ב סעי' א').
• ודמו דלבר, ש' משמע וא' מאחד הוא "אש", נשאר מ"ע משמע ח"ד מאחד, ר"ת חנניה מישאל ועזריה דניאל, לרמוז מי שקורא ק"ש בכונה ניצול מאש גיהנם כחנניה וכו'. (מהר"א אזולאי' בהגהותיו ללבוש ש"ס).

אל מלך נאמן – אמירתו ביחיד ובציבור: באו"ח סי' ס"א ס"ג כתב הרמ"א ז"ל דהקורא קריאת שמע עם הציבור לא יאמר אל מלך נאמן ע"ש. ובספר חסידים סי' תת"ח משמע שנתקנה לאמרה דוקא בציבור. יעוי' שם בטעמו. (תפלת דוד – לנאמן אדר"ת).
• בלבוש סי' ס"א"א, אבל בציבור לא יאמר כלל אל מלך נאמן וכו', דהוי הפסקה גמורה וגם מפיך שם שמיים לבטלה ועובר משום לא תשא. לא יכיתי להבין דברי קדשו, איזה איסור הוא עובר כשאומר אל מלך נאמן, וכן זה אינו קבלת שמים מעט, וכל שכן כשאומר תוך כדי דיבור שמע ישראל, ואדברתה יותר טוב לומר שמא ישבח מלכוון עם השליחי ציבור. (בגד ללבוש – לגאון אדר"ת).

אל מלך נאמן – אמירתו ביחיד ובציבור: באו"ח סי' ס"א ס"ג כתב הרמ"א ז"ל דהקורא קריאת שמע עם הציבור לא יאמר אל מלך נאמן ע"ש. ובספר חסידים סי' תת"ח משמע שנתקנה לאמרה דוקא בציבור. יעוי' שם בטעמו. (תפלת דוד – לנאמן אדר"ת).
• בלבוש סי' ס"א"א, אבל בציבור לא יאמר כלל אל מלך נאמן וכו', דהוי הפסקה גמורה וגם מפיך שם שמיים לבטלה ועובר משום לא תשא. לא יכיתי להבין דברי קדשו, איזה איסור הוא עובר כשאומר אל מלך נאמן, וכן זה אינו קבלת שמים מעט, וכל שכן כשאומר תוך כדי דיבור שמע ישראל, ואדברתה יותר טוב לומר שמא ישבח מלכוון עם השליחי ציבור. (בגד ללבוש – לגאון אדר"ת).

ברוך שם – אם יש לעמוד בו: פסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד,

כתוב בסידורים חדשים שצ"ל מעומד, ולא נרשם מקורו. ובורכא היא, שלא נמצא זה בשום מקום, וטעה המסדר בזה שראה בסי' ס"ג סעי' ג' דאם היה מהלך והגיע לק"ש צריך לעמוד בפסוק ראשון משום שצריך כוונה, והוסיפו האחרונים דה"נ בבשכמל"ו שהוא צריך כוונה כמו בפסוק ראשון (כבריש סי' ס"ו, שאסור להפסיק בו כמו בפסוק ראשון). והרי גם בפסוק ראשון לא מצינו שצ"ל בעמידה דווקא, ואדברא שם אסור לעמוד כשהיה מיושב כמש"ש שאם היה יושב ועמד לקרות שמע ה"ה עברין שעושה כב"ש וכברכות, י"א ע"א, ורק אם היה מהלך מותר לו לעמוד בשביל הכוונה שאי אפשר במהלך, ולא מייחזי דעבד כב"ש, וע"כ הוא גם מחויב לעמוד ולכוון, וממילא גם בשכמל"ו בכלל הפסוק ראשון, אבל זולת זה גם בשכמל"ו כפסוק ראשון אין צריך בעמידה כלל, ולא יהא טפל חמור מן העיקר. (אלה יעמוד – לגאון אדר"ת).

ברוך שם בקול ביר: ביום כיפור הנשים יכולות לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם אם הן מתפללות ביחד עם אנשים אבל לא כשהן מתפללות לבד. (נור החיים [תשרי הגרח"ק] עמוד קצ"ט – קט"ז).
• יש שכתבו שגם ביום כיפור אין לנשים לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם שלא שייך אצלן הענין להדמות למלאכים. (פסקי תשובות תרי"ט ה').

ברוך שם בקול ביחידות: כשהגר"ח היה קורא קריאת שמע בביתו ביחידות לא היה מקפיד לומר ברוך שם בלחש, ואמר שהקפידא לומר בלחש זה דוקא בקורא קריאת שמע בציבור. (עבודות ונהגות ח"א קצ"ו).

אחד – הדקדוק בו: ביום וש"ע כתב בסי' ס"א"ו, לדקדק באמירת אחד שלא יהא כריש, וכתבתי בקונטרס עובר אורח בס"ד שלפי הנראה הוא ט"ס וצ"ל בטית, דאין ד' מתחלף בריש במבטא [שתמורת ר' בד' לא יוכל להיות רק בכתב שדומים זה לזה, וכדאמר ליה רבי עקיבא לרבי מאיר בעירובין י"ג ע"א, אבל מבטא אין ציורי זה להתחלף זה בזה, מאחר שאין שניהם ממוצא אחד הד' מהלשון והר' מהשניים. ולכן חשבתי למשפט וכתבתי בחידושי לשו"ע בס"ד זה שנים כבירים שצ"ל שלא יהא נראה כט"ית. וזה פשוט וברור מאד]. ולא היה בידי אז הטור עם הב"י שבאמת כ"כ בר'. אך מה שהביא בשם ירושלמי לא נמצא בלפניו. [ואף שהב"י ציין ל"ב דברכות, והוא שבהלכה ד' נזכר שם לדקדק באותיות הסמוכות והדומות, אבל מהדגשת הד' של אחד לא נזכר שם כלל, אבל מ"מ הרי כן כתב הטור בשם הירושלמי ויהיה כגיוסותיהם ואין שיהיה, צריכים אנו לקבל דברי טור כאימה ויראה שכתב שלא יהא נראה כריש ונמצא מחרף]. ואולם אינני חוזר מדברי, וכמש"כ בס"ד בקונטרס בגד ללבוש. וד"ל בסופו: אולם אנהירנה לעיניני רבינו ואז"ו בעל הלבושים זצ"ל שכתב כלשון השו"ע, וידגיש מעט שלא יהא נראה כריש ונמצא מחרף, והוסיף מכל מקום לא ידגיש אותו יותר מדאי כדי שלא יהא נראה כטית והוי אחט כמו אחטא. ולולי דמסתפינא הוי אמינא שיש טעות המעתיקים בדברי קדשו וצ"ל שלא יהא נראה כטית ונמצא מחרף, שהוא כמו אחט, וזהו חיורף והגידיוף שאומר אחטא, וצריך עיון. (ס' תפלת דוד, וס' בגד ללבוש, לגאון אדר"ת).

קריאת שמע – ישיבה ועמידה בקריאת שמע: כתוב בטור שמצוה לקרוא קריאת שמע בישיבה, ואע"פ שבב"י כתוב שאפשר לקרוא קריאת שמע אפילו בשיבה, מכל מקום בדר"כ משה משמע שיותר טוב לקרוא בישיבה. (בידורי חיים [תשרי הגרח"ק] ח"ב א הערה קכ"ז).

קריאת שמע – להוריד המשקפיים: לא צריך להוריד המשקפיים בקריאת שמע ואין להחמיר בזה, (הא דבריו ח"ב כ"ג).

קריאת שמע – לעבור לפני הקורא פסוק הראשון של ק"ש: אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות. ועיין בא"ר בשם ש"ה דה"ה דיש ליהרר שלא לעבור בעת שקורין שמע ישראל, (ביאור הלכה אר"ח סי' ק"ב ד"ה אסור).

ק"ש – לקום בפסוק ראשון: הגר"ח קנייבסקי אמר בשם החזו"ח שצריך לקום בפני תלמיד חכם אף בפסוק ראשון של קריאת שמע (מעשה איש ח"ה י').

קריאת שמע – לעשות תנאי: החזו"א אמר שבתנאי לק"ש יאמר אם זה שייך לבריה אני עושה בלא תנאי, ואם אפשר לעשות תנאי אני עושה עם תנאי. (מעשה איש ח"א קי"ז).
• מי שקורא קריאת שמע על תנאי לא יפסיק לענות אמן אם זה ספק גמור, (אם אני אוחד ח"ב סי' ב').

קריאת שמע – מנהגי האדר"ת בה: הנהוג להמתין על הרב ואב"ד באמירת ק"ש, ואין הש"ץ מתחיל אמת ויציב עד שיסיים הרב, והוא מטעם שכל העולם אומרים במרוצה והרב ממדקד לקרות מלה במלה להפריד בין הדבקים כדין, וכבר נוהגים שלא להתחיל חזרת הש"ץ עד שיגמור הרב את הדבקים כדי שיאמר עמהם קדושה, וע"כ ההכרח לחכות עתה בק"ש על הרב, דאל"כ יארך להם אז הזמן לחכות עליו.
• ואני אומר בקול רם מעט פסוק למען ירבו ויבכוונת תלך לבדך אף הציבור לקיים בהם קרא דכדתיב. [אולם מדברי הספר חסידים סי' תשנ"ח משמע שאין לכין כך, ואולי יש חלק בין יחיד לציבור].
• כן אומר אני פסוקי ולא תתורו, למען תזכרו, בקול רם, להזכירם על זה. כן אני נזהר לומר פסוקי וחרה אף, ואבדתם מהרה, בלחש, ובשבועות ל"ו ע"א כ"ג.
• בהמנהג לנשק את הצציית, יראיתי לאמאמר"ה הגר"צ ז"ל שהיה מכוון לנשק אחר מלת פתיל תכלת. והגר"צ מוה"ר יעקב מאיר זצ"ל מראגאל אמר לי שהוא משקשן בל מלת תכלת לפתיל, ליתן ריוח בין הדבקים. ואמרתיו לו שלפי המבטא שלנו אין צריך להפריד בזה כלל, ורק לפי מבטא הספרדים הוא שצריך. (תפלת דוד – לגאון אדר"ת).

פנינים בהלכה

ושו"ת מהגר"ח קנייבסקי שליט"א - מספר "שערי דן" ועוד ספרים

שו"ת

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

חלק מהשאלות שנאלו על פה וסוגנו ע"י המערכת וקיבלנו רשות מהגר"ח שליט"א לפרסמו ולהדיע שאין לסמוך ע"ז למעשה.

קריאת שמע – אל מלך נאמן לנשים

שאלה: האם אשה צריכה לומר קודם קריאת שמע אל מלך נאמן כשהיא מתפללת ביחידות (שהרי אין לה רמ"ח אברים). **תשובה: יתכן, משקפיים – להורידם בקריאת שמע שאלה:** בקריאת שמע, האם צריך להוריד המשקפיים. **תשובה: רק בקידוש לבנה יש אומרים שצריך להוריד.**

קריאת שמע – להשים ידו על עיניו כשאין אוזניו עם הש"ץ

שאלה: אם רוב הציבור אינו אוזח עם השליח ציבור בקריאת שמע, האם צריך לשים ידו על עיניו שיראה כאילו קורא. **תשובה: כן, שלא יחשדו**

קריאת שמע – ישיבה ועמידה בקריאת שמע

שאלה: כתוב במשנה ברורה (ס"ג ז') שבקריאת שמע של הלילה אין להטות ולישב כשעומד, דנראה דעושה כב"ש מעתה המגיע לבית הכנסת כשהציבור כבר עומדים בקריאת שמע, האם אסור לו לשבת תשובה: הוא אינו הולך להגיד קריאת שמע שהרי הוא מתחיל הערבית. **שאלה:** ואם יתחיל עמהם גם כן קריאת שמע. **תשובה: אפשר דייאסר עליו לשבת. שאלה:** ובשחרית יחיד האוחז בקריאת שמע, וכל הציבור עומדים להתפלל השמו"ע, והיחיד יושב בארבע אמות של המתפלל, האם יכול לעמוד, שהרי כתוב בשו"ע (או"ח ס"ג ב') שהיושב לא יעמוד בקריאת שמע של שחרית. **תשובה: כל זמן שהוא מתפלל מותר לו לשבת בתוך הארבע אמות.**

שאלה: מי שהיה יושב וקם ללבוש הכובע לקרוא קריאת שמע של ערבית, האם מותר לו לחזור ולשבת לקרוא קריאת שמע על הלילה. **תשובה: בק"ש של המטה בודאי מותר.**

שאלה: מי שהיה יושב לפני קריאת שמע של הלילה, והוא קם ללחת סידור ושוב רוצה לישב להגיד הק"ש, האם מותר לו לשבת. **תשובה: כן. שאלה:** והרי כתוב [משנה ברורה ס"ג ז'] שאסור להחמיר כמו בית שמאי, ולפי"ז בלילה לא יאמר קריאת שמע. **תשובה: אסור לשכב, לא לשבת. שאלה:** לשבת מותר. **תשובה: לשבת זה לא כמו בית שמאי. [אנ"ע משנ"ב שם].**

חכמי ורבני בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

בדין נכנס לביהכ"נ ומצא ציבור שקורין ק"ש, וכן ב"שמע ישראל" בהוצאת ס"ת, ובענין כוונה בק"ש

שאלה: הסתפקנו בהך דינא דצריך לכיון בק"ש, כגון בשמע ישראל – הנו וקבל ישראל, וכן בכונות השמות, האם צריכה הכוונה להיות דוקא כשאומר המלה שאז יצריך כוונתה, ואו"ד כל זמן שאומר הפסוק אע"פ שלא כיון בתחילתו יכול לכיון גם פי' המילים של תחילת הפסוק. וכן יבוא הספק גם על עצם הכוונה שצריך לכיון לצאת יד"ח במצוה זו, האם יכול לכוונה גם כשאומר סוף הפסוק או סמוך לו כשמסיים, או דוקא לפני שמתחיל לומר ק"ש, היאך הדין לכתחילה ובדיעבד. וקצת ראייה יש להביא לנידון זה מהא דכתב הגר"א בביאורו בשם רש"י דהכוונות ששייכות למילת "אחד" יכוין הכל "בדל"ת" גם מה ששיך ל"אל"ף והח"ית", דמחד י"ל דכיון שזה אותו מלה לא אכפ"ל שמכוין בסופה, ומאידיך י"ל דכל כמה שצריך לכיון באל"ף ובכ"ז יכול לכיוון זאת בסוף הרי שכל זמן שעוסק בפסוק יכול לכיון. וירוונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: מלשון מרן השו"ע סי' ס"א סעי' ו: צריך להאריך בחי"ת וכו' כדי שימליך וכו' ויארין בדל"ת שיעור וכו', משמע שהכוונה צריכה להיות בהיות אומר את האות, ולא כמ"ש הגר"א. וכן משמע בדברי מרן בסי' ה' שכתב: כשיזכיר ה' יכוון וכו' ובהזכירו א' יכוון וכו', משמע שהכוונה צריכה להיות בשעת האמירה. ועיין מ"א סי' קכ"ח סעי"ק ע"ג, ועיין עוד יוסף חי' פ' וראר י"ט כ: ועיין בספר מעשה איש (ח"א עמוד קכ"ט) שכתב בשם החזו"א דאם לא כיוון בפסוק ראשון דק"ש אם עדיין לא התחיל ברוך שם יכול לכוון הפי' של פסוק ראשון. ובשו"ת שערי יושר (ח"א) פי' דבריו ע"פ מ"ש באורחות רבינו (ח"א עמוד נ"ט) בשם החזו"א, שאם לא כיוון באבות ולא התחיל עדיין אתה גבור, יהרהר במחשבתה את ברכת אבות ויכוין בה. עכ"פ נראה דבין אם לכן נתכוון החזו"א ובין אם כוונתו כפשוטו הם בדברים מחודשים, ולכן מאחר דמשמעותו הפסוק דצריך לכיון בשעת אמירת התיבה, ומה שהבאתם מהגר"א, התם תיבה אחת וכמו שכתבתם, נראה דלא מהני מה משכוין אח"כ. ולגבי הספק שלכם אם עשה מצוה ואח"כ כיון לצאת, נראה דאם כיוון תוך כדי דבור לצאת ד"ת, יוצא יד"ח כיון דבכל התורה כדבור דמי מנני.

גנדי הלכה

הגהות המהרש"ל על הטור נדפסו לראשונה ע"י הגרש"ב ורנר ז"ל בסוף ארבעה טורים הוצאת אל המקורות ירושלים תשט"ו, ע"פ כתי" שהיה תחת ידי הגאון רבי דוד אופנהיים זצ"ל [אוקספורד 255 opp]. כתי" זה לוקה בחסר, מלבד סימנים שלמים שנחסרו בו, גם נפלו בו טעיות והשמטות לרוב. לפנינו הגהות מהרש"ל לסימנים ס"א - ס"י מוגהים ומתוקנים ע"פ כתי" המיוחס לרבינו בצלאל אשכנזי ולה"ה. עיקר מטלתם וייחודם של הגהות אלו שלפנינו, הם במה שנכתבו על גליון הטור עצמו (מהדורת ויניציאה שנת רפ"ג), ולכן נמצאים בו גם כל ההגהות הקצרות והקוני הלשוני, דבר אשר נשטט בשאר כתבי הדי של הגהות מהרש"ל על הטור.

סי ס"א. **ויש אומרים שמוסיפין אמנ אל מלך נאמן ונותנין טעם לדבריהם שק"ש יש בה רמ"ח תיבות כמנין אבריו של אדם אלא שחסר ארבע ומכוונים להשלים באלו ארבע**.
נ"ב. לשון ורקח מנהג ביישיבא אל מלך נאמן שמע ישראל, כי היכי דתריץ מר רב דינאל גאון ורמ"ח תיבות יש בק"ש חסר מהם ג, הוסיפו עליהם חבירים וראשי ישיבות אל מלך נאמן כדי שיהיו עולין למנין רמ"ח כנגד איברים שבאדם, עכ"ל. וכן מנה מהרש"ה התיבות ומצאם עם בשכמל"ו רמ"ה, וא"כ מה שכתבו כאן בפנים שחסר ארבע טעות הוא.

שם. **ויש נוהגים שנותנין ידיהם על מניחן בקריאת פסוק הראשון וראיתם מפרק קמא דברכות**.
צ"ל. וראייתם מפרק שני דברכות.

שם. **כתב רב עמרם וצריך להפסיק בין תיבה לתיבה**.
צ"ל. דעל ההיא דאנשי יריחו שהיו כורכין את שמע שלא כרצון חכמים מפרש בירושלמי שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה. וצריך וכו'.

שם. **ולא יאריך באלף שלא יהא נראה כאחד**.
נ"ב. לשון אשירי ז"ל אין חד.

שם שלא יחסוף בחי"ת וכו' **שצריך להאריך בה כשיעור שיחשוב בבלו שהוא יחיד בשמים ובארץ**.
נ"ב. ר"ל ד רקיעים וארץ אחת זהו [ח].

שם **להודיע שהוא חי ובורא שם עולם**.
צ"ל. חי ומושל ברומו של עולם.

שם. **דקאמר התם חטאיה לגנה חדיית**.
צ"ל. כלומר עושין גלגל קטנים למעלה באמצע החי"ת להודיע שהוא חי ומושל ברומו של עולם על כל, וא"כ צריך ג"כ בקריאתה להמליכו למעלה ולמטה להודיע שהוא חי ומושל

מדרש הלכה

פרק א - שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד

שמע ישראל: בביאור משמעות התיבה "שמע" מצינו ארבעה פירושים. א. **לשון שמיעת האוזן**, (כמוש"כ ושרה שמועת [בראשית יח], ויעקב שמע שם [ד"ל], וכירכ ברחב המקראות). ב. **לשון קבלה**, (כמוש"כ ולא שמעו בחזרותי [ישעיה מ"ב], וישמע אברהם לקול שרי [בראשית ט"ז], הנה שמעו מזבח טוב [שמואל א ט"ו], וכירכ). ג. **לשון הבנה**, (כמוש"כ דבר אל אל עבדך ארמית כי שומעים אנתון [ישעיה ל"ו], גוי אשר לא תשמע לשונו [דברים כ"ח], כל שמע [מלכים א ג], תשמע עולמו לפתור אותו [בראשית מ"ט], **לשון אסיפה וקינוץ**, (כמוש"כ וישמע שאול את כל העם למלחמה [שמואל א כ"ג], תשמיעו את בבל רבים [ירמיהו ו]). וארבעה פירושים אלו עולים בקנה אחד, והיה עונים בבאור "שמע ישראל" א שמע ישראל בקול אמירת היחוד. ה' קבל ישראל את הכן ישראל. ד. קבץ והאסף ישראל ליחד יחודו, שהוא ה' אלהיו ה' אחד.

שורש אמירת "שמע ישראל": בכדי להבין הנ"ל, נקדים לבאר את שורש אמירת "שמע ישראל", מובא בחז"ל, ולפי ה' יתבאר ד משמעותית הנ"ל אמרו בגמ' (פסחים פ"ג דרש רבי שמעון בן פזי, ויקרא יעקב אל בניו ויאמרו האספון ואגידה לכם את אשר קרא אתכם באחרית הימים [בראשית מ"ט], ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכניה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישועמאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אחד, כך אין בלבנו אחד אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

א. שמע - שמיעת האוזן: ואמר חז"ל במדרש (בר"פ פר ג',) רבי ברכיה רובי חלבו בשם רבי שמואל, הדא הוא שישיראל משכמינים ומעריבים בכל יום ואומרים "שמע ישראל" אבינו ממערת המכפלה, אותו דבר שציתונן, עדיון הוא נוהג בנו "ה' אלהיו ה' אחד". ולפי זה מבואר ש"שמע ישראל" עניינו **לשון שמיעת האוזן**, שאנו אומרים "שמע ישראל" ומשמיעים את אמירת היחוד, אל ישראל הנמצא במערת המכפלה, ואומרים "ה' אלהיו ה' אחד".

ב. שמע - קבלה: אמנם במקום אחר אמרו חז"ל (מדרש דבר', כתי" רבי לוי אמר, מנה סניו זכו לקריאת שמע כיון שירד הקב"ה לסיני; אמר רבי יאמי דמין יפי, ירדו עמי אלפים של מלאכי השרת וכו' מיכאל וחזרתו, בריאל וחזרתו, והיו ישראל מסתגלין בהם ורואין אותם משובשים ונאים, ומתבהלין, וכיון שירדו עמי, כלם שמשי הם, אני ה' אלהיכם (שמות ו), אנכי ה' אלהיך (שם כ), ומאותה שעה יחדו מלכותו של הקב"ה עליהם, ואמרו אלו לאלו "שמע ישראל", ע"כ. ולפי"ו יתבאר ש"שמע ישראל" עניינו **לשון קבלה**, שכל אחד ואמר להבין, קבל על עצמך מלכותו יתברך ש"ה' אלהיו ה' אחד".

ג. שמע - הבנה: עוד אמרו במדרש (דבר' פ"ג ו',) ז"ל, מה ראה [משה] לומר כאן [לאחר מות תורה] שמע ישראל, רבינו אמר, למה הדבר דומה, למלך שקידש מטורנה בשיר מרגליות, אבדה אחת מהן, אמר לה המלך, איבדת אחת שומרי את השמירה, כך קידש הקב"ה את ישראל ביישועה ונשמע, אבדו את "נעשה" שעשו את העגל, אמר להן משה, אבדתן "נעשה" שמרו "נשמע", הוי "שמע ישראל", ע"כ ומבואר ש"שמע ישראל" ענינו **לשון הבנה** וכפי שידוע דמה שאמרו ישראל "נעשה ונשמע", היינו שקודם נעשה ללא "הבנה" ואחרי"כ "בנין".

ד. שמע - קינוץ ואסיפה: ועתה נבוא לבאר את **לשון קינוץ ואסיפה** במשמעות "שמע ישראל" [וכמוש"כ (שמואל א, כ"ג) וישמע שאול את כל העם למלחמה, שאסף וקבץ את כל העם למלחמה. וכן כתי (ירמיה ו) תשמיעו אל בבל רבים, היינו קינוץ ואספו אל בבל עמים רבים כנ"ל].

ונקדים דהנה ידוע דעם ישראל נקראים "בנים" [וכמוש"כ (שמות כד') "בני" בכורי ישראל וכו'] אתם לה' אלהיכם (דברים י"ד), וכמו שהבן בא מכת האב והוא חלק ממנו, כן כביכול עם ישראל הם חלק ממנו ית', וכמוש"כ (שם י"ג) כי "חלק" ה' עמי, וישראל" מצד שורשו העליון נקרא "אדם" כמוש"כ (ישעיה י"ד) "אדמה לעליון", וכתי' (בראשית א) נעשה "אדם" בצלמנו "כדמותנו", ונר' שהגמ אדם (משלי ג), וכן מצד ירידת נשמותו למטה והתבלשותה בגוף נקרא "אדם", כמוש"כ (בראשית ה) ויקרא את שמם "אדם". כי מן האדמה לוקח, כמוש"כ (בראשית ג) וזו שורב אל "אדמה" כי ממנה לוקחת והנה כשהאדם מיחד את יחודו ית' באמירת "שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד", "יברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". הנה בזה הוא מקשר ומיחד את חלק נשמותו הנמצאת למטה בשרה לטעם, וינ"ו את יחודית "המלכות" היא השכינה הנמצאת למטה ושוכנת בקרבנו, עם שורשה למעלה, ונעשית אחד.

וזהו **לשון קינוץ ואסיפה**, שקודם אמירת היחוד, מאחדים את כל החלקים בשרשם כדי שתהא אמירת היחוד בשלימות.

ושלמות אחדות זו נעשית כיון שכל עם ישראל מיחדים אותו יתברך, ואומרים "שמע ישראל" וגו, שאז מתאחדים כל החלקים בשרשם. והוא מה שאמרו חז"ל בגמ' (ברכות ו י"א), אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנתמר "שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד", ואני אעשה

ברומו של עולם.

שם. **וכתב ר"י שצריך לשותק אותם שאומרים באשמורת שמע שמע**.
נ"ב: לשון ספר אגודה, אותם האומרים ביום הכפורים אחר תפלת נעילה שמע ישראל ב' פעמים, לא יפה הם עושין, אף שהם אומרים שאין לחוש רק בעונת ק"ש, אך מה שאומרים ה [הוא] האלהים ד פעמים נגד ד רקיעין, אין לחוש, דהא בפסוק נמי איתא ב' פעמים דכתיב ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים, עכ"ל.

שם. **ואומרים בשכמל"ו**.
נ"ב. לשון ריא"ז בהגהת האלפסי וז"ל ואם לא אמרו אין מחזירין אותו.

שם. **וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד ולואהבת** לשון מרדכי, פי' דשמע הוא קבלת מלכות שמים ולא צווי, אבל ואהבת הוא צווי, והוא מדברי רש"י ז"ל שמפרש שהיו כורכין את שמע ישראל שלא ברצון חכמים. מנהגים.

שם. **והראב"ד הוסיף זי"ן דזוכרתם דלא לישתמע כסמ"ך**.
נ"ב. ס"א כשי"ן.

שם. **וצריך ליתן ריוח בין תיבה שתחלטה כסוף האות שלפניה**.
נ"ב. פרק היה קורא'.

שם. **כתב הר"י שצריך לקרות בטעמים כמו שהם בתורה**.
נ"ב. הוא פי' רבינו יונה ד"ל בברכות' למ"ש במקום שהגה"י שהיו אומרים שמע ישראל ה' אלהיו ה' אחד ולא היו מפסיקין, לאו דוקא שמע ישראל אלא כל הק"ש כולה לא היו קורין בנחת עם כל הטעמים והניגונין, וזה שלא היו מפסיקין, כלומר שהיו קורין במרוצה בלא נגינה וטעמים. והתוס' פירשו שם" שלא היו מפסיקים בין שמע ישראל לה, שאם אינו מפסיק נראה כאלו מדבר עם השם שישמע את ישראל ויענם לכן שתקום, ע"כ צריך להפסיק שמע ישראל מהשם, מה ששמע ישראל שה' אלהיו הוא ה' אחד, ע"ש.

שם. **וזהו פי' דההיא דמקום שנחה שהיו כורכין את שמע שלא היו קוראין אותה בטעמים**.
צ"ל. כורכין את שמע שלא ברצון חכמים שלא היו וכו'.

סי ס"ב. **לא תשמע לאזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו**.
נ"ב. פרק היה קורא'.

סי ס"ג. **וקראה אותה בין מהלך עומד ויושב חוץ מפרקדן**.
נ"ב. תוס' פרק אע"פ, פרקדן פר קדל [למ"ד] ונו"ן מתחלפין, ופירושו אחורי קדל הוא העורף, פוריא לשון מיטה.

הגהות מהרש"ל על הטור מכת"י

שם. **פי שטובכ על פניו**.
נ"ב. ס"א על גבו. פרק היה קורא' פרקדן לא יקרא ק"ש, פרש"י פרקדן שוכב על גבו ופניו למעלה, מיקרי הוא דלא מיקרי הא מיגני שפיר דמי, והא ריב"ל לייט מאן דגני אפרקדיה, פרש"י שמא יתקשה איברו בתוך שנתו ונראה לברא והוא דרך גאון; אמרי מגנא כי מצלי פי כי מטה מעט על צידו שפיר דמי, מיקרי אע"ג דמצלי נמי אסור, שמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה וגאווה. והא ר' יוחנן מצלי וקארי, שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה.

שם. **מי שרוצה להחמיר לעמוד וכו' וצריך לגעור בו שמצותה מיושב**.
נ"ב: ומיהו ביום הכפורים לכ"ע מורים דשרי דאינו עושה משום יוהרא אלא מצותה כך.

שם. **לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ וכו' ולא כבולה אלא בפסוק ראשון בלבד**.
צ"ל: אלא בפרק ראשון.

שם. **האומנים עוסקין במלאכתן וקורין וכו' ואין צריכים לירד דווקא מפרק ראשון**.
צ"ל: ואין צריכים ליבטל דווקא וכו'.

סי ס"ד. **קראה למפרע לא יצא**.
נ"ב: פ"ב דמגילה" תנא וכן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה אם אמור [למפרע] לא יצא, תפלה מנלן דתנאי שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. הלל מנלן דכתיב"ש שיקבל עליו לט מלכות שמים תחלה ואח"כ עומד וכו' והוי לויאמר, שוהיה נוהג בין ביום ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום וכו'. ובגמ' קאמר"י בשם רשב"י בדין הוא שתקדים שמע להויה ואח"כ ויאמר שזה ללמוד וללמד ולעשות וזה ללמוד ולעשות וזה אינו אלא עשייה בלבד. וז"ל תוס' לשם" ואת' תיפוק ל"ז דשמע קדים בתורה וכו'. וי"ל דהכי קאמר למה קדמה את לפרשת ציצית דקדמה לכוון אלא ודאי אין אנו חוששין למה שהיא קודמת

ויש להתבונן במאמר עמוק זה, (וזאת למודעי כי על מאמר ומשל זה נכתבו סודות עמוקים וקצה ביתו אינו היד משגת, ודברים אלו הם ערפ סודות המובאים בספרים ור"פ מה ששמעתי ממורי אב"י, וצ"ב. א. מה הטעם שכתבמור בני יעקב "שמע ישראל וגו", מיד פתח ונתקב אומר וכו' וגו'. ב. מ"ט דמשה אל אפרו, הרי שמע ישראל וגו' שאמרוהו בני יעקב, אמרו משה בתורה. ג. מה הועילה האמירה בחשאי, והרי אמירה היא, ומה ענין חשאי ולחש כאן. ד. באיור המשל העמוק הנ"ל.

עוד צ"ב. דהנה במקום אחר (דבר ב' לו) אחז"ל וז"ל, "שמע ישראל", רבנן אמרין בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה "בשכמל"ו", והוריד אותה לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, אמר ר' יוסי, למה הדבר דומה, לאחד שגנב קוזמין (נחשט) מתוך פלטיין של מלך, ונתקב ואמר לה לאשתו, ומה לה אל תתקשטי בה בפרהסיא, אלא בתוך ביתך. אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכי השרת, הן אומרים אותו בפרהסיא "בשכמל"ו", בע"ל, וצ"ב דלפ"ו משה הורידו לישראל, וגם דלפ"ו הטעם שאומרים בשכמל"ו בלחש הוא מטעם אחר. גם צ"ב ענין המשל הנזכר.

פ"י שהיו אומרים אותו בקול רם]. ואמרו שם בגמ', ואנן מאי טעמא אמרין ליה, משום דבשעה שאמרו בני יעקב שמע ישראל וגו', **פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד וכו'**, ואמר רבנן, היכי נעביד, נאמרזה, **לא אמרו משה רבינו**, לא נאמרזהו, **אמרו יעקב**, התקינו שיהו אומרים אותו **בחשאי**, אמר רבי יצחק אמר' דבי רבי אמי, משל **לבת מלך שהריחה ציקי קדירה**, אם תאמר **יש לה גנאי**, לא תאמר **יש לה צער**, התחילו עבדיה להביא בחשאי.

והנה כתבנו במאמר עמוק זה, (וזאת למודעי כי על מאמר ומשל זה נכתבו סודות עמוקים וקצה ביתו אינו היד משגת, ודברים אלו הם ערפ סודות המובאים בספרים ור"פ מה ששמעתי ממורי אב"י, וצ"ב. א. מה הטעם שכתבמור בני יעקב "שמע ישראל וגו", מיד פתח ונתקב ואמר וכו' וגו'. ב. מ"ט דמשה אל אפרו, הרי שמע ישראל וגו' שאמרוהו בני יעקב, אמרו משה בתורה. ג. מה הועילה האמירה בחשאי, והרי אמירה היא, ומה ענין חשאי ולחש כאן. ד. באיור המשל העמוק הנ"ל.

עוד צ"ב. דהנה במקום אחר (דבר ב' לו) אחז"ל וז"ל, "שמע ישראל", רבנן אמרין בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה "בשכמל"ו", והוריד אותה לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, אמר ר' יוסי, למה הדבר דומה, לאחד שגנב קוזמין (נחשט) מתוך פלטיין של מלך, ונתקב ואמר לה לאשתו, ומה לה אל תתקשטי בה בפרהסיא, אלא בתוך ביתך. אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכי השרת, הן אומרים אותו בפרהסיא "בשכמל"ו", בע"ל, וצ"ב דלפ"ו משה הורידו לישראל, וגם דלפ"ו הטעם שאומרים בשכמל"ו בלחש הוא מטעם אחר. גם צ"ב ענין המשל הנזכר.

מהות בשכמל"ו ואמן: ובבואנו לדבר בענין "**בשכמל"ו**", נקדים לבאר ענין אחד, והוא מה שאמרו במתני' (ביומא פ"ג מ"ט) והכתיבם והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים את שם המפורש שהוא יוצא מפי כה"ג, היו כורעים ומשתחוים ונושעים על פניהם, ואומרים "**בשכמל"ו**", והנבוא הטעם לאמירה זו, גם יתבאר מה שאמרו בגמ' (סוטה פ' ע"ב) דאין עונין "אמן" במקדש, אלא היו עונין על כל ברכה "**בשכמל"ו**", וילפי' ליה מקרא דכתי' (נחמיה ט) קומו וברכו את ה' אלהיכם וגו'. ונבאר גם את מ"ש במתני' (סוטה פ"ג ס"ט) במקדש אמר את השם ככתבו וכתבו, ובמדינה בכינויו (אדרי"י). ומה שאמרו בגמ' (פסחים פ' ע"א) א"ר נחמן בר יצחק, לא כעולם הזה הנהי"ב, הנהי"ז נכתב ביה"א ונקרא באר"י, אבל לעוה"ב כולו אחד נקרא ביה"א ונכתב ביה"א, וצריך לומר "מה שאמרו ביה"א (ברכות פ"א ו"א) אמר רבי תנחום בר יוחנן, צריך לומר "**בשכמל"ו**" שלא להזכיר שם שמים לבטלה, וכמוש"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' שבועות ה"א) וז"ל, לפיכך אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה, יתהר מיד וישב ויטאר ויחדול לו, כדי שלא יזכר לבטלה, כיצד אמר ה', **ואמר ברוך הוא לעולם ועד** וכו' וידעו כל העם והוא נזכר וכו', כדי שלא יראה כפשוטו.

ובכדי לבאר הענין נביא קודם את לשונו הק' של המהרש"א (סוטה פ' ע"ב) וז"ל, לפי דעת המקובלים, מלת "אמן" שהוא קיום והאמנת דבר, באמירתו אמן היא הוא מחרב ומצרף שם הקרי והכתוב, דהיינו שם אדני"י ושם יה"ה [שהם] במספר **צ"א** כמנין **אמן**, והיינו בגבולין שעל כל ברכה אומרים אמן, [מפני שהינו נקרא רק בשם אדני"י כדאמרין] [בסוף מפרק אלו עובדי ב' ע"א, (ענין צריך לזכור על לשם הכתוב בצירוף במלת "**אמן**", וזהו שאמרו] [בסוף מסכת זבחים פ"ג הל' ג' וכו'] ומה שאמר יתהר מיד וישב ויטאר ויחדול לו, כדי שלא יזכר לבטלה, וזהו שאמרו] [בסוף המקדש שהקרי והכתיבה בשם יה"ה אין כאן צירוף "**אמן**", אבל אומר שם על כל "ברכה תהלה", דהיינו "ברכר" את ה' מן העולם וגו', ו"תהלה" דהיינו "**בשכמל"ו**", להורות על כוונה זו דשם הכבוד הזה שהוא שם יה"ה הוא במקדש מן העולם הזה ועד הבא, משא"כ בגבולין דלא נקרא בעוה"ז אלא באדני"י כמ"ש שם, ונוסח "**בשכמל"ו**" על שם "ויברכו שם כבודך" היינו "ברוך שם כבודו" ומורומם היינו "מלכותו" וכו'.

ומבואר דענין "אמן" הוא, כדי לקשר ולצרף הכתיבה בקרי עם הכתיב, ועי' אמירת "אמן" שהקרי עם הכתיב, שהוא והם במספר צ"א, ולכן בגלות ובגבולין, שלא היו אומרים את השם במפורש הם מצרפים את השם עי' "אמן", אלא בביהמ"ק ל"צ לצירוף זה, מפני שהיו מזכירים שם את השם במפורש, והיו אומרים "**בשכמל"ו**".

גם מבואר דבשעה שהיו מזכירים את "השם המפורש" מיד היו אומרים "**בשכמל"ו**", והטעם מבואר, כדי להמשיך ברכה וגדולה מאותו השם אל "המלכות", [כמו שיבאר לקמן] וכמ"ל שחז"ל [יומא ל"ז ע"א] תנאי רבי אומר "כי שם ה' אקרא וזה גדול לאלהינו" (דברים י"ב, א"ל משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גדול, חנניה בן אחי"ר יהושע אומר יצא צדיק לברכה", א"ל נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים, אתם תנו ברכה.

נמצא מבואר דכשזמזכירים את "השם המפורש" מיד אומרים "בשכמל"ו", עוד מבואר דדרגה דידוח "שמע ישראל" היא בדרגה דהזכרת שם המפורש, ולכן בשעה שאומרים יחוד "שמע ישראל" אף בגבולין ובעוה"ז, צריך להמשיך ברכה וגדולה אל "המלכות", ואומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וזהו הטעם לאמירת "בשכמל"ו". [ומזה הטעם לא נזכר "בשכמל"ו

תשובות וחיידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

בתורה משום דקאמרין אין מקדם ומאוחר א"כ היה לנו להקדים והיה שהיא מדברת בלשון רבים, עכ"ל.

שם. **טעה בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה או בשניה חוזר לוכתבתם שבראשונה**.
נ"ב. נראה למרה"א שקאי על טעה בין פרק לפרק שצריך לחזור לסוף פרק ראשון ודוק, אע"ג דהסמ"י"ג לא כתב כן, ולא נהירא כלל כי בתלמודא לא משמע הכי דקאי על טעה בין פרק לפרק אלא כמו שפירש הרמב"ם והסמ"ג כן דעת הטור. ומ"ש [אבל התחיל למען ירבו] **בידוע שסיים פרשה שנייה**, כלומר שגמר פרשת והיה אם שמוע עד הנה ולא נימא שזה טעה ואמר לענין ירבו ימיכם אחר וכתבתם שבפרשה ראשונה ודוק. ורש"י ד"ל פי בע"א.

סי ס"ה. **אבל אם שהה מחמת אונס שלא היה המקום ראוי לקרות**.
נ"ב. בסי"פ ו"ה ובסי"ו ל"ח.

שם. **אם הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה כשהחזר לקרות צריך להתחיל מראש**.
נ"ב: פירוש משום דלא היה ראוי לקרות והוי הפסק.

סי ס"ו. **ובספר מצות הקטן כתב ועונין קדיש ואמן של האל הקדוש**.
צ"ל: ועונין קדיש וקדושה ואמן וכו'.

שם. **ויש אומרים שפוסק לכל אפילו באמצע**.
נ"ב: פי אפילו ברכו, ולאפוקי מסמ"ק שלא הזכיר ברכו בדבריו. ולזה הסכים הרא"ש שפוסק לכל אפילו לקדיש וקדושה ולברכו, עיין באשירי ודוק.

שם. **ואומר אמן אפילו יחיד אחר ברכתיו**.
נ"ב: בסי רט"ו. בברכות מהר"ם

אבל הועילם לא נהגו כן לומר אמן אלא אחר בונה ירושלים דברכת המזון. שם. **ומתחיל להתפלל מיד ולא יפסיק רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין וכו' יוכל להפסיק ולהניח**.
נ"ב: וכן בין ארבה לק"ש, ודוק לקמן בסי פ'. אבל בשביל טלית אין להפסיק כי אינו חובה כדלעיל.

שם. **וזהו אמת ואמונה שיאמרו קוים את דברו**.
צ"ל: שיאמת ויקיים.

1. עי שורת מהרש"ל סי' 2. ד. וכ"כ הב"י, ופי' בעי' במש"כ ליישב הטור השו" 3. דף י"ג ע"ב. 4. פסחים פ"ד ר"א ט. ברכות פ"ב ס"ג. 6. מלכים א' י"ח ל"ט. 7. פסחים פ"ו ע"א ד"ה ואל. 8. ברכות ט"ז ע"ב. 9. ח ע"ב מפ"י הרי"ף. 10. פסחים פ"ו ע"א. 11. ד"ה לא. 12. ברכות ט"ו ע"א. 13. ל"מ שם. ועי' תוס' פסחים ק"ח ע"א ד"ה פרקדן, מ"ד ד"ר ע"א ד"ה אפקדיה, ותוס' הרא"ש ברכות י"ג ע"ב ד"ה אם. 14. ברכות י"ג ע"ב. 15. דף י"ז ע"א. 16. תהלים ק"ג ג'. 17. דף י"ג ע"א. 18. שם י"ד ע"ב. 19. ד"ה למה. 20. עשין י"ח. 21. דף י"ד ע"א.

הרב חיים הלל

נולד "אליבא דהלכתא" - נוה יעקב

בתורה כי היא "מכלכות" טוק, והתורה דוכ' (תפארת), וזהו מ"ש בגמ' "לא אמרו משה" היינו שלא כתבו בתורה, אבל "יעקב אמרו" שהוא בבחי' "גילוי התורה", הוא "תורה שבע"פ" שצריך תורה שבע"פ ללכות את נפישות התורה שבכתב. וכמ"ש (פתוחי אליהו זכ"ל) מלכות פה תורה שבע"פ, ואמרו (ותקינו יורד י"א) משה מלכאו ויעקב מלכו, היינו גילוי התורה שבע"פ ע"י ישראל ובניו (בשם אבי מרדכי).

דרגה דיעקב ומשה: ועתה נבוא לבאר את מה שאמרו בגמ' "היכי נעביד נאמרזה, לא אמרו משה, לא נאמרזה, אמרו יעקב", ונקדים דהנה כתי' (שמות ו) וואר אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, ושמי יהו"ה לא נודעתי להם, והנה כידוע השם מורה על מדת ההנהגה, [המשמאחז"ל (מסורי פ"ג ו) אמר רבי אבא בר ממל אמר ליה הקב"ה למשה, שמי אותה מבקש לידע על מעשי אני נקרא, פעמים שאני נקרא באל שדי, בצבאות, מלאכים, בה: כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות וכו']. ובימי האבות לא גלה להם בשם המפורש, שהוא מורה על הנהגה גלויה, אלא בשם שדי, שהוא מורה על הנהגה צומצומצומת ונסתרת, [וכמ"ש (פסיקתא זוטרתי בראשית פרק מ"ג) שם, שאמר לעולמי דין], אבל בימי משה הנהגתה גלויה, כגון, באר, ועמוד, וכן, במקדש היתה שנתנו גלויה, ולכן היו מזכירים את השם המפורש כנ"ל, ובדרגה דמשה דדורו, שהוא כמשה"כ (במדר' י"ם) פה אל פה אדבר בו, וכתי' (שמות ל"א) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, וזהו לכנסת ישראל גלויה, לכן לא נצרך משה לאמירת "**בשכמל"ו**", שאמירת "בשכמל"ו" הוא כדי להמשיך ברכה אל "מלכות", היא השכינה הנמצאת למטה, ונקראת "כנסת ישראל", ולגלות יחודו אף למטה בעוה"ז. אבל בדורו של משה מפני שהיו מעוררים בז"י קוב"ה ושכינתיה באלוהי, לא היו צריכים לאמירה זו, שאז היה גילוי יחודו יתברך בעוה"ז לעיני כל.

ביאור המשלים: ומה שאמרו בבשעל על משה, שגנב קוזמין (נחשט) מתוך פלטיין של מלך, "ונתנה לו לאשתו", היינו כנסת ישראל, והנה אשתו כביכול [כמו שמצינו בכמה דוכתי ששם ישראל מכוים כיום אשה ורעה], ונתנה לכנסת ישראל מפני שהיא תהא צריכה לאמירת "**בשכמל"ו**", אבל מה שאמר לה משה "אל תתקשטי בו בפרהסיא אלא בתוך ביתך", ביתך היינו בית המקדש, ששם היא מקושטת ב"בשכמל"ו", שיחוד קוב"ה ושכינתיה, הוא יחוד "שמע ישראל" "**בשכמל"ו**", [המקום יחוד קוב"ה ושכינתיה גלויה, הוא בבית המקדש, ולכן היו אומרים בביהמ"ק "בשכמל"ו" בקול, ולא היו אומרים אמן, אבל במדינה ולאחר החורבן שמזכירין "בשכמל"ו" שהוא יחוד קוב"ה ושכינתיה, אומרים בלחש, שהנהגת היחוד נעקשו היא בהסתר ולא בגלוי, אבל ביהו"כ שאתנו בבחי' המלאכים, אנתנו אומרים "בשכמל"ו" בקול, שאנו בדרגה דזמן ביהמ"ק.

ועתה נבאר פנ"א את המשל הנ"ל בקצרה, והוא דהנה אמרו בזוהר ד"שמע ישראל" וגו', הוא יחודא עילאי ויתר, הוא יחודא עילאי ויתר, ובמדינה ובמדינה הענין בפשטות, דשמע ישראל וגו' "אחד", היינו יחוד שמיחידים י ספ

גדולי ההלכה

הרב אברהם הלל "יו"ר מכון "אהבת שלום" ירושלים

הנגיד מהר"ר יצחק הכהן [א]

אשר היו בירושלם הם האשכנזים והספרדים ברחו וגמלטו לנפשם.²⁰ כי לחצום הקנים הויכבים יאמר וכל הייחודים אשר נקצבו וירושלם, כי קרוב שלשוש מאות בעלי בתים היא, נשטט אחד אחד ונדד ונדד לכלו מפני הרב המיסים והעולות אשר הטילו עליהם הקנים; וישביוס האחר, ולא נשארו בירושלם כי אם דלת העם ונשים, וכמעט לא נשאר בה איש שיהיה ראוי להקלוקל או יאמר. ונברה די הקנים הרשיעים האלה, עד שמכר כל הספרי תורה לערלים למען ויליכיהם יאמרוט אם גוי רחוק, והמעלים והפרוכים להרמונים של סכף וכלי הקדש אשר היו בירושלם הכל לקלוקל, ומכר כל הספרים אשר היו בהקדש כהנות אשר בירושלם, כי לא היה מספר לספרים אשר הקדישו של הכלים שם אם האשכנזים מספר תלמוד ופוסקים, ולא מכר הקנים ההם, כי לא נשאר למעיל ופרוכת וכלם בן הוציאן מן הקדש עד בלתו השאירו להם שרדי. ואמר לי הגנדי כי היה בידו למחות בספק ההם, כי ירא מפניהם מן ישינו למלך על כל הייחודים, כי המלך קביר פתחו גרנו ועינו לא תשבע... וכל זאת התחזקתי והיה לבי נכון בטוח באל". מדבריו נכיר אתה תחזקתם של הקנים בירושלם, בעת ההיא, אשר שלטו על החיזק בבה השלטון, ועו"מ מסירות והחלשנות, ואף הקנים הראשון נגדי וראש נטוע היה מלהכניעם. אכן בשנים השנים שלאח"כ נהפך המצב לטוב ליהודים.²¹

[illegible]

ובפרט ההוא סוף תקופת הממלוקה, אשר שלטו בו מלכים שונים במצרים ובא", לפני שבר האון והתנהגות הממלכה ברגיעות יחסית, ואנשי שירותו ביניהם היו חלולים¹², ולמה שבר האון היה הירחים המפכה בדי הגנידות, אשר שדרתו הקפדה יותר על למאז כמעט כמי שהתחל המחתל המצרי להנהיג, זאת בעיקר הודות לתכונות נפשו של ה"ה"¹³ ומזגו, ענותותו וחסידיהו, ושלא היה מקבל הצדקה מהשלטון לא נהנה מיוע כפי, תכונות שנתנו לו חינו בקרב השררה והקהל, הקצבו הכח לעצב מחדש את ממלכת התורה כל תקופתו¹⁴. תפקו עמ' תחלת גנידות¹⁵ נתנת שישבות במצרים, וישראל והגליל, ופרס את חמיה מכיס, ובזה הרים קרן התורה בארץ ישראל הארץ לבמאצרות שתחת סמכותו, וגרס לריבו ולתורה בריבו חמיה והיה למשל ללוחם ולחוקם.

[illegible][illegible][illegible]

ב"י א"ח סי' ס"א מביא מאשר אירע במצרים בדור שקדם לו, הזה לשונו: "ונמצא דבדור בספר הפליאה ששלחי ציבור חזר 'אני ה' אליהם', והיה במצרים מי שהיה נוהג כדבריו, וגעור בו הנגיד ציבור ממהר"י יצחק הכהן ז"ל, וממור הדור גדול ממהר"י יעקב ב"ר ז"ל וכל גדולי הדור הנמצאים בעת ההיא, וגם בקוסטאנטנופול גער הרב הגדול ממהר"א אליה מרחיז ז"ל וכל גדולי הדור במי שהיה נוהג כן. ואח"כ ירדתי מי שהיה אומר שכספר הפליאה שי, לנהוג, שבספרים מדייקים מהוהר נמצא כדבריו, וזה טעמו אומר שבשכלל מקומות שבתורה, שהביאו שלש תיבות הללו, בכולן כביטנון אחד 'ה' אליהם אמת', וכן הוא בכל הנסחאות שראינו וששמענו... וכן נוהגין העולם. לכן כל המשנה ידו על התחתונה, ונעריך ונבטטל את דבריו ומקיימין מנהג אבותינו שהוא על פי ספר זוהר, והם שקבעו מנהג זה וצדקו קודם ומצאו שזהו אמת ויציב," ע"ל מרן ב"י.

מן הענין הוא לידע מיהו גאון מופלא זה הנזכר ראשונה ובתואר "הנגיד הגדול", יחד עם גאוני עולם דפקיע שמם - מהר"י בי רב והרא"ם.

הנהגתו רבי יצחק הכהן שאלא נודע בדורו גדולותיו וחסידידותו, ומצדו פרוס על הדין מצדו האיצרץ במאמר המלכות, וראשון היה להעמיד ישיבות ולקיימן מכיסו, וחכמתו ומדותיו היו שגורם ישרא למ' בימי, והחשיבות הרבנים בתוכה אשר נקצבו אליה מארבע כנפות הארץ, עד שהפכה לאם המדינתו ומקור החכמות.

משפחת שאלא מקורה בספר, ובעת הפרעות ביהודים בשנת ק"א, נעתקו ממנה לאלג'ירי' כמה מבניה נודעו כרבינים דיינים, כדמות רבי אברהם הכהן שאלא חבירו הרשב"ץ, והאחר שהיה תלמידו המובהק, כד היין י דוד הכהן שאלא אשר שלח שאלותיו לרשב"ץ ממוקם מושבו בתנ"ס.

רשם י משה הכהן שאלא.

ויותר מאלו נדע הנגיד רבי נתן ב"ר סעדיה הכהן שלא, הנולד בעיר הויניץ או בתלמסאף בשנת 1762, והוא אשר הטביע חותם נגידותו בדורו להטיב עם היהודים ולהרים קרנם¹⁰, ולצד זה לכתוב "שבושת" בלמודים¹¹, ולהגיד תורה בלמודים¹² ועונותיו רבה על כל בני דורו, ובלא ספק בזכותו נמשכה הנגידות לשאור – רבי יצחק שלא.

היה"ק נולד בראשית שנות ה־18 במלג'ה¹², שם קיבל ראשית תורתו אצל רבינו המצוינים. חתרו
במקצועו היה לא"ץ ונתיישב בירושלים, ובה התמיד בלימודיו ושקדנות במימם ובכללות חסן ביותו
היה ידוע. ובה נמצא את האדמו"ר שרבו בין הנהן שהתבאר בלוחש¹³. בין השנים
מ"א-מ"ה, עזבו את העיר רוב סלטה ושמה חכמה ודוילי¹⁴. בין הבורחים מן העיר נמצא את
המלך מ"א-מ"ה, עזבו את העיר רוב סלטה ושמה חכמה ודוילי¹⁴. בין הבורחים מן העיר נמצא את
המלך מ"א-מ"ה, עזבו את העיר רוב סלטה ושמה חכמה ודוילי¹⁴. בין הבורחים מן העיר נמצא את

על תקופה זו יספר החכם רבי עובדיה מברטנורא, מפרש המשנה הנודעת, באגרתו אל אביב:
 "ומסתמחו שבאיטליה משנת רמ"ח, תוך תיאור מסעו לירושלם, ו"ל: "אנחיה חיושב במצרים"
 (הוא מרחיק את ההירחם אחר תחת מלשלת מצרים, יושל לו כח מאת המלך, לאסור ולעשות תכונות)
 בעניינו לכל איש אשר ימרה את פירו מן היהודים איבד בכל הקהלות חסדו, והוא ממנה דיינים
 כבכל קהל וקהל, ואשר הוא היום נגיד, שכל בירושים מים ושנים רבות, וזכר מירושלם ומצרים,
 והקניגים המלשינים והמוסרים הוא היו שם, ושמו ר' נתן הכהן, והוא עשיר ורחב וחסיד וזקן,
 והוא מארץ בבראיה. ובנואי למצרים כבדי כבוד נפלא, והוא מחבב אותי כאב לבו".¹⁷ והנה לכבדי
 מלשבת בירושהל מפני המלשינים והמוסרים איבד. ובמים ההם כל הברכה והחכמים

- [illegible]

הערות והארות

בדין הפסק בשהיה בין אלהים לאמת

ברכות דף י"ד בין אלהים לאמת לא יפסיק מאי טעמיה דנתיב וה' אלהים אמת נתקלו הראשונים בהא דאמר ר' יהודה לא יפסיק האם לא יפסיק בדין בין הפרקים אך יפסיק בדין אמצע הפרק וכן פסק הרמב"ם בהלכות ק"ש פרק ב' הלכה י"ז וז"ל ”אבל בין ויאמר לאמת ויצ״ב הרי זה אמצע הפרק ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה להשיב מפני הכבוד”, ע"ל. אך הראש"ו ור' יונה כתבו דלא יפסיק כלל אפילו בדין אמצע הפרק, ובאור מחלוקתם דסבר הרמב"ם דהא דאמר ר' יהודה דלא יפסיק בין אלהים לאמת ביאור הדבר דמשום דנתיב וה' אלהים אמת קעבז חז"ל את ברכת אמת ואמונה בסמיכות ממש לשון ק"ש ונתנו לזה דין פרק אחד כדי שיוסמך אלהים לאמת ממש, והראש"ו ר' יונה למדו דאין שייכות בין הסוגיא של מפסיק בין הפרקים לדברי ר' יהודה אלא בדבר ר' יהודה הם דין ב"ע"י שיש להפסיק אלהים לאמת (ובנוסח אחר הרמב"ם למד משמום הפסוק ה' אלהים אמת נתנו חז"ל דין של סמיכות לברכה והראש"ו ר' למדו משמום הפסוק וה' אלהים אמת חיובו ב"ל האדם להפסיק). וטע"ז פסק כהראש"ו דכתב בסיומן ס"ו טעיה ר' וז"ל ”אבל בין ויאמר לאמת ויצ״ב לא יפסיק שלא להפסיק בין אלהים לאמת אלא יאמר אני ה' אלהים אמת ואז יפסיק כדן אמצע הפרק. ע"ל”

והנה נתקלו האחרונים האם הפסק בשהיה בעלמא חשיב הפסק לענין של דלא יפסיק בין אלהים לאמת, והמאמר דברר את דבר חדשיה הפסק גם בשהיה והמטה יהודה כתב דלא חשיב הפסק בשהיה אלא בדבור.

ולאורה תוליד מחלוקתם במחלוקת הרמב"ם והראש"ו דהרמב"ם שפסק בדין ויאמר לאמת ויצ״ב חשיב אמצע הפרק א"כ הפסק בשהיה לא חשיב הפסק בד"ע סביר דמותר להפסיק בשהיה אפילו באמצע הפרק, ועיין בטע"ז סימן ס"ה טעיה א' וז"ל ”אשר סיוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדבור וחדו וגמרה קפא שוה דין לגמור את כולה יצא”

והראש"ו ר' יונה פספקין בין ויאמר לאמת ויצ״ב לא יפסיק אפילו בדין אמצע הפרק א"כ הפסק בשהיה בין אלהים לאמת הפסק לגמרי דהיי' הדין שאסור להפסיק הוא מדין שצריך לסמוך אלהים לאמת ולענין החיוב לסמוך אין ב"מ אם לא סמך והפסיק בדבור או שלא סמך משום שהפסיק בשהיה (וכן הוא לענין מיתוכת גאולה לתפילה דמשום דין הסמיכות בשהיה חשיב הפסק ויעיין בסיומן ס"ו במ"א ס"ק י"ג ובפמ"ג), ומר"ן בטע"ז פסק בדין זה דאסור להפסיק אפילו בשהיה שכתב בסיומן ס"ו ”אמר ר' וז"ל אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר שאמר אמת או שסיים קודם ההזן וסוף ר' אלהים עם אמת בע"ל פשוט בדבריו שאסור להפסק בלא דבור בשהיה ומר"ן לשיטתו הוסיף פסק כהראש"ו שאסור להפסיק בשום ענין בין אלהים לאמת, ודכלעיל (ולשון מר"ן) הוא מלה במלה לשון ר"י יונה (בדף ח' דברי הר"ף ד"ל חזון ואומר אמת) ור' יונה לשיטתו הוסיף פסק כאלו יפסיק כלל בין אלהים לאמת”.

וא"כ את דוגמהים העולם (כן מובא מהנהג בספר ארץ החיים למורה"ח סתתון זלה"ה וז"ל גם נהגו שאין הקהל מסיימנים תיבת אמת אלא עד שישלם השו"ץ קודם חזרתו לגור') ה' אלהים אמת וזה בזה אחר הפסקה הדפקת בלא דבור בשהיה מועטת על ידי הפסקה כולל וכפ"ל המטה יהודה ע"ל). למתניתן בסוף ק"ש לא לסיים עבדי ושיגיעו השו"ץ ל' אלהים לאמוים כל הציבור אמת לדעת מר"ן וטע"ז לא נשפיר עבדי וסומכו הם על דברי המטה יהודה דאין איסור להפסיק בשהיה, וכפי שכתבנו לע"ד דברי המטה יהודה יצדקו אך ורק לדעת הרמב"ם אין לדעת הרמב"ם ר' יונה שפסק מר"ן כמותם, כשהיה בשהיה חשיב פסק לענין סמיכות אלהים לאמת.

ואגן דסמכין אתאכא דמר"ן צריכים להרגיז דיסמכו הציבור אלהים לאמת (וולא כמנהג העולם) ושיגיעו השו"ץ ל' אלהים לאמוים יסמוך השו"ץ ואמר וכמו שפסק מר"ן בסיומן ס"א טעיה ב' בק"ש וכו' מסיים השו"ץ ה' אלהים אמת וחזרו ואמרו בקול גום ה' אלהים אמת, או שיסיימו יחד עם השו"ץ ויאמרו כולם אמת, ונהוגים לסיים אמת ונשמעו השו"ץ וצוים מורשים ואמוים אמת בורים ואין להם על מה שישמכו.

ובמקצבת דבריו מצינו מציאתי כתוב בדברי הרב חסד הלויסוף זלה"ה הביא הבן איש חי בספרו דר פעלים (אורח"ח ד' סימן ט"ו) וז"ל ”ואז וגם קודם החזן יסמוך ה' אלהים לאמת שהרי אמרו בין ויאמר לאמת ויצ״ב לא יפסיק וולא כמנהג העולם שמתנוינין את החזן לשלם אמת ולכך כאחד ומפסיקים לו שו"ע אלהים לאמת והם טועים שהרי לא התינו לפסוק אפילו מפני היראה הכבוד ולענות אשיר” (ובהתקת הדברים ברב פעלים נפלה טעות גסה המשטבת את הענין בדמקום "אפילו" נכתב "אלא" וצו"מ).

שלום עמאר - בית וגן

בדין אלקים בסוף ק"ש

בגמ ברכות דף יד. אמר ר' יהודה בין ה' אלקים לאמת לא יפסיק ומאי טעמא דר"י דנתיב וה' אלקים אמת - ופי' רש"י לכך אין מפסיק בין אני ה' אלקים לאמת, וכן פסק מרן בשהו"ט ס"ו ס"א ובגן דרוב הגמ' נראה פשוט דכל האיסור להפריד בין הני דבקים אינו בלתי בטחא ואלו אלקים הם אומר אמת שאז נאמר שצריך להפסיק, ואם במקום שאינו אומר כלל אמת לא יחזיק אין אלקים אין שום ענין לשמוע לו אמת, ומשנים שכללם אין שאין וכו' חוששים להלכיד אמר אחר שאנו מזכירין בכל אופן שהוא ה' אלקים, ורק במקום שאומר אמת ממילא לאחר מכן כגון בק"ש שתיקנו ברכת אמת ויצ״ב או אמת ואמונה בעייתם אז אסור להפריד בין ה' אלקים שפלג"ל לה אמת, כל זה נראה כמאן פשוט.

ומעתה זכינו לדין חדש דמקום שאומר ק"ש ובל' ברכותיה כגון שאיחר לקום בבוקר ויחזיק קרפי בלי ברכותיה שאל יעביד זמנה א"כ אין שום קו להסמיך אחר חזן הפוסק אינו ה' אלקים, את המילה אמת ויציב לא נכתב דהיא שאומר אמת אמת ניתן דין הסמיכה אבל אכא דאזני עתלי' לומר ברכת אמת ויצ״ב שוב אינו צריך לומר האמת ר' לסיים הפסוק אני ה' אלקים ושוב יאמר ה' אלקים אמת וזה משום דבעי לתקן לסיים תיבותיו, כדנהגין אצל הספרדים וגם ביחיד משתלמים לרמ"ח תיבות ה' אלקים אמת ולא ע"י אל מלך מאמן בנינו אשכנז.

וקצת טעם מצאתי לדלפי מה שנתבאר א"כ ה"ה בק"ש שעל המטה דלא עתיד לומר ברכת אמת ואמונה שוב אין צורך לומר בסוף "אמת". ובאמת ראיתי בסידורים הדתפסים בדסדך ק"ש עוד להמיה לא נזכר המילה אמת בסוף ק"ש אלא רק הכפל של ה' אלקים אמת וזה נראה להבדיר.

ואמניא עוד להוסיף דבר חדש בזה דיש מקום לומר דלא רק שאין ענין וצורך להוסיף מילה אמת כבגון דא אלא אדרבא אוזקין מדק' ליה לסדר קריא' ויתבאר לקמן. דהנה מתבטא האחרונים במגני התיתוב כגון פסק מרן דצריך להשליש לרמ"ח תיבות ע"י שמוסיפים עוד ג' תיבות ה' אלקים אמת בסוף ק"ש. ומלשון מרן בס"י ס"א משמע דהשו"ץ חזר ג' תיבות אחר שאמר אמת פעם ראשונה וז"ל לכאר יוצא הדיו ורמ"ט תיבות ובאמת הב"א המג"א בשם עשרה ממאמרות דהשו"ץ אינו אומר שהיה הראשון וכן יוצא רמ"ח מדיקוק. אמנם כתב שם הרמ"ב בשם הפמ"ג דהמנהג כהשו"ץ שיש לומר גם בפעם הראשונה אמת בכדי שלא להפריד. ואמת השני אינו מן המנין אלא ברכת אמת ויצ״ב אינו [קרי' בשעת ר' פערלס ח"ב ס"ו] כן שכתב במהדרא הראשונה הוא שייך להאמר ויצ״ב והוא אינו מן המנין עיניי[ן]. וממאנה הדברים אהה למד דעביד והנה כל זה שייך מנין הראשון תיבות ואמריים או שהאמת שייכת לברכת אמת ויצ״ב והנה כל זה שייך דוקא במהדרא א"כ ברכת אמת ויצ״ב אבל כשאניו אומר מנאצ שרק מוסיף תיבה מיוחדת על מנין רמ"ח א"ז לכאר יוצא לומר דאין הספרדים שנופלנים גם ביחיד ה' אלקים אמת בשליל להשליש לרמ"ח א' יאמרו ע"כ אמת הראשונה וכמו שנתבאר, ולבני אשכנז שאמריים בתחילה אל מלך נאמן ובה משלימים לרמ"ח תיבות לכאו אין לומר ע"כ בסוף ק"ש שקורא ביחיד בלי ברכותיה את המילה אמת בכדי לא להוסיף על מנין רמ"ח (ובפסתר דהב"א' בספר עוד יוסף חי פרשת מנח' אות י"ג דכל היאכ שמוסיף מילה בתורת חיוב מגרע בענין מנין התיבות). ומצד האיסור להפסיק ביהיום כרב נתבאר לעיל דלא שייך אחר (ואולי יש לומר דאחר שתקנו תכנים לומר ק"ש לא יום ברכותיה א"כ גם שקורא בלי ברכותיה צריך לקרוא בליה התקנה יחד עם האמת וגם בזה נאמר שלא חשיב כרמ"ט תיבות מפני שהאמת היא בשביל תיקון דלא להוסיפה ותו לא מדיד וצ"ע היינו דלשטות הר"מ בביאור א"ה דלא יפסיק בין ה' אלקים לאמת וישונו לזה דהיה על אמצע הפרק א"כ פשוט דכל זה דוקא שעתיד לומר ברכת אמת ויצ״ב אמנם לשיטת הראש"ו וכן ההלכה דנתנו לזה דין סמיכות א"ז אולי י"ל דכלל מקום שאמר ואפי' בלי ברכותיה א"ז אמת ומ"מ לא פשוט בדק"ש דלא מטיח שנוהגין או לומר כל הפרשיות, וזה ואז יש ענין להשליש רמ"ח תיבות וכמנ"ס' מהרר"ח בראי' שאין ראוי לסיים האמת הראשונה לפי שהוא דאי לא נתקן בשום צורה לאמורה עם ברכותיה, וא"כ לא לבד שאין ענין לאמורה אלא גם מגרע גרע במנין הרמ"ם).

אחלון אליהו שרנבאי - בית וגן

בדין שהה כדי לגמור את כולה

ברכות כב. שהה כדי לגמור את כולה חזר לראש נתקלו הראשונים עי' ב"י ריש סי' תע"ד הר"ף והרמב"ם דר"י דוקא בתפילה. דעת החוטם שם דאך בק"ש הלל ומגילה ותיקועות וכו' דה' אלא שמחלקים בין שהה מחמת אונס לשהה שלא מחמת אונס. וצ"ב בספרות מחלוקתם.

ונראה שיש חלקוק בגדר הדין דשהה כדי לגמור את כולה האם ביסודו הוא דין הפסק או חשיטתו הוא כדי לגמור את כולה, אלא שתיקה כלל לא היה הפסק אלא גדר הדין הוא שעצם השהיה הוי לקלוקל בעצם התפילה, דמותר התפילה היא "עומד לפני המלך", ואם באמצע שוהה בשיעור זמן הזה שאפשר לו לגמור את כולה היו חסרון בעצם התפילה.

והשתא יבואר לפי"ז דאי נאמר דדין שהה וכו' ביסודו דין הפסק באמת אין סביר לחלק בין תפילה לשאר מצוות, דבכולהו בענין צירוף והפסק ומפסיק הצירוף. אך אי נאמר דשהיה בשתיקה אין הפסק אלא מקלוקל י"ל דהוי רק חסרון תפילה וגדר תפילה עומד לפני המלך ולא בשאר מצוות ודו"ק.

ועיין בגליון הרע"א רס"י ס"ה שהביא ספק בשם הירושלמי אם שהה בכמה מקומות אם מצטרפים ההפסקות לשיעור שהה כדי לגמור את כולה. ולכ' אי נימא דיסוד דין שהה וכו' הוא דין הפסק אינו מוכן דמכתיב דיצטרפו שהשיות הדרי לא שהה שיעור הפסק כדי לגמור וכו', אך אי נימא דהוא לקלוקל בתפילה יש מקום להבין דס"ס הפסיק בכל תפילתו שיעור חשוב שאין ראוי לשרותו כמותו בתפילה לכך הוי הפסק, וצ"ע דהא הרע"א מביא את הנידון גבי ק"ש וגבי ק"ש כתבנו לכ' דל"ש לקלוקל וא"כ מה שייך לומר שמצטרפים.

שמואל מ. פרוש - נוה יעקב

בדין שומע כעונה בק"ש ובשאר הברכות אין צריך להבין

המ"ב בס"י ס"א מ' הבאי מוח ע"ת וטכנה"ב בשם ברכת אחרים האם שומע כעונה צריך להבין או יוצא יד"ח אפי' בלא להבין. דעת הג"ת שצריך להבין ולא חילק באיזה אופן יוצא, ובשכנה"ב כתב לחלק דביחיד שיוצא מן היחיד צריך להבין, ורובנים היוצאים מן היחיד כגון בשמיע' וכן בברכת המזון ביחיד שמוציא שנים א"צ להבין. וצריך להבין א' מהו מחלוקתם. ב' בעיקר הדין דצריך להבין יש לתמוה דלא מצינו דין זה רק ביצאנו על אמירת ק"ש בכל לשון משא"כ בלשון הקודש לא מצינו דצריך להבין ומאי משא הנכ.

ויש לבאר הכי את עצם הדין הדקורא בכל לשון צריך להבין את מה שקורא. דהנה הלימוד דיוצא בכל לשון הוא "משמעי" בכל לשון שאתה שומע, ויש לבאר דלשון הקודש כיוון דהוא לשון בעצם והוא דבור שמע ישראל בעצמם לכך כשאמורים יצא יד"ח ג"כ בלא הנהג, משא"כ בכל לשון דאינו לשון אמיתית להגדירו קורא ק"ש אבל נלמד שאם דיבר בכה לשון יצא ואין שום תוכן בלשון אחר חוץ ממה שע"י הביטוי באותו לשון מוכן מה שקרא וזהו הדין "בכל לשון שאתה שומע" דע"י האמירה הדאת לא תשומע את פסוקי שמע, ועוד שומע אותו חלוקין את מה שאמר, ויש צירוף דביטה את הפסוקים בביתו שהם שומע בו את הפסוקים לכן יוצא בזה.

וא"כ הכי נמי בכל דין שומע כעונה לכאר לחיותו שומע את הדבר חייב להבין, דזהו ענין השמיעה, ובכל זה לא נחשב ששמע, לכן אפי' אם שקשקור בעצמו לשל"ק לא יצא להבין היינו מוכן דאין ענין שישמע כלל ויוצא בקריאה לחלו, משא"כ בשומע כעונה דיוצא ע"י שמיעתו אין תוקף לשמיעתו עד שיבין, וזהו הסבר בכל עיקר דינו של הג"ת דצריך להנה בשומע כעונה.

ובמה אפי' ביוצאים ידבר צריך הנהי יש לבאר הכי, דהנה כל הג"ל י"ל דהוא אי נימא דשומע כעונה יוצא ע"י שמיעתו, דאין להחשיבו שומע עד שיבין מה שמעמו אבל אם שמיעתו היא רק לקשור לתשמיעי ויוצא כעין שליחות לכאר יש מקום לחלק ולומר דלא בעי שביבן, ונראה דזהו חיילוק של שכנה"ב, דביוצא ע"י יחיד והוא נמי יחיד א"כ שומע כעונה הנהם דיוצא ע"י שמיעתו ובלא הנהג לא נחשב ששמע, אבל ביוצאים רבים מייחד דאם ישנה תפלה של אחד שמוציא את כולם דרך שמיעתו הוא לקשרם לתשמיעי שיוכל להוציאם באמירתו ולו שם לא צריך שמיעה גמורה ומפסיק שומע ע"י בלא הנהג.

ויש להביא את דבר הרע"א הובא במ"ב בממה דוכתי: (ס"ג דין ס"ב א"י [ועוד] דחרש המדבר ואינו שומע לא ירא שו"ץ) דאינו יכול להוציא לתחלתה, כיוון דלכתחילה לא יוצא דצריך להשגיגו לאזנו, וביאר זאת הביאור"ח בס' קצ"ט בדי"ה במצטרפין לוימון וז"ל, דלכתחילה צריך להשמיע לאזונו ואין אף דשומע כעונה מ"מ לא ידעיפא מדדיה בעצמו ונשאר אצלם הברכות בדבור לבד בלא שמיעה לאזנים, אח"כ מצאתי בחדושי דרע"א שכתב ג"כ בעין זה וכו' ע"ד יע"ש ומוכח בדבריו שם דין שומע כעונה הוא דנשמעניו מצינו את השומעניו כיוון שליל עשושה נעזרין את המצוה וכן להשמשניו לא שומע אפי' שהשומעניו שומע נחשב שם לשומע רק דיבור בלא שמיעה, א"כ כל שמיעת השומעניו היא לקשר אותו יחד עם המשמיעי שיוכל להוציא וע"ז יש לומר דלע"ד הנהג הדברים, משא"כ שהמשמיעניו הוא במקום דיבור שני בעינין שהיה שליטה מעלייתו דאיהה רק עד שיבין.

ולפי ה"ל היה ראוי לומר לדעת השכנ"ג ביחיד שמוציא יחיד לא בשומע המשמיע ירה שומע לתחלתה ויהי ג"כ בחרש המדבר ואינו שומע כיוון שהשומע יוצא ע"י שמיעתו ולו לא יאפתכל לו להשמשניו ולא שומע אבל בביאור"ח בס' דין קצ"ט הסתפק שם לענין וז"ל, ובמנינו של מציא כלל את הדברים רק מחבריה, אין ע"ז נשאר בצ"ע, לכאו ששמע שאם מוציאם פשיטא שצריך שישמע המשמיע דהוא כ"ש משם, ואם נסתפק מוכח לכאר דלאו כהנ"ל, ואולי פסק דלא יעשה כהנ"ל נוה יעקב משה יהושע בעל צאל-ל נוה יעקב

בחילוק שבין איסור אמירת שמע ב פעמים לבין ה' אלהים אמת דשרי

בסי' ס"א מ"ב כתב המהרר דב"ר להשליש לרמ"ח יש להש"ל לחזור על התיבות "ה' אלקים אמת", והוסיף עוד כהנ"ה דלא יחידים אם רוצה להשליש בעצמו כל לחזור ולומר ג' תיבות הג"ל, ובמשנ"ב ס"ק י"א כתב שלא יאמר תיבת "אמת" לחודיה ב"ב דהוי שמע שמע

ולאורה יש לתמוה דאי חשיב תיבת "אמת" כתיבת "שמע" אמאי שרי לכפול ג' תיבות? ה' אלקים אמת" והא לבני פסוק ראשון קי"ל בסעי' ט דאסור לכפול פסוק ראשון וכן שפכול כל תיבה בין שפכול כל הפסוק, וא"כ אי תיבת אמת חשיב תיבות אחת, הנהי מה הפסקת של תיבות "ה' אלקים" בין אמת לאמת, או בפסוק ראשון חזין דהפסק תיבות לא חשיב הפסק.

והנראה בזה עמ"ש האשכנז בס"ק ח' המחלוקת אין צריך לומר פעמיים תיבת אמת, אי כשאמורים פעם ראשונה אומר אמת תיבת אמת, דכ"ס שפירש במאמרות כ' שלא לחזר ב"ב תיבות אמת דאל"ה יהי רמ"ט, משא"כ הפמ"ג ס"ל ידכול לחזור תיבות "אמת" משום דתיבת אמת השני אינו מן המנין והוא שייך לברכת אמת ויצ"ב.

עכ"פ הדין בידינו אליבא דרמ"ט שהתיבות "ה' אלקים אמת" אינם תשובה אחת ואפשר לחלקם, ונראה בסעי' י' לענין קורא על מיתונו כתב המהרר שמוותר לכפול הפרשה כדי להתקנות בשלש תיבות קר"ש, ובמשנ"ב ס"ב כתב דהיינו דוקא על מיתונו אלא בלא"ה אסור אפי' לכפול כל הפרשה, ועל מיתונו נמי אסור לכפול פסוק ראשון, מיהו אף קורא כל הפרשיות אין חשט בזה.

נמצא שכל דבר הדורב בב פרשיות משתחלוקות וזה ע"י הפסק, אזי שיעור ההפסק הוא לפי גדול הענין שאסור לכפול, דהנה כבולא יומא שאסור לכפול פרשה ראשונה, אזי ההפסק צריך שהיה אר"י חזן דהיינו בקריאת כל הפרשיות, ועל מיתונו שאסור לכפול פסוק ראשון, אזי ר' בהפסק צריך פרשה ראשונה, וא"כ ה"ה כפולת תיבת אמת, א"כ די בכך שפסיקם בהפסק ב' תיבות.

מיהו כל זה אפשר לומר רק באופן שאפשר לחלק הענין אז אפשר לומר דאם שאומר מיהו ר' ח' הפסק, כן הדורב בב פרשיות משתחלוקות וזה ע"י הפסק, וכן הדבר במדבר שבין פסוק ראשון לפרשה ראשונה, ולכן לפי מה שנתבאר לעיל דלכ"ע אפשר לחלק בין תיבות "ה' אלקים אמת" לתיבת "אמת" אלא אפשר לומר דתיבות "ה' אלקים" חלבי הפסק בין אמת לאמת, משא"כ שפסק שמע אמת תיבות לא יחזיק הפסק דכל הפסק ראשון הוי תשובה אחת דר"ח.

ולפי ה"ל לכאורה יהי נפק"מ דמשנ"כ המשנ"ב בסעי' י' דדק בקרא ג"כ שיעור הפרשיות אין לחוש זה רק לר"ף והמאידי שמחמירייהם וגם פרשה ראשונה אסור לכפול ב"ב לכל א"י הוי הפסק רק בקורא כל שאר הפרשיות, אך לטור וכו' דמפסוק ראשון יהיה אין חשט ויכול לכפול ב"ב א"כ לכאורה פרשה ראשונה הוי הפסק ולא בעינן דוקא שאר הפרשיות.

שמעון כקר - רמת בית שמש

דין היחיד ושו"ש שאינו יודע לבין בה' אלהים אמת

סימן ס"א טעין ג' כתב מרן שביחיד יש לכוין בט"ו וו"ן שאלמנה ויצ"ב ומבואר שאין היחיד חזר על תיבות ה' אלהים אמת, וכן פסק בשו"ת מהרל"ב"ח סימן ע"ב ובשו"ת מהרש"ל חלק ג'.

אולם מרן הידרא"ה בברכי יוסף ס"ק א כתב שלפי מה שאמרו בירושלמי ברכות פרק ה הלכה ג' באמר מרדים מרדים משתקתן אותו ודיוני קראו ציבור לא יהיך הוא הדין כאן דשרי היחיד לחזור ה' אלהים אמת ויהי חזק היחיד אשמע ענין כתב מהרר"ח שכן נרנב האר"י ד"ל ובשו"ת תעלמות לב חלק ג' [בלקוטים לאר"ח סימן ז] כתב לדחות דבר הידרא"ה שאין ללמוד הלכה מפני השמוע בפרט שהיא תורה דעת אמן אולם בפסק אמת לענין גינו [בקוטוסרם שאלת סימן ע"ב] הלא מקור לזה מדברי האר"י בשער הכוונות (דרוש ט) דקריאת שמע שעל המטה), ועיין עוד בכך החיים (ס"ב י"ז) שכתב שמהר"ק ק"ש בלא שאל ציבורו אומרים כל אחד ואחד עם חיים ואינם סומכים על שמיעתו מפני שכל אחד ואחד לכוין בעצמו הכוונה השייכת לג' תיבות אלא כן תחסד לאלפנים סק"ג שאף מי שאינם מכונינים כוונות על פי הסוד אך חוששים שמה אין השליח ציבור יודע שצריך לכוין להוציאם ידי חובת ג' תיבות אלא יאמרו אחי בעצמם בסיכום: בסיכום: בפרט דעו יוסף חי פרשת שמעטית אות א' ובשו"ת יחזק' תעת חלק ג' יחזיק שוקאר קריאת שמע בשו"תיו או בעבירת או בקריאת קריאת שמע שעל המטה מסיים בעולט חזית אלו שהם ה' אלהים אמת להשלים רמ"ח תיבות שסגנד רמ"ח אכיריו של אדם, אבל כשמתפלל עם הציבור ישמע מהשליח ציבור שלוש תיבות אלא יוצא ידי חובתו, ונראה שאם אינו שליל ציבור קבוע אלא חזן שירד לפני התיבה באקריא ואינו בקי בהלכה לכוין להוציא את השומעים ידי חובתם טוב להצדיק יאמר נעור שלוש תיבות אלא.

דעת הפוסקים באם ברוך שם כבוד מרע מעכב

סימן ס"א טעין י', בביאור המטה דר"ה חזק שצריך לכוין להוציאם ידי חובת ג' תיבות אלא יאמרו אחי בגרמין בשם רא"י [ברכת פרט ד' הלכה ד'] וב"ח שאין ברוך שם כבוד וכו' מעכב, וכן פסקו כנסת הגדולה ועולת מנחם.

אולם הלכותו כיון החות יאיר במקור חיים אות ג', הבאר היטב ס"ק י"ה השלמי ציבור, סודו בית עובד, חסד לאלפנים סימן טו סק"ג, הבן איש חי פרשת וירא אות ר' ועוד י"ל שהכוונה בפסוק ברוך שם כבוד מלכותו מעכב, וכן כתב מ"ב סימן ט"ו בסי"ק י"א

– י"ב וכן משמע בדוהר הקדוש פרשת תרומה דף ק"ט וכן משמע מלשון מרן בסיומן

ס"א טעין א' לענין הפסק.

ובשו"ת יביע אומר חלק ר' סימן א אות ב מביא יסוד בזה מתוס' ברכות יג ד"ה על לבבך ז"ל, וכן הלכה שהמלה בדרך בדרך צריך לעמוד בפסוק הראשון בדענין כוונה בפסוק הראשון וכן איתא במדשר תנחומא ר"פ לך רבי יהודה בשם שמואל אומר אסור לקבל עול מלכות שמים כשהוא מהלך אף יעמוד ויקרא וכשיגיע לזאתהב ולך לדרכו עכ"ל, מבואר דבשכמל"ז וכלל עם הפסוק הראשון, וכן פסק מרן היחיד"א בקשר גדול סי' י"א אות ט"ו

ניסן גיטוודה - רמת בית שמש

האם ברכות ק"ש חשוייב לכל ברכות המצוות לדעת השו"ע

בסימן כ"ט טעיף ד' כתב השו"ע, ולא יענה אחר אמר סיום הבוחר כו. ובב"י כתב שדעת הראש"ו שיענה, וטעמו של הראש"ו משום שסבירא ליה שאין ברכה זו על ק"ש שהרי וכו'. ופסק בש"ע דלא כהראש"ו שמעט שסבירא ליה שחברכות נתקנו על ק"ש שהרי זה טעם הרבנו יונה שמחמירי שלא יענה אמן כמו שכתב ב"י וז"ל, אבל הר' יונה כתב בשם ר"מ שאין לו להפסיק כ"ל, דכיון שאומר הברכות על ק"ש אין לו להפסיק בין הברכה והדבר שמגבירים עליו עכ"ל, וכן משמע מטע' סימן ס"א טעין ג' שכתב, ואם הוא קורא ביחיד יכון בט"ו וו"ן וכו' ולא סבירא ליה התקנה שכתב רמ"א שיומאר אל מלך נאמן, ובב"י כתב שאע"פ שמהנה קדמון הוא בטלוהו אחד"כ כדי שלא יפסיק בין הבוחר ללשמע על"כ, שמעט שברכות נתקנו על ק"ש דלא לכן מה שייך הפסק, ולפי"ז יש לתמוה שהב"י בסיומן מ"ו כתב שאין הברכות נתקנו על ק"ש וכתסברת הרשב"א, (כ"י סימן מו ד"ה ועכשוו), וראיתי בספר מטה יהודה שהקשה בקשוהה הג"ל אלא שהקשה מהמור אחר וז"ל הדקדוק הנזכר ביי"ע גם לשל דפסק שני יענה אמן סיום הבוחר אלמא ס"ל דברכות ק"ש וכן בברכות המצוות דאין להפסיק בין הברכה למעשה בדבר שמגבירין עליו, ואילו בסיומן ר"ח פסק מ"מ שהתחיל עם הציבור מבנ"י קורא ק"ש עמהם ואח"כ יחזור ויקרא אותה בעוונה בלא ברכות, וזה לא יתכן אלא אליבא דהרשב"א ד"ל דל"ל דאין ק"ש בברכות המצוות דלא אמור לבקר על ד"ש, וכמ"ש מרן עוד משם הרשב"א סימן ס' וס"ס מ"ו וכו', והטעם שאינם ברכות על קריאתה אלא דנתקנו לפניה במסמכין דרבנן עכ"ל, היינו כדאקשינן, ושם מפרש שאפילו לא נתקנו על ק"ש מ"מ כיון שנתקנו לפני ק"ש עשאוה כבברכות המצוות.

בענין מצוות צריכות כוונה

סימן ס' טעיף ד' בב"ה הלכה ד"ה ויש אומרים שצריכות כוונה כתב המצוות ציצית וטוהב הכוונה בהם לעיכובא כמו בשאר מצוות, ולפי"ז אם קראוהו לתורה ולקוח לטיתו או טלית הקהל לעלות לבימה שאז נתנו בחול ומסתמא אינו מכוון או בלבישותו לקיים המצות עשה של ציצית ממילא עובר בזה על מצות עשה ר"ח, ובמנחת חינוך (מצוה שניה) כתב לחלוש שסובת וציצית הפסולים משום מצוה הבאה בעבירה, יהי דלא מקיים המצוה אבל גם לא חשיב כעובר על עשה, משום שפסול של מצוה הבאה בעבירה זה שמעשה המצוה לא רצי לפני הקדש"ה אבל שאין כאן טוהב, לכל חשיב כאוכל בסוכה וכו', ולא עלעוב בעשה אבל לא מקיים מצוה כי זה לא לרצון לפניו ובמנחת שלמה סי' קמ"א סימן א' דהה דבריו שהרי התורה לא אסרה כלל לבלעש בגל בלא ציצית רק חיובתו להטיל בו ציצית, וכן גם באכילה חוץ לסוכה ליכא כלל שום איסור מלא שהתורה אמרה ונשבין חוץ דתורה וכו' ולא שוהה בלא אכילה איתלו כעל שאין גרילא לאכול בשוק אלא בבית חל עליו מצוה טוהב, ואי אמרינן דלא עשה מצוה הרי ממילא איכא נמי בעירה של ביטול עשה, ולפי"ז כתב שגם המחסר בכוונה חשיב כעובר עשה ורביא דברי המהש"ב לא וכתב שפלי דה"ו לא בטליתו בלא כוונה דהסבלה ממנו המצוה, ששקולה עמוד המזל או לא נזכר לכוין למצוה עובר על עשה בזה גרע (וצ"ע אפילו שנינו ושמעתינו), ובמהרש"ל דברר להנה לקדקד על סבדו וז' לבסוף כתב סבדא אחרת דכמו שעושה מעקה לגנו לאל כוון למצוה אג"ר שלא עשה מצוה כיון שלא כוון מ"מ כמו שער אבל נגא לאל חשיב דמיס לא עובר גם על עשה כתב עשיתי מעקה, והיינו משום דק"מ נמי שמהני בגל במעקה עובר אבל גשיש לא לא עובר, ומ"מ בסוכה או ציצית גזולים חשיב כעובר בעשה כיון שהם פסולים משום מצוה הבאה בו אלא כיחא שהם טעמין ר"ח שאלו כיון יהי שלא כיון מ"מ לא עובר בעשה כיון "שכל"י המצוה עשה נשאר בלא צ"ע, ובמקנתנו שגאר בצ"ע אלא אפשר לומר כן בסוכה שהרי זה חובת גבדא וכל שלא עשה מצוה חשיב כעובר העשה, ונשאר בצ"ע, מ"מ יוצא שלמשנ"ב הישן בטלית ולא מכוון בבוקר נחשב לכאורה כעובר העשה, ולמנחת שלמה יהי שלא עובר בזה לא חשיב מקיים שמעו, ולפי"ז יש לזון כהנה שמשנאים מרבנו באר"י לבלעש טלית קטן בלילה האם הוא פליג הסבדא הג"ל או שמא הוא מיייר באר"י הקמים בעוד הלילה וכו'.

המרים עולוב שאין שמעו מני מחמת בלבול הרבים, ובגדר השמעה לאזין

בסימן ס"ב טעיף ג' פסק השו"ע דצריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו, ואם לא נשמע לאזנו יצא סכנא שיוציא שפתוליו, ובספר חסד לאלפנים המצות בקורא ק"ש המעלה בקול קול רבים אם צריך להרים קולו על שישמעיו לאזינו או סתם בקול שהיה יכול לשמוע במקום שקט, ובכ"ה החיים (סק"ז) ביאר פסוק שר"ל כדי לצאת לתחלתה שהרי בדיעבד אפילו לא השמעי יצא, ויושב על פי זה קושיית היפה ללכ על שם ובמאידי דרע"א על משנה זו (ד"ה המצוה שחייב עובר וז"ל, ואמר על הקורא את שמ

לאמתה של הלכה

אופן השלמת רמ"ח תיבין דקריאת שמע לדעת רבותינו המקובלים

שאלה:

מצינו בדברי הפוסקים כמה אופנים היאך משלימים רמ"ח תיבות דק"ש, ומהם דעת העשרה מאמרות (מאמר אם כל חי סימן י"ז), דעת מהר"מ מלאשקאר (תשובה ס"ז), דעת הרב פעלים (ח"ב ארח סימן ט"ז), ורצונו לשאול אם יש גילוי בפירוש מכתבי האר"י ז"ל או כתבי הרש"ש ז"ל היאך צריכה להיות ההשלמה, האם כאחת מהשיטות הנ"ל, או באופן אחר.

תשובה:

תשובת שאלה זו סובלת אריכות גדולה, כדי לשאת ולתת בדעות הפוסקים ולהשוות עם דעות המקובלים, ואין כאן המקום והזמן, לכן אעלה בקצרה להשיב רק בנושא השאלה, ובקצר אמיץ וה' יהיה בעזרי.

דעת רבותינו המקובלים ד"אמת" ראשונה היא שייכת להתחלת ברכת "אמת ויציב", וחוזר הש"ץ "ה' אלהים אמת" להשלים רמ"ח דק"ש

כתב האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש חן דק"ש דף כ"ו ע"ד דף כ"ז ע"ג) הדשלמת הרמ"ח תיבין הוא על ידי שחוזר הש"ץ שלש תיבות "ה' אלהים אמת", ע"ש. וכתב בש"ע (בארי"ח סימן ס"י ס"ה) דאסור להפסיק בין "ויהאמר" ל"אמת ויציב" משום דכתב"י (ורמיה י' הו' אלהים אמת". ורק לאחר שיאמר תיבת "אמת" ד"אמת ויציב", אז מותר להפסיק כדין אמצע הפרק. ולכן פסק מרן (בסימן ס"א ס"ג) שהש"ץ מסיים ק"ש כך: "אני ה' אלהים אמת, ה' אלהים אמת". וצ"ע, דאם כן הם רמ"ט תיבות, וצ"ל שתיבות "אמת" אלו, רק אחת מהן שייכת לק"ש, והשניה שייכת לברכת "אמת ויציב". ובה נחלקו הפוסקים, אי "אמת" ראשונה שייכת ל"אמת ויציב" והשניה משלימה לרמ"ח תיבין דק"ש, או להיפך. והנה, בסידור מרן הרש"ש ז"ל סידר כוונות ושמות על כל תיבה מרמ"ח תיבות דק"ש. והמעין בסידורו יראה בסיום הק"ש, שסידר וכתב כך: "אני ה' אלהיכם, ה' אלהיכם אמת". הרי שלא הזכיר תיבת "אמת" הראשונה בכלל הרמ"ח תיבות של הק"ש, אלא רק תיבת "אמת" השניה. ואח"כ כתב תיבת "אמת" עם הכוונות של ברכת "אמת ויציב", ושבו כתב המשך הנוסח "ויציב". וכו'. ובתיבות "ה' אלהיכם אמת" הנזכרות סידר הרמזים והכוונות השייכות לרמ"ח תיבות של ק"ש. מוכח מזה להדיא שלדעת מרן הרש"ש ז"ל הרמ"ח תיבות הם בכל חשבון תיבת "אמת" הראשונה. דבדואי אין לומר דמה שסידר תיבת "אמת" הראשונה עם הכוונות של ברכת "אמת ויציב" בגמר כל הק"ש לפני תיבת "ויציב", היינו לומר שאומרים אותה שם, דהרי אם כן הרי הוא אומר "אמת אמת", וזה דאי לא יתכן כדמבואר בגמרא בברכות (דף י"ד ע"ב) דאין לומר כן. אלא כיון ש"אמת" הראשונה הזו היא שייכת לברכת "אמת ויציב", לכן כתבה שם בסידור, אבל לעולם היא נאמרת ראשונה כדי שלא להפסיק, וכמ"ש בגמרא ובש"ע הנ"ל ודו"ק.

ובסידור כוונות להאר"י ז"ל (דפוס זאלקאוו), וסידור הרב אשר סידרו להדיא "אמת" הראשונה בלא כוונת הציורף דרמ"ח דק"ש, והשניה עם כוונת הציורף, ע"ש. מוכח שהראשונה שייכת לברכת "אמת ויציב". והשניה היא לתשלום רמ"ח דק"ש.

ומזה מוכח דס"ל למרן הרש"ש ז"ל (ונשאר בסידור האר"י ד"ל), ד"אמת" הראשונה היא התחלת ברכת "אמת ויציב", אלא שאנו מסמיכין אותה לסיום הק"ש כדי שלא להפסיק בין "אלהיכם" ל"אמת" וכנ"ל. ולכן לא הזכירה כלל מרן הרש"ש ז"ל בסידור שם, הגם שבדאי סובר שאומרים אותה שם וכנ"ל, דכיון שתיבה זו שייכת לברכת "אמת ויציב", לזה המתין מרן ז"ל מלסדרה בסידורו עד סיום כוונות כל הרמ"ח תיבין דק"ש וכנ"ל. ועל כל פנים "אמת" הראשונה הזו איננה מחשבון רמ"ח תיבין דק"ש.

נמצינו למדים שהאומרים ק"ש עם הציבור צריכים לומר "אני ה' אלהיכם אמת", ולכוין ש"אמת" זו היא התחלת ברכת "אמת ויציב", ואיננה מחשבון הרמ"ח תיבות דק"ש. ושבו ישלימו מפי הש"ץ שלש תיבות "ה' אלהיכם אמת" להשלים רמ"ח תיבות לק"ש. הרי שהם סך רמ"ח תיבין. ורמ"ח רמ"ט.

יישובים לאופן ההשלמה הנ"ל למה אין חשש הפסק במה שמשלים לאחר שכבר התחיל ברכת "אמת ויציב"

ומה שיש להרגיש דהיאך משלימים רמ"ח תיבין דק"ש עם לאחר שהתחיל ברכת "אמת ויציב", והלא צריכות להיות ג' התיבות הנוספות ברצף אחד עם שאר הרמ"ה תיבות דק"ש כדי להשלים רמ"ח דק"ש. י"ל דכיון דדבור שאנשי כנה"ג כיוונו לשליך בין תיבת "אמת ויציב" לק"ש, שהרי "אמת" השניה משלימה לרמ"ח תיבין דק"ש, הכי נמי לא חטיב הפסק לק"ש מה שאומר "אמת" ד"אמת ויציב" קודם שמשלים הרמ"ח תיבין דק"ש. והרי נפסק הדין בגמרא ובפוסקים דבין "אלהיכם" ל"אמת" אין לו דין בין הפרקים. עד לאחר שיאמר תיבת "אמת". נמצא שאממית "ה' אלהיכם אמת" נחשב עדיין בכלל קריאת שמע, ודו"ק. וגדולה מזו דהרי גם התיקון בכוונת ט"ו וי"ן שהזכיר בזהוה הוא נעשה בתיבות ברכת "אמת ויציב", ובכל זאת יש בדבר תשלום הרמ"ח תיבין דק"ש.

ומטעם זה גופא גם ההפסק שבברכת "אמת ויציב" נמי לא הוי במה שמשלים ג' תיבות אלו אחר שהתחיל "אמת" דברכת "אמת ויציב", וכמו שנתבאר להדיא בזהוה חדש רות (דף צ"ה ע"א) הובא בב"ה הנ"ל וז"ל שם: בק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין אבריו של אדם, מאי תקנתיה? והלא הם חסרים שלש תיבות]. ורמ"ה שחש שצ"ח ציבור חוזר ג' תיבות, ומאי ניהו "ה' אלהיכם אמת", כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל. וכדי שלא יפסיק לאמת לא פחות ולא יותר משלט, עכ"ל. ונראה פירושו, דאין נחשב הפסק מה שאומר "ה' אלהיכם אמת" בין "אמת" ל"ויציב", כיון דאינן רק השלמה של שלש תיבות, וכדקי"ל דג' תיבות "שלום עליך רבי" הן שיעור תור כדי שיהיו ולא חטיב הפסק, לכן גם "ה' אלהיכם אמת" לא חטיב הפסק, ודו"ק. ומדברי הזהוה אלו ישנה ראיה מוכחת ד"אמת" הראשונה היא מברכת "אמת ויציב", וכן הוכיח במישור בשו"ת מהר"מ מלאשקאר (סימן ס"ה) מלשון הזהוה הנ"ל, ע"ש, ולהלן.

וקושטא אמינא, דגם ריהטת הסוגיא במשנה ובגמרא (דף י"ג ע"א דף י"ד סוף ע"א) מוכרח כנ"ל. דהרי אמרו שם: בין "אלהיכם" ל"אמת ויציב" לא יפסיק וכו'. חוזר ואומר "אמת" או אינו חוזר ואומר "אמת" וכו'. אמר רבא אינו חוזר ואומר "אמת". והכי קי"ל. מתבאר להדיא מהגמרא שהמסיים ק"ש בתיבות "ה' אלהיכם" צריך להסמיך לו מיד "אמת ויציב" בלא הפסק, וכלשון המשנה שם: בין "ויהאמר" ל"אמת ויציב" לא יפסיק, ע"כ מבואר מזה להדיא שתיבת "אמת" הננסמת ל"אלהיכם" היא דברכת "אמת ויציב", והרי, שבש"ס לא נזכר כלל ענין השלמת רמ"ח תיבין דק"ש, שמקור דבר זה הוא רק על פי הזהוה וכנ"ל. ואם כן כאשר אמרו בזהוה שהש"ץ חוזר וכופל ואומר "ה' אלהיכם אמת", הרי מוכח להדיא דהיינו שהוא לאחר שכבר הסמיך "אמת" ד"אמת ויציב" ל"אלהיכם" וכנפסק בגמרא. וכן מוכח מלשון הזהוה הנ"ל עצמו, ומכאן תמיהה רבתי להפוסקים דס"ל שה"אמת" השניה היא השייכת לברכת "אמת ויציב", דבזהוה מפורש שהש"ץ חוזר ואומר "ה' אלהיכם אמת", דמוכרח שכבר אמר "אמת" הראשונה, ושלשת התיבות שמוסיף לאומרם להשלים רמ"ח הן חזרה על מה שכבר אמר. וכן די"ק ופירש להדיא בשו"ת מהר"מ מלאשקאר, ע"ש. וזהוה קושיא גדולה מאד.

אופן ההשלמה הנ"ל הוא גם לש"ץ וגם לציבור וגם לקורא ק"ש ביחיד

ונראה לן ברור בס"ד שסדר אמירה זו שאומר "אני ה' אלהיכם אמת ה' אלהיכם אמת". היא גם לש"ץ, וגם להציבור הקוראים עם הש"ץ, שאומרים תיכף "אמת" הראשונה, ושבו שומעים מפי הש"ץ ג' תיבות "ה' אלהיכם אמת". דלש"ץ יש כח עיקרי לתקן תיקון זה של השלמת הירמ"ה, גם לעצמו וגם לציבור, וכמ"ש בזהוה רות שהביא מרן בבית יוסף, וכמ"ש בשער הכוונות (דף כ"ז ע"ג). אולם גם הקורא ק"ש ביחיד בשחרית או בערבית כן עשה כמו שאומר הש"ץ כדי להשלים רמ"ח, וכמ"ש הגאון חיד"א בברכ"י (ס"י ס"א אות א') בשם מהרמ"ו ז"ל (ופירוש דבריו שם, דאין צריכין ליחיד תיקון הט"ו וי"ן להשלים רמ"ח תיבין שהזכיר הזהוה שם, כיון שמהרמ"ו העיד שהאר"י ז"ל היה כופל ג' תיבין ג' אלהיכם אמת ג' בבחינת יחיד להשלים רמ"ח דק"ש, ולא חש בזה משום האומר "אמת אמת", וכמ"ש בירושלמי דאין חשש לזה ביחיד). אלא דלא מצאנו בכל הכתבים דקמאן איה דברי מהרח"ו אלו על מנהג רבו בזה, אבל נאמן עליונו רבינו החיד"א ז"ל שיש לו מקום לסמוך בענין עדות זו. ומכוח מזה דס"ל להאר"י ז"ל דאף על גב שעיקר תיקון זה צריך להעשות על ידי הש"ץ, בכל זאת גם היחיד פועל ומתקן בזה, תיקון מספיק על כל פנים. (וכן כתב בן איש חי, שנה א פירשת ונראה אות א').

השוואת דעת המקובלים עם הפוסקים והחילוקים שביניהם

נמצינו למדים שדעת הזהוה והמקובלים שאנו סומכים עליהם בזה, דעתם מסכמת בנידון זה עם שיטת מהר"מ מלאשקאר דוקא. והוא, דלדעת העשרה מאמרות, היחיד המתפלל עם הציבור אומר "אמת" הראשונה, ושומע מהש"ץ "ה' אלהיכם אמת", וממשיך "ויציב" וכו'. אבל הש"ץ אינו אומר "אמת" הראשונה, ורק מסיים "ה' אלהיכם ה' אלהיכם אמת", באופן דהרמ"ח של היחיד נשלמים ע"י תיבת "אמת" שאומר היחיד, עם שתי תיבות "ה' אלהיכם" שאומר הש"ץ. ואילו הש"ץ עצמו נשלמים רמ"ח שלו על ידי שלש תיבות "ה' אלהיכם אמת", וכנ"ל שלא אמר "אמת" הראשונה.

וקשה על דבריו לענין הש"ץ, שהפסיק בין תיבת "אלהיכם" דק"ש לבין "אמת" ד"אמת ויציב". ועוד דמפורש בזהוה הנ"ל, "שחוזר" הש"ץ שלש תיבות "ה' אלהיכם אמת", משמע דשלשתן הן חזרה. ועוד דעולה לו תיבת "אמת" למנין רמ"ח דק"ש וגם לברכת "אמת ויציב", והוא דוחק.

ולגבי דעתו של מהר"מ מלאשקאר, המעיין היטב בדבריו יראה דס"ל שהציבור אומרים "אמת" הראשונה שהיא תחילת ברכת "אמת ויציב", וזה כדי שלא להפסיק, ושומעים מהש"ץ "ה' אלהיכם אמת" לתשלום רמ"ח. (ומ"ש ברב פעלים לדעתו ש"אמת" הראשונה היא כדי שלא להפסיק, והשניה שלא מן מנין הרמ"ח, אלא התחלת ברכת "אמת ויציב", לא זכיתי להבין כלל, דהרי כתב שם בשו"ת מהר"מ מלאשקאר בפירוש דהראשונה היא נוסח ברכת "אמת ויציב", והשניה בכלל התשלום דרמ"ח, וצ"ע. והרב פעלים מנשך בזה אחרי הרב מגן אברהם (סימן ס"א ס"ק א') בהבנת דעת מהר"מ מלאשקאר, וצע"ג.)

ושיטת הרב פעלים שם היא, שמחלק בין הציבור לבין הש"ץ, וכתב שיחיד המתפלל בפני עצמו דינו כש"ץ ולא כהציבור. והוא שהציבור אומרים "אמת" הראשונה כדי שלא להפסיק בין "ויהאמר" ל"אמת ויציב", ושבו שומעים מהש"ץ שלש תיבות "ה' אלהיכם אמת". אבל הש"ץ, והיחיד המתפלל בפני עצמו יאמרו: "אני ה' אלהיכם אמת ה' אלהיכם אמת", ויכוונו ש"אמת" הראשונה היא כדי שלא להפסיק, ו"אמת" השניה היא של ברכת "אמת ויציב". את"ד שם. ונראה שהבין כן בכוונת מהר"מ מלאשקאר, וכנ"ל.

ושיטתו היא תמוהה, דהש"ץ והיחיד מפסיקין בין "אלהיכם" ל"אמת" דברכת "אמת ויציב", היפך דברי המשנה והגמרא והש"ע ועוד שמשלימים רמ"ח דק"ש בתיבות "אמת ה' אלהיכם", היפך דברי הזהוה הנ"ל. אולם לשיטתנו המבוארת בכאן, אין הבדל בין ש"ץ ליחיד ולציבור, אלא בכולם הדין שוה, שה"אמת" הראשונה היא של ברכת "אמת ויציב", והשניה היא לתשלום רמ"ח. ודברי הרב פעלים צריכים עיון.

ולמעשה, ככל שכתבנו וביארנו בזה גם לרבות הבנת ודיוק לשון הזהוה הוא כמ"ש מהר"מ מלאשקאר בתשובתו הנ"ל, ע"ש.

בק"ש שעל המטה ובכל מקום שיקרא ק"ש בלא ברכותיה אין לומר "אמת" הראשונה
ולענין ק"ש שעל המטה כתב להדיא בשער הכוונות (דף כ"ד ע"ד, ושם כ"ז ע"ג) שסיים "ה' אלהיכם אמת" להשלים רמ"ח. (ונראה שלא כיון ג"ע החיד"א ז"ל לבקיאות זו במה שהעיד על מנהג האר"י ז"ל, כי פשוט דיש לחלק בין זה להיכא דיש ש"ץ. וגם לא הזכיר שם כלל שכן נהג האר"י ז"ל).

ועל כל פנים בק"ש שעל המטה יאמר דוקא: "אני ה' אלהיכם, ה' אלהיכם אמת", ולא יאמר "אמת" הראשונה, שעתה אין ברכת "אמת ויציב", וממילא אין צורך בחיבור ללא הפסק. וכו"ה בסידור הרש"ש לק"ש שצ"ח שכתב בסידור "אני ה' אלהיכם, ה' אלהיכם אמת". וכן הקורא ק"ש בשחרית בפני עצמה בלא ברכותיה כדי לצאת ידי חיוב קריאתה בזמנה, לא יאמר "אמת" הראשונה, וכנ"ל.

העולה לדינא:

יוצא לן מכל זה בסיכום, דהמתפלל בציבור שחרית או ערבית, טוב שסיים ק"ש עם הש"ץ, ויאמר היחיד "אני ה' אלהיכם אמת", וכיון שתיבת "אמת" זו היא התיבה הראשונה של ברכת "אמת ויציב". (וכן יאמר הש"ץ עצמו תיבת "אמת" הראשונה בלחש קצת). ושבו ישמע מהש"ץ "ה' אלהיכם אמת", כדי להשלים רמ"ח תיבין. ואם הוא מתעכב באמירתו ואינו יכול לסיים ביחד עם הש"ץ, בכל זאת כאשר יסיים, יאמר ביחיד כעין שאומר הש"ץ: "אני ה' אלהיכם אמת ה' אלהיכם אמת", וכיון שתיבת "אמת" הראשונה היא תחילת ברכת "אמת ויציב", וג' תיבות "ה' אלהיכם אמת" שחוזר ואומרו, הן לתשלום רמ"ח תיבין דק"ש. וכן עשה המתפלל ביחיד. וכן בק"ש שעל המטה, אלא שאז לא יאמר תיבת "אמת" הראשונה וכנ"ל.

הנכון לסמוך על דעת האר"י גם שנראה שחולק על מ"ש בזהוה

ואין קושיא מהא דבזהוה שמשמע שאין תיקון ליחיד לומר "ה' אלהיכם אמת" פעם שנית כמו הש"ץ, אלא רק קצת תיקון בכוונת הט"ו וי"ן, ואין נהג האר"י ז"ל נגד דעת הזהוה והיה משלים רמ"ח תיבות ביחיד גם כן על ידי הכפלת ג' תיבות "ה' אלהיכם אמת", דכבר כתבנו במ"א שכממה דברים האר"י ז"ל נראה כחולק על הזהוה, ואנו נוטקין לדינא כדבריו דוקא, עיין בספרי שו"ת וישב הים (ח"א סימן א' אות ה' דף י"ב טור א'). וז"ל הרב שדי חמד בכללי הפוסקים שלו (סימן י"ג אות ט'): והרב האר"י כשכותב איהו דבר והוא היפך משמעות לשון הזהוה", מסתברא דאית לן למינקט כדברי האר"י, דק"ל דאיהו בקי במילי דזוה"ק טפי מינן, וידעתנו מכרעת וכו' עכ"ל.

צריך שתשלום הרמ"ח תיבין באממית "ה' אלהיכם אמת" תהיה דוקא בסיום הק"ש

ומה שכתבנו בעיל דאין נכון להשלים ג' תיבות "ה' אלהיכם אמת" מפי הש"ץ אם אין היחיד מסיים ק"ש וכישר ע"ש הש"ץ, איינו משום דהוא עדיין באמצע ק"ש, ואין זו נקראת השלמה כיון שהיא שלא במקומה ושלא כסדרה, וכמבואר למענין בדברי האר"י ז"ל שהשלמה זו צריכה להיות לבסוף דוקא (שער הכוונות דף כ"ז ע"ד, ושם כ"ז ע"ג). וכן מוכח מסידור מרן הרש"ש ז"ל שהרמזים של השמות הרשומות על ג' תיבות אלו הן השמות האחרונים דשם ע"כ דוקא, ע"ש. והיינו פסק הרב בן איש חי (ש"א פירשת ונראה אות א'), ודלא כשטיית הרב סדר היום והרב ש"ץ (דף צ"ט ע"ב אות ד') והגר"א מני ז"ל בספרו מכתב מאליהו כתי", ועוד, דססבירא ליה דיכול להשלים רמ"ח תיבין מפי הש"ץ אפילו באמצע ק"ש, אלא הנכון כנ"ל שישלים היחיד רמ"ח בעצמו לבסוף.

אין לסמוך על נוסח הזהוה שהביא בספר הפליאה

כיון שהאר"י ז"ל אישר נוסח הזהוה דקמאן

ולענין שיטת ספר הפליאה שהביאה בבית יוסף שם שחוזר הש"ץ "אני ה' אלהיכם, אני ה' אלהיכם, אמת ויציב" וכו', ויש שאמרו שמצאו כן בהזהוה, כבר דחה בתוקף מרן בבית יוסף, ואין אחריו ולא כלום, ובפרט שרבינו האר"י ז"ל אישר וקיים נוסחת הזהוה שלנו שחוזר הש"ץ תיבות "ה' אלהיכם אמת", ותול"מ ואכמ"ל עוד בזה.

אופן השתלמות הנשים ברנ"ב אבריהן על ידי קיום המצוות

שאלה:

תשובה:

דברי המנחת אלעזר בנדון

לפי מיסת הפנאי אשיב בקצרה מהרהורי לבי ומהנמצא כעת באמתחתי, בלא חיפוש ועיון בספרים. וזה החלי בס"ד.

כבר נתעורר בשאלה זו בעל המנחת אלעזר (ח"ב ארי"ח סימן כ"ח), והשואל נימק השאלה על פי דברי המגן אברהם (בהלכות יום הכפורים סימן ת"ח ס"ק ג'), שכתב בשם המהר"ל שאין האשה מדלקת נר לעצמה בערב יוה"כ כיון שיש לה אברים יתרים ממספר ר"ה, ע"ש. ואולי גם בזה לא תאמר תיבות היתירות להשלים, שהרי אבריה רנ"ב ולא רמ"ח. והשיב לזה על דרך הסוד כי כיון שביאר האר"י ז"ל דהרמ"ח תיבין דק"ש הן לתיקון רמ"ח אברי שיעור קומת בחינה

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

עליונה (סוד הדמורא), בודאי שגם הנשים מתקנות אותה הבחינה שיש לה רמ"ח אברים, ואין הדבר תלוי באברים שלה שהם רנ"ב, את"ד שם לעניינונ, ע"ש.

האיך משלמות הנשים עצמן מאחר שאין חייבות בהרבה מצוות

והנה בענין חיובי הנשים ואופני התיקון שעושות על ידי קיום המצוות יש להתעורר בכמה שאלות וספקות חדא, צריך ביאור, דמאחר שהנשים יש לה רנ"ב אברים היאך יתקנום על ידי המצוות עשה, והלא הן פטורות מכל המצוות עשה שהזמן גרמא, ונמצא שכן אין חייבות בכל רמ"ח מצוות עשה, וחסרות להן הרבה, ואיך יתקנו רנ"ב אברים על ידן.

והנה באיש יש מקום לומר שגם המצוות עשה שאין בידם לקיימם בזמן הזה, ושאר מצוות שאינן מזדמנות מאיה טעם שיהיה, יוכלו לקיימם על כל פנים על ידי לימוד הלכותיהם, וכמ"ש חז"ל (ע"י במדבר רבה י"ח כ"א) על הפסוק (הושע י"ד ג'): ונשלמה פרים שפתינו, כל הקורא פרשת עולה עולה כאילו הקריב עולה. ועל דרך זו יש להם מבוא להשתלם בכל הרמ"ח מצוות עשה המכוונות כנגד רמ"ח אבריהם, אבל הנשים הן פטורות מתלמוד תורה, ורק חייבות בלימוד הדינים השייכים להם בלבד כדי לקיים המצוות שלהן על פי ההלכה, אבל בכל זה אין להן מבוא לתקן בכח לימוד התורה המצוות שאינן חייבות בהן.

שותפות הבעל עם אשתו משלימה

ומה שנלע"ז, הוא, כי איש ואשה הם שותפים יחד, אשתו כגופו, והיו לבשר אחד, ונחשבים כאיש אחד בלב אחד, ובפרט אם כפי שורש נשמותיהן הם בני זוג אמיתיים. ולכן אין ספק שכמו שתומכי התורה יש להם חלק בלימוד בלימודי של הלומדים הנתמכים על ידם, שהרי בכח כספם שתומכים בהם, נעשית ביניהם שותפות, כנודע מענין יששכר וזבולון, ושמעון אחי עזריה (ע"י סוטה דף כ"א ע"א, ויקרא רבה כ"ה ב'), כך האשה זוכה להשתלם בתורה ובמצוות בכח בעלה המקיים כל הרמ"ח מצוות עשה, אם במעשה ובפועל ממש, ואם על ידי לימוד התורה שלו וכנ"ל. ואשתו שותפה בכל מה שיעשה, כי הרי הוא עושה בכח תמיכתה בו והעזרה שמשמיעת עמו בכל אשר יעשה, וסוף סוף הם גוף נפש אחד ומויחד אפילו בעולם הזה, וכל שכן שנשמותיהם חשבינן אחד בעולם הבא, להשלים אז וז.

וכן איתא בגמרא דסוטה (דף כ"א ע"א) נדשים יש להן זכות תורה בכח לימוד בעליהן ובניהן, וחולקות עמהם בשכר תורתם.

וגדולה מזו כתב רבינו האר"י ז"ל שגם במצוות עשה שהזמן גרמא שפטורה האשה, משתלמת בהן בכח קיום מצוות של בעלה, וכנ"ל דכגוף אחד דמיין. וז"ל בשער מאמרי רשב"י (דף פ' ע"ד): והנה המצוות עשה הם כנגד רמ"ח אברים [של הזא"ן], ולכן כל המצוות הנחאזות במקום הנזכר הנקרא זמן, שהוא מן החזה ולמטה, נקראים מצוות עשה שהזמן גרמא, קיש יש בו [במקום הזהאן] שיתוף של הזכר והנקבה הנקראים יום ולילה. ומכיון שכבר הזכר עושה המצוה ששורשה שם, אין צורך אל הנקבה לעשותה גם היא, כי גם היא נכללת בו בעת שהוא עושה את המצוה ההיא, כי רמ"ח אברים שלה נכללים באבריו, וממנו נעשית ונתקנת כל הבנין שלה, עכ"ל. הרי בפירוש שהמצוות שהאשה פטורה מהן, משתלמת בהן על ידי בעלה שהוא שותפה בחיים לקיימם ולתקנם עבורה גם כן. ועיין מ"ש בזה בספר בני אהרן פירוש על שער הגלגולים (ירש הקדמה ט' אותיות ז' דו', ובליקוטים שבסוף ספר בני אהרן הנד"מ עמוד שצ"ג).

קושיא על יישוב הנ"ל על פי הקדמה שהזכירה הרש"ש

ההאנשים והנשים מתקנים בבחינות חלוקות

אולם יש להרגיש על הנ"ל, על פי מה שכתב מרן הרש"ש ז"ל בהקדמת רחובות הנהר (דף ע"ז ע"ג), שהאנשים מתקנים בכח המצוות שלהם בנקודה הרביעית הכוללת, ואילו הנשים מתקנים בנקודה החמישית הכוללת. והרי פשוט הדבר שכל נקודה כלולה משיעור קומה שלם של רמ"ח אברים ושס"ה גידים, ואם כן תינח האנשים דשפיר מתקנים כל הרמ"ח ושס"ה, וכנ"ל, אבל הנשים איך יתקנו הנקודה שכנגדן מאחר שאין להם מספר המצוות הדרושות להן להשלימם. ומעתה לכאורה לא יועיל התירוץ הנ"ל לומר שנתקנות הנשים בכח המצוות שמקיימים בעליהם, שהרי מצוות הבעל הם מתקנות בנקודה הרביעית, ואילו הנשים צריכות לתקן בנקודה החמישית, והיאך נעשה דבר זה.

ויתכן כי כאשר הבעל מקיים מצוה ממצוות עשה שהזמן גרמא, הוא גורם שתי המשכות נפרדות, אחת בנקודה הרביעית הנוגעת לו, ואחת בנקודה החמישית הנוגעת לאשתו. גם מצאנו בענין תיקוני התפלות דיום כפור, שגם האנשים יכולים לפעמים לתקן בנקודה החמישית, ודו"ק, כי אכמ"ל.

עוד יישוב וביאור השאלת השתלמות הנשים במצוות החסרות להן שהוא שנתקנים בכללות

עוד יש ליישב קושייתנו הנ"ל כפי הנודע שהנשים הן בחינת העיגולים, וכמ"ש (ורמיהו ל"א כ"א): נקבה תסובב גבר, והאנשים הם בחינת היושר, דהיינו שהם בשיעור קומה ישרה בבחינת אדם העומד בקומה זקופה, וכולו בו רמ"ח אברים ושס"ה גידים המקבילים לתרי"ג המצוות, וכמ"ש (קהלת ד, כ"ט): עשה אלהים את האדם "ישר".

וידוע מכתבי האר"י ז"ל (עיין עץ חיים שער א' ענף ב' אות ח') ואין להאריך כאן בזה. ובהנהגה שבועלמות, והן הוראה על שני מיני הנהגה של הבורא, הנהגה והשגחה פרטית, והנהגה והשגחה כללית (עיין בספר שרשי הים שער א' ענף ב' אות ח') ואין להאריך כאן בזה. והנה האדם הישר יש לו שיעור קומה הכולל רמ"ח ושס"ה, ולכן אופן קיום המצוות שלו הוא בפרטות, שכל מצות עשה או לא תעשה צריך האדם לקיימם כדי לתקן האבר או הגיד שכנגדה, מדה כנגד מדה, בדרך פטרות כל התרי"ג.

אולם בבחינת העיגולים, אין ניכר שום שיעור קומה מפורטת באברים ובגידים, כי הכל הוא בבחינת מקיף, שהוא נעלם ומכוסה מהשגה, ואשר מזה נובע חיוב התעניות לנשים), ולכן בעבודת הנשים בקיום המצוות ועשיית התיקון על ידן הוא נעשה בכללות ולא בפרטות. ואינון צריכות אלו אינן מצוות ממש, ובכל זאת השלימו את דבורה והגיעה לדרגת הגבואה על ידן, מה שאל כלולת בקיום המצוות שלהן. ונתקנות כל פרטי בחינותיהן באופן כללי זה.

וראיה לזה יש להביא ממאמר חז"ל (ע"י מגילה דף י"ד ע"א, ובביאור המלבי"ם לשפוטם ד, ד') על הפסוק ודבורה אשה נביאה אשת לפידות, שפירשו שזכתה דבורה לגבואה בזכות שהיתה זריזה כלפיד בעבודות ביתה, או מפני שהיתה עושה תפילות עבות להדליק במנורה. והרי שפעולות אלו אינן מצוות ממש, ובכל זאת השלימו את דבורה והגיעה לדרגת הגבואה על ידן, מה שאל היה אפשר באיש להגיע לדרגה כזאת עד שישתלם בתורה ובעבודה ובקיום מצוות בתכלית הדקדוק. והגם שבדאי קיימה דבורה כל המצוות שהאשה חייבת בהן, על כל פנים התיקון לגבי תיקון חצות תולדותיה ליל שבועות ופטר אותו מזה עיש"ב. וצריך להתיישב בזה לעת

כללי ולא פרטי. ובודאי שאין ראוי לנשים לכיון כוונות על דרך הסוד, שאין כל זה בבחינתן, אלא לעשות כל החיובים המוטלים עליהן כפי ההלכה והדין הנפסק בשלחן ערוך בפשטות, ותול"מ ולדוגמא, אין אני רואה טעם לאסור לנשים קריאת תהלים בלילה. וכן אין נשים חייבות בתיקוני עבירות שעשו על ידי מספר התעניות הקצובות, אלא די להן קיום מצוות תשובה בפשטות כמבואר ברמב"ם ובשלחן ערוך. ועיין מה שכתבתי בספר תקנת השבים בחלק דלתי תשובה (סימן א') בסופו, ועיין בר פעלים ח"א בסוד ישרים סימן ט' שדן בחיובי הנשים לגבי תיקון חצות תולדותיה ליל שבועות ופטר אותו מזה עיש"ב. וצריך להתיישב בזה לעת הפנאי. ולא באתי כאן אלא לעורר ולהעיר.

וממילא לעניינונ, צריכה האשה לומר ק"ש על דרך שאומר האיש. והן שמתפללת בציבור הן שמתפללת ביחיד, תזהר להשלים רמ"ח תיבין דק"ש. ויש בכלל מאתה מנה. ובכח כללות התיקון שעושה וכנ"ל, ובכל מקום שידה מגעת, אל בכח עבודת בעלה שהיא שותפה לחיים, יתוקן הכל כדבעי, ודי בזה עתה, ועוד לאלוה מילין, וחזון למועד, והיעבט"א.

בית עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12

רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירתה 5ים

תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אבות 17

מודיעין עילית - בבית המדרש חוון איש רח' רשב"י 21 ברכפלד

נוה יעקב - בבית הכנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח' זווין

רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פניה 6

רמת בית שמש - בבית הכנס